



T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ



YABANC DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE TÜRKÇE-
FARŞÇA HAYVAN ADLARI İÇEREN DEYİM VE
ATASÖZLERİNDE DİLSEL VE KÜLTÜREL BENZERLİKLER**

YAZARI

SAHAR MADADI DEHCESHMEH

İzmir
2021

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANC DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE TÜRKÇE-
FARŞA HAYVAN ADLARI İÇEREN DEYİM ve
ATASÖZLERİNDE DİLSEL VE KÜLTÜREL BENZERLİKLER**

SAHAR MADADI DEHCESHMEH

DANIŞMAN
Prof.Dr. Kuthan Kahramantürk

İzmir
2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE TÜRKÇE-FARSÇA HAYVAN ADLARI İÇEREN DEYİM VE ATASÖZLERİNDE DİLSEL VE KÜLTÜREL BENZERLİKLER” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

12/03/2021

Sahar MADADI DEHCESHMEH



DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU



Tarih: 22/03/2021

Tez Başlığı:

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Türkçe-Farsça Hayvan Adları İçeren Deyim ve Atasözlerinde Dilsel ve Kültürel Benzerlikler

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ...96... sayfalık kısmına ilişkin, 01/03/2021 tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin **benzerlik oranı % 12** dir.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı Kullanım Kılavuzunu okudum ☒

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☒

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) ☐

☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☒ Kaynakça hariç, ☒ Alıntılar dâhil, ☒ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça dâhil, ☐ Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. ☒	
EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd içinde. ☐	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Sahar Madadi Dehcheshmeh
Öğrenci No : 2018950259
Anabilim Dalı : Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi
Programı : Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi
Statüsü : Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

ÖĞRENCİ

Prof. Dr. Kuthan Kahrumanlı
DANIŞMAN

22.03.2021

(Adı Soyadı, İmza, Tarih)

(Unvan, Adı Soyadı, İmza, Tarih)

22.03.2021
Sahar Madadi Dehcheshmeh

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (□) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: +90 (232) 3018026 veya ali.tas@deu.edu.tr) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu* formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

Yabancılara Türkçe öğretimi alanında çalışmaya karar verdiğimde en büyük hayalim kendimi geliştirip İran’da bu alanda iyi bir akademisyen olmak ve türkoloji öğrencilerine destek olmaktı. Şu an bu hayalimin ilk basamağını oluşturan yüksek lisans tezimi bitirmiş bulunuyorum. Bu süreçte iyi ve etkili bir öğretmen olmanın sadece alanında profesyonel ve donanımlı olmak olmadığını çok iyi anladım. İyi bir öğretmen olmak, aynı zamanda, her daim öğrencilerine destek olmak, sabır göstermek, hata yapmasına rağmen tekrar ve tekrar onlara yardım etmek, öğrencilerini birbirinden ayırt etmemek, sorusu olursa ya da ne zaman kendini eksik hissederse öğrencisine yol göstermektir. Bütün bunları bana sunan ve kendisinden çok öğrendiğim, her zaman öğrencisi olmaktan gurur duyacağım sayın danışman hocam **Prof. Dr. Kuthan Kahramantürk**’e şükranlarımı sunuyorum.

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan değerli hocam sayın **Prof. Dr. Şerif Ali Bozkaplan**’a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Tanıştığımızdan beri yoğun bir hayatı olmasına rağmen hiçbir zaman benden desteğini esirgemeyen, bir kardeş gibi her zaman yanımda olan ve bana kapısını her daim güler yüzüyle açan canım arkadaşım **Cansu Aydın**’a teşekkür ediyorum.

Ayrıca bu yolu tamamlamamda bana yardım eden **Leyla Bayram, Marzie Parvaresh Rizi** ve **Zühal Pekçağlayan**’a sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç ve Önem.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Problem Cümlesi	3
1.5. Sınırlılıklar	4
1.6. Yöntem.....	4
1.6.1. Araştırmanın Modeli.....	4
1.6.2. Evren.....	5
1.6.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları.....	5
1.6.4. Verilerin Analizi.....	5
BÖLÜM II	6
2. Dil ve Kültür.....	6
2.1. Dilbilim Açısından Deyim ve Atasözleri.....	9
2.1.1. Türk Dilbilimciler Tarafından Deyimler ile İlgili Yapılan Tanımlar.....	9
2.1.2. Türk Dilbilimciler Tarafından Atasözler ile İlgili Yapılan Tanımlar.....	10
2.1.3. Fars Dilbilimciler Tarafından Atasözler ve Deyimler ile İlgili Yapılan Tanımlar	11
2.2. Deyim ve Atasözlerinde Denklik İlişkisi.....	13
2.2.1. Eş Değerlik.....	13
2.3. Yabancı Dil Öğretimi Açısından Deyim ve Atasözleri.....	15
2.3.1. Yabancılar Deyim Öğretimi.....	16
2.3.2. Yabancılar Atasözü Öğretimi.....	18
2.4. Hayvan Adlarının Deyim ve Atasözlerinde Kullanımı.....	20
BÖLÜM III	

TÜRKÇE-FARŞÇA HAYVAN ADLARI İÇEREN DEYİM VE ATASÖZLERİNDE DİLSEL VE KÜLTÜREL DENKLİK İLİŞKİSİ 22

3.1. “Deve” Frs. *Şotor* “(شتر)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....22

3.1.1. Tam denkliği olanlar.....22

3.1.2. Kısmi denkliği olanlar.....23

3.1.3. Anlamsal denkliği olanlar.....24

3.1.4. Sıfır denkliği olanlar.....25

3.1.5. Yalancı denkliği olanlar.....25

3.2. “Kedi” Frs. *Gorbe* “(گربه)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....27

3.2.1. Tam denkliği olanlar.....27

3.2.2. Kısmi denkliği olanlar.....28

3.2.3. Anlamsal denkliği olanlar.....28

3.2.4. Sıfır denkliği olanlar.....29

3.3. “Yılan” Frs. *Mâr* “(مار)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....30

3.3.1. Tam denkliği olanlar.....31

3.3.2. Kısmi denkliği olanlar.....32

3.3.3. Anlamsal denkliği olanlar.....32

3.3.4. Yalancı denkliği olanlar.....34

3.3.5. Sıfır denkliği olanlar.....34

3.4. “Aslan” Frs. *Şir* “(شیر)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....35

3.4.1. Tam denkliği olanlar.....36

3.4.2. Kısmi denkliği olanlar.....36

3.4.3. Anlamsal denkliği olanlar.....	37
3.4.4. Sıfır denkliği olanlar.....	39
3.5. “Eşek” Frs. <u>Her</u> “(خر)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....	40
3.5.1. Tam denkliği olanlar.....	40
3.5.2. Kısmi denkliği olanlar.....	42
3.5.3. Anlamsal denkliği olanlar.....	44
3.5.4. Sıfır denkliği olanlar.....	46
3.6. “Ayı” Frs. <u>Hers</u> “(خرس)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....	47
3.6.1. Tam denkliği olanlar.....	47
3.6.2. Kısmi denkliği olanlar.....	48
3.6.3. Anlamsal denkliği olanlar.....	48
3.6.4. Sıfır denkliği olanlar.....	49
3.7. “Karga” Frs. Kelağ “(كلاغ)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....	50
3.7.1. Tam denkliği olanlar.....	51
3.7.2. Kısmi denkliği olanlar.....	51
3.7.3. Anlamsal denkliği olanlar.....	52
3.7.4. Sıfır denkliği olanlar.....	53
3.8. “Balık” Frs. Mahi “(ماهی)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....	54
3.8.1. Tam denkliği olanlar.....	54
3.8.2. Kısmi denkliği olanlar.....	55
3.8.3. Anlamsal denkliği olanlar.....	56
3.8.4. Sıfır denkliği olanlar.....	56

3.9. “ <i>Tilki</i> ” Frs. Rubah “(روباه)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....	57
3.9.1. Tam denkliği olanlar.....	58
3.9.2. Kısmi denkliği olanlar.....	58
3.9.3. Anlamsal denkliği olanlar.....	58
3.9.4. Yalancı denkliği olanlar.....	59
3.9.5. Sıfır denkliği olanlar.....	59
3.10. “ <i>Tavşan</i> ” Frs. Herguş “(خرگوش)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....	60
3.10.1. Tam denkliği olanlar.....	61
3.10.2. Kısmi denkliği olanlar.....	61
3.10.3. Sıfır denkliği olanlar.....	62
3.11. “ <i>Kurt</i> ” Frs. Gorg “(گرگ)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....	63
3.11.1. Tam denkliği olanlar.....	63
3.11.2. Kısmi denkliği olanlar.....	64
3.11.3. Anlamsal denkliği olanlar.....	64
3.11.4. Sıfır denkliği olanlar.....	65
3.12. “ <i>At</i> ” Frs. Esb “(اسب)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....	66
3.12.1. Tam denkliği olanlar.....	67
3.12.2. Kısmi denkliği olanlar.....	68
3.12.3. Anlamsal denkliği olanlar.....	69
3.12.4. Sıfır denkliği olanlar.....	69

3.13. “ <i>Köpek</i> ” Frs. Seg “(سگ)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi.....	70
3.13.1. Tam denkliği olanlar.....	71
3.13.2. Kısmi denkliği olanlar.....	72
3.13.3. Anlamsal denkliği olanlar.....	73
3.13.4. Sıfır denkliği olanlar	73
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	75
KAYNAKÇA.....	78

ÖZET

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE TÜRKÇE-FARSÇA HAYVAN ADLARI İÇEREN DEYİM VE ATASÖZLERİNDE DİLSEL VE KÜLTÜREL BENZERLİKLER

Her dil öğretiminde olduğu gibi, yabancılara Türkçe öğretiminde de kültür öğretimi önemli ve gereklidir. Her toplumun yaşam biçimi, gelenekleri, görenekleri ve değer yargıları o toplumun kültürünü oluşturur. Bu kültürel birikimin de dile en yansıyan öğelerinden biri deyim ve atasözleridir. Dolayısıyla yabancılara Türkçe öğretiminde deyim ve atasözleri öğretimine yer verilmesi kültür öğretimi kapsamında önem arz etmektedir. Çalışma kapsamında incelenen Türk ve Fars halklarının yaşam biçimlerinde, hayvanlar yaşamın ve çevrenin kaçınılmaz bir parçası olarak görülmekte, genellikle insan davranışlarını ve onların toplumsal ilişkilerini temsil etmektedir. Bundan dolayı bu çalışmada, Türkçede ve Farsçada sık kullanılan ve hayvan adları içeren deyim ve atasözlerinin anlamsal ve yapısal denklik ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmamızın neticesinde elde edilen bulgularla anadili Farsça olan ve Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenmekte olan öğrenciler, içinde hayvan adı geçen ve ortak ya da benzer olan deyim ve atasözlerini daha kolay ve daha bilinçli bir şekilde öğrenebileceklerdir. Her iki dilin deyim ve atasözlerinin karşılaştırılması neticesinde birçok dilsel ve kültürel özellikler, farklılıklar ve benzerlikler daha kolay anlaşılacak ve bu şekilde öğrencilerin zihinsel öğrenme süreçleri hızlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hayvan , atasözü, deyim, kültür, Türkçe, Farsça.

ABSTRACT

Lingual and Cultural Similarities between Expressions and Proverbs Related to Animal Names in Turkish and Persian Language for Turkish as a Foreign Language

As in every language teaching, it is important and necessary to teach foreigners culture while teaching them Turkish language. The lifestyle, traditions, customs and value judgments of every society constitute the culture of that society. One of the most reflected elements of this cultural background in the language are idioms and proverbs. Therefore, teaching idioms and proverbs in teaching Turkish to foreigners is important within the scope of culture education. In the life styles of the Turkish and Persian peoples examined within the scope of the study, animals are seen as an inevitable part of life and the environment, generally representing human behavior and their social relations. Therefore, in this study, the relationship between semantic and structural equivalence of idioms and proverbs, which are frequently used in Turkish and Persian and contain animal names, has been investigated. With the findings obtained as a result of our study, students whose mother tongue is Persian and who are learning Turkish as a foreign language will be able to learn common or similar idioms and proverbs, which include animal names, more easily and more consciously. As a result of the comparison of idioms and proverbs of both languages, many linguistic and cultural features, differences and similarities will be understood more easily and in this way, the mental learning processes of the learners will accelerate.

Keywords: Animal, proverb, idiom, culture, Turkish, Persian.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Deyim ve atasözlerinin en büyük parçasını teşkil eden hayvanlar kültürel araştırmalara konu olmuştur. Hayvanlar her zaman insanların davranışlarını ve onların toplum içinde gösterdiği ilişkilerini temsil eder. Hayvanlar insan hayatının ve çevrenin kaçınılmaz bir parçası olarak görülmekte, insanın mecazi kavramsallaştırılmasında her zaman önemli bir rol oynamaktadır. Hayvanlarla etkileşimlerimiz kavramsal metaforlarımızda son derece verimli kaynak olarak kullanılmışlardır (Pourhossein, 2016). Bundan dolayı Türkçede yaygın olan deyim ve atasözlerinde en çok kullanılan hayvan adları seçilerek Farsçada anlamsal ve yapısal denklik ilişkisi araştırılmıştır. Bu karşılaştırmalı çalışma esasen iki fayda sağlayacaktır. Anadili Farsça olan ve Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenmekte olan öğrenciler, içinde hayvan adı geçen ve ortak ya da benzer olan deyim ve atasözlerini daha kolay ve daha bilinçli öğrenebilirler. Her iki dilin deyim ve atasözlerinin karşılaştırılması neticesinde birçok dilsel ve kültürel özelliklerini, farklılıklarını ve benzerliklerini daha kolay anlayacaklar ve bu şekilde zihinsel öğrenme süreçleri hızlanacaktır.

Deyim ve atasözleri dili süsleyip zenginleştirir. Bu nedenle yabancı dil öğrenmekte olan birey sadece dil bilgisini ya da söz varlığını öğrenmekle yetinirse o dil, ya eksik ya da yarım kalır ve dolayısıyla o dile tam hakim olunamaz.

“Sözvarlığı, içinde sözcüklerin, kalıplaşmış yapıların, atasözlerinin ve deyimlerin de olduğu dilsel birlikteliği belirtir.” (Uzdu Yıldız, 2013: 357).

Melanlıoğlu, yabancı dil öğrenimi yanında aynı zamanda hedef dilin kültürünün tanınma fırsatının bulunduğunu söylemekte ve bunun sebebinin de aşağıdaki şekilde açıklamaktadır.

“İkinci ya da yabancı bir dil öğrenmek aynı zamanda o dilin konuşulduğu toplum hakkında bilgi sahibi olma ve hedef dilde meydana gelmiş kültürü tanıma fırsatı sunmaktadır. Çünkü her dil, dünyaya kendi penceresinden bakar ve onu kendince yorumlar. Dolayısıyla hedef dili öğrenen birey, dünyayı farklı açılardan değerlendirme fırsatı bulur; hoşgörülü bir bakış açısına sahip olur.” (Melanlıoğlu, 2013: 129).

Oy ise atasözlerinin kültürel bir miras olduğuna ve çok önemli bir yer teşkil ettiğini işaret etmektedir.

“Atasözleri ataların edinmiş oldukları derin tecrübeleri sonucu ortaya koydukları, ustalıkla ve bilgece söylenmiş özlü sözler olarak görülmektedir. Kültür mirası içinde çok önemli bir yere sahip olan bu söz varlıkları, geçmişte yaşanmış bir hadisenin veya düşünülen kavramın tekrar yaşanması halinde ortaya çıkması muhtemel durumlar için bir nasihat niteliği taşımaktadır” (Oy, 1991: 44).

Buna dayanarak denilebilir ki bir milletin tarihi ne kadar uzunsa o kadar yaşanmış olaylar atasözleriyle aktarılmaya çalışılmıştır. Bu olayların yanı sıra elde edilen deneyimler, tutumlar, tavsiyeler ve birçok değerli şeyi anlatmak için bir araç olan dil, her ulusun kültürünün ve özelliklerini ifade eder. Dolayısıyla asırlarca komşu olan ve ortak tarihi paylaşımları olan İran ve Türkiye birçok ortak hadiseler yaşamıştır. Bu nedenle dilsel ve kültürel özelliklerinin incelenmesi ve bu konuda araştırmalar yapılması büyük yarar sağlayacaktır. Dili, felsefi ve kültürel yönüyle inceleyen Humboldt’a göre dilin, tarihsel bir gerçekliği vardır ve dil tarih içinde kültürle yoğrularak gelişir. Humboldt’a göre her dilde bir dünya görüşü saklıdır.

Türkçe-Farsça hayvan adları içeren deyim ve atasözlerinde dilsel ve kültür ilgisini incelediğimiz bu çalışma, alanda yapılmış ilk çalışma olacaktır. İki ülkenin deyimlerinde ve atasözlerinde var olan hayvanları inceleyip edinilen bilgileri detaylı bir şekilde sunarak kaynak eksikliği giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışma ana dili Farsça olan ve Türkçe öğrenmek isteyen öğrenciler için de bir kaynak olacak ve Türkçeye bir adım daha yaklaşmasını sağlayacaktır. Bu çalışmada, yukarıda bahsedildiği gibi içinde hayvan adı geçen deyim ve atasözleri incelenmiştir.

1.2. Amaç ve Önem

Farsça ve Türkçe konuşan toplumlar, yüzyıllar boyunca hem dilsel hem de kültürel temas konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. Bu nedenle bu araştırmanın amacı, Türkçe ve Farsçanın atasözleri ve deyimlerindeki hayvanların tespit edilmesidir. Bu yolla iki dil arasındaki kültürel ilginin tespit edilmesidir. Böylece yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ana dili Farsça olan İranlı öğrencilere Türkçe deyim ve atasözlerini daha iyi öğretmek yanında onlara Türkçenin bu alandaki kültürel ve dilsel özelliklerini gösterecektir.

Bu çalışma ile:

1. Kültürel açıdan her ülkede hayvanların simgesi ve yeri belirlenecektir.
2. Dil bilgisini bilen ancak deyim ve atasözlerini kullanmayanlara faydalı olacaktır.
3. Yabancı dili öğrettiğimizde bazen bir deyim ya da atasözüyle karşılaşıyoruz ki aynıysa kendi ana dilimizde de olabiliyor. Böylece hemen o deyim ya da atasözünü kolaylıkla ezberleyip kullanabiliriz. Bu çalışmada aynı zamanda tam denklik ya da kısmi denklik ilişkisi olan ortak deyim ve atasözleri de belirlenmiş olacaktır.
4. Deyim ve atasözlerinin karşılaştırılması neticesinde ortak kültürel ve dilsel özellikler daha açık şekilde belirlenmiş olacaktır.
5. Kısmi denklik ilişkisinde ve anlamsal denklik ilişkisinde olan deyim ve atasözleri kültürel ve dilsel farklılık ve benzerlik hususunda çok değerli bilgileri ortaya koyacaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

İran’da ana dili Farsça olup Türkçe öğrenmeyi hedefleyen öğrenciler Türkçe öğrenirken bazı noktalarda öğrenme güçlükleri yaşamaktadırlar. Bu noktaların en önemlilerinden biri deyim ve atasözleridir. Öğrenciler, deyim ve atasözlerinin dilsel ve kültürel özelliklerini açıklayan yeterince kaynak bulamamaları sebebiyle, bu yapıları doğru yerde kullanamamakta, zihinlerinde anlamlandırmadan ezber yöntemine başvurmaktadır.

Kültür, yabancı dil öğretiminde dilden ayrı tutulan bir unsur olarak görülmemeli ve yabancı dil öğretiminin bir parçası olmalıdır. Aynı tarihi paylaşan Türkiye ve İran arasında, komşu ülkeler olmaları ve aynı dine mensup olmaları sebebiyle kültürel açıdan bir yakınlık söz konusudur. Dolayısıyla bu durum yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde deyim ve atasözlerinin öğrenmesini daha da kolaylaştıracaktır.

Yabancılar Türkçe öğretiminde geçmişten günümüze çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada ise Türkçe hayvan adları içeren deyim ve atasözleri ve bunların Farsça denklemleri incelenecek, dilsel ve kültürel açıdan bir karşılaştırma ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu çalışmanın gelecekte bu alanda yapılacak araştırmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.4. Problem Cümlesi

1. Her iki dilin deyim ve atasözlerinde kullanılan hayvanlar, sayı, tür, sıklık ve sembol bakımından herhangi bir ortak özellik taşımakta mıdır?
2. Her iki dilde hayvanların sembolü, hangi deneyim veya soyut kavram alanlarını kavramsallaştırmıştır?

3. Bu diller arasında, insanın kültürel şemalarındaki hayvanlara atfedilen olumsuz veya olumlu özellikler açısından herhangi bir benzerlik veya fark var mıdır?

4. Türkçede yer alan ve içinde hayvan adları içeren deyim ve atasözlerinin Farsçadaki karşılıklarının yapısal ve anlamsal açıdan benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?

5. Söz konusu benzerlik ve farklılıkların çözümlenmesi, yabancı dil olarak Türkçe öğretimine ne türde katkılar sağlayabilir?

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma

1. Türkçede hayvan adlarının geçtiği deyim ve atasözleri,
2. Günlük hayatta yaygın olarak kullanılan deyim ve atasözleri ile sınırlıdır.

Dilin tanımlanmasında her dilbilimci konuyu farklı bir boyutta ele alarak çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

1. L.Bloomfield'e göre dil bir alışkanlıklar bütünü , düşünme ve davranış aracıdır .
2. N.Chomsky dili sınırlı sayıda sözcük ve kuraldan yararlanarak türetilen sınırsız sayıda cümleden oluşan bir bütün olarak açıklar.
3. F.Saussure *langua* ve *parole* kavramını öne sürerek bunların karşılıklı bağımlılıkları üzerinden dili açıklar.
4. M.Ergin dili temeli tarihi bilinmeyen bir zamanda atılmış gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessese olarak tanımlar.
5. D.Aksan bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz bir varlık olarak görür.

1.6. Yöntem

1.6.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma Karma Desen'inde tasarlanmıştır. Araştırmada her iki dilin deyim ve atasözlerinin incelenmesinden sonra ortaya çıkan veriler nitel desende ifade edilmiştir. Daha sonra her iki dil arasındaki benzerlikleri daha açık bir şekilde gösterebilmek için grafikler yardımıyla sayısal/nitel deseni kullanılmıştır.

1.7.2. Evren

Bu çalışmada Türkçede yaygın olarak kullanılan deyim ve atasözlerinde 13 hayvan adı seçilmiştir ve toplam 288 hayvan adı içeren deyim ve atasözleri incelenmiştir. Çalışmanın ana kısmını oluşturan üçüncü bölümde, tespit edilen deyim ve atasözleri, şu başlıklar altında kategorize edilmiştir: *deve, kedi, yılan aslan, eşek, kurt, tilki, tavşan, at, köpek, ayı, karga, balık*.

1.7.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

Türkçe hayvan adları içeren deyim ve atasözlerin kültürel ve dilsel benzerlikler ve farklılıklar adlı çalışmamızda Türkçenin deyim ve atasözler için *Asım Aksoy "Atasözleri ve Deyimler sözlüğü" (1988)* ve *Arif Hikmet "Açıklamalı atasözleri" (1977)*, *Nermin Yüzbaşıoğlu "Deyimler sözlüğü" (1977)* ve *Metin Yurtbaşı "Türkçe-Almanca deyimler ve atasözler" sözlüğünden* faydalanılmıştır.

Farsça kısmını incelemek içinse *Ali Ekber Dehhoda (1931) ait olan "Emsal u Hikem" sözlüğünden* ve *Hasan Zülfigari'nın "Farsça Atasözlerinin büyük kültürü" (فرهنگ بزرگ ضرب)* (2009) eserlerinden yararlanmıştır. Çalışmada adı geçen eserlerde yer alan hayvan adları ile ilgili deyim ve atasözleri incelenmiştir. Çalışmanın çıkış dili olarak Türkçe, hedef dili olarak ise Farsça seçilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Bölümde, deyim ve atasözlerine dilbilimsel yaklaşım ve özellikleri ortaya koyulmuştur. Bu bölümde, iki dil arasındaki denklik ilişkilerinin neler olduğuna değinilmiştir. Bunun dışında, dil kültürüne yönelik bazı temel bilgiler verilmiş ve bu bilgilerin dil öğretimindeki yeri ve rolü açıklanmıştır. Son olarak ise, hayvan adlarının deyim ve atasözlerinde ne şekilde kullanıldığı ifade edilmiştir.

1.7.4. Verilerin Analizi

Her bir kategoride deyim ve atasözleri açıklanmış ve iki dil arasındaki denklik ilişkisi ortaya konmuş ve elde edilen veriler grafikler yardımıyla analiz edilmiştir. Son bölümde ise elde edilen bulgulara yönelik yorumlar, öneriler ve sonuçlara yer verilmiştir.

BÖLÜM II

2. DİL ve KÜLTÜR

Türkçe Sözlükte dil şöyle tanımlanır; “*İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban*”. (TDK, 2005: 526)

Bununla birlikte dilin tanımlanmasında her dilbilimci konuyu farklı bir boyutta ele alarak çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

1. L.Bloomfield’e göre dil bir alışkanlıklar bütünü , düşünme ve davranış aracıdır .
2. N.Chomsky dili sınırlı sayıda sözcük ve kuraldan yararlanarak türetilen sınırsız sayıda cümleden oluşan bir bütün olarak açıklar.
3. F.Saussure *langua* ve *parole* kavramını öne sürerek bunların karşılıklı bağımlılıkları üzerinden dili açıklar.
4. M.Ergin dili temeli tarihi bilinmeyen bir zamanda atılmış gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessese olarak tanımlar.
5. O.Toklu dilin tanımını yaparken o dili konuşan toplumun kültürünü yansıtan bir ayna ve toplum içi ve toplumlar arası ilişkilerin ön koşulu olarak tarif eder.

Geçmişten günümüze literatürde ‘yabancı dil’ kavramını açıklarken birçok tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamalarda kendi anadilimiz dışında olan tüm diller yabancı dil olarak tanımlanmış, ayrıca anadilimizi öğrenirken yaşadığımız çevre dışında hiçbir müdahalenin olmamasıyla, belli bir amaçla yeni bir dil öğrenme süreci arasındaki fark vurgulanarak, yabancı dilin ana dilden farkı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

TDK’ye göre “*Anadilin dışında olan dillerden her biri anadilin dışında öğrenilen uzmanlık dili*”dir.

Şahin ise yabancı dili şöyle açıklar: “*Birey için tamamen yabancı olan, sonradan öğrendiği ve yaşadığı çevrede işlevsel olarak iletişimde kullanılma olasılığı bulunmayan, belli amaçlar doğrultusunda öğrenilen dil.*” (Şahin, 2013: 14).

Tüm dünya dillerinde birçok atasözü bulunmakta, bazı atasözleri tüm dillerde benzer olup benzer anlamlara denk gelmektedir. Atasözü genellikle öğretici bir hikayeye dayanmış kısa ve etkili bir ifade biçimidir.

Türkçe Sözlük atasözünü, *uzun deneme ve gözleme dayanan, halka mal olmuş, nasihat veren söz* şeklinde tanımlamış, atasözünün eş anlamlıları olarak *deme, mesel, sav, darbimesel* kelimelerini vermiştir (Türkçe Sözlük, 2011: 180).

Kaplan vd. Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi adlı çalışmalarında atasözü şu şekilde açıklamaktadırlar:

“Toplumların, uzun gözlem ve tecrübeler sonunda vardıkları yargılar, hikmetli düşünce, öğüt ve örneklemeler yolu ile ifade edilebilir. Bu ifadelerin birçoğu mecazi anlam taşıyan; uzun yılların oluşturduğu biçimle kalıplaşmış bulunan; daha çok sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa geçerek yaşayan; anonim nitelikteki özlü sözlerdir. Bu sözlerle atasözü denir”. (Kaplan vd., 1977: 214).

Aksan’a göre *“Atasözleri; bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözler”* dir (Aksan, 2015: 41).

Aksoy ise atasözleri *“Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler”* şeklinde açıklamaktadır. (Aksoy, 2016: 37).

Deyimlerin konuşmada ve ifade tarzı üzerindeki etkisinin önemi her zaman dikkate alınmalıdır. Deyim, bir şeyi doğrudan söylemek yerine, onu anımsatan başka bir şeyi söylemek demektir. Deyimler aşağıdaki yorumlarda tanımlanmıştır.

Aksoy’a göre deyim, *“Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları”*dır (Aksoy 1971: 49).

Türk Dil Kurumu ise deyim kavramını aşağıdaki şekilde tanımlamıştır:

Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2005: 517).

Yukarıda deyim ve atasözleri ile ilgili yaptığımız tanımlarda deyim ve atasözlerinin bir toplumun kültürünün bir parçası olarak önemli bir alan teşkil ettiğini göstermeye çalıştık. Bu yüzden dil kültürü açısından deyim ve atasözlerini incelemek istersek öncelikle dil ve kültür ilişkisini açıklamamız gerekmektedir.

Dil, hem algılayışın farkını bize gösterir hem de bu farkın olduğu toplumca oluşturulmuş olduğundan, topluluğa da bu kültürü aktarmış olur (Kılıç, 2003: 58). Sonuçta da Humboldt’taki yargıya ulaşılır; dil ve düşünce sanıldığından çok daha yakındırlar, aslında özdeşirler ve kültür dili, dil kültürü oluşturmaktadır.

Bir halkın tinsel bireyselliği ile dilinin şekli öylesine birbiriyle kaynaşmıştır ki, bunlardan biri verilse, diğeri ondan bütünüyle çıkarsanabilir. Çünkü zihinsel yetenek ve dil ancak karşılıklı olarak birbirine uygun düşen biçimlere izin verirler ve bunların gelişmesine yardımcı olurlar. Dil, sanki halkın

tininin dış görünüşüdür, dil halkın tini ve tin de halkın dilidir; onları asla yeterli biçimde özdeş olarak düşünemeyiz (Humboldt, 1988: 46).

Rabia Topkaya (2016) yazdığı “*Dilin Aynasındaki Kültür; Humboldt Felsefesinde Dil-Kültür İlişkisi*” (Culture in the Mirror of Language: Language – Culture Relationship in Humboldtian Philosophy) adlı eserinde şöyle anlatır:

“Humboldt’taki dil-düşünce birliğini biraz açmak gerekirse, öncelikle bunun dil ile düşünce birbirine eşittir demeye gelmediğini söylemekte fayda vardır. Dil ile düşünce birbirinin tıpkısı ve aynısı değildir. Özdeşlik ya da birlik ifadeleri kullanılırken anlatılmaya çalışılan dilin bir etkinlik olarak ele alınan tinin ürünü olduğu ama bu ürün denilen şeyin de aslında tini şekillendirdiğidir. Yani, dil ve kültür arasında karşılıklı bir etkiden söz edilebilir; bu karşılıklı etki dolayımında da Humboldt’un dil ve düşünceyi birbirinden ayırmadan ele aldığı, dil ve düşünce arasında bir özdeşlik yakaladığı söylenebilir”.

Dil, kültür ve toplum birbirinden ayrılmaz üç kavramdır. Deyim ve atasözleri ise kültürü yansıtan ifadelerdir. Dolayısıyla deyim ve atasözleri, dil ve kültür ilişkisinde kültürün bir parçası olarak görülmektedir. Çünkü bir toplumun deyim ve atasözleri, o toplumun dünya görüşünü, yaşam tarzını ve olaylara bakış açısını, sonuç olarak o toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Dilde kültürü en iyi yansıtan unsurlar deyim ve atasözleridir:

Tuna (2003) dil ve kültür ilişkisi hakkında şöyle bilgi vermektedir:

“Dil bir toplumun tüm faaliyetlerinin ve ilişkilerinin ürünü olan kültürünün kodlanara ortak bir toplum paydasında kullanıma açılmasını sağlamaktadır. Başka bir ifade ile bir toplumun kültürü o toplumun ortaya koyduğu maddi ve manevi tüm hasıla olarak ele alındığında, dil ve kültür bağlantısı en açık ve kapsamlı bir biçimde kendisini ortaya koymaktadır”.

Öner (2003) ise bu ilişkiyi, “*Bilgi türlerindeki gelişme aynı zamanda kültürün de gelişmesi olduğundan, bilgi türlerinin gelişmesinde dilin rolünün belirtilmesi aynı zamanda kültürün gelişmesini de gösteririz*” şeklinde açıklamaktadır.

Mengü (2003) de bu ilişkiden şöyle bahsetmektedir, “*Kültür semboliktir; çoğunlukla sembol ile kapsadığı nesne arasında birebir bağlantı zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu*

bağlamda kültürel öğeler insanoğlunun nesnelere anlam yükleyebilme ve yüklenen anlamdan sembolleri çağrıştırabılme yetilerinin bir ürünüdür denilebilir. Şüphesiz nesnelere sembolik anlam yüklenmesi ve bu tür anlam yüklemelerinin başka insanlarla paylaşımı dilin etkin bir şekilde kullanılmasına bağlıdır”.

2.1. Dilbilim Açısından Deyim ve Atasözleri

Deyim ve atasözleri günlük yaşamda asırlarca kullanılagelmiş sözlerdir. Dili süsleyip güzelleştiren bu sözler her dilin ve ülkenin kültürünü, tarihini, dinini, geleneklerini, o milletin düşünce ve davranışlarını göstermektedir. Böylece o milletin mirası olarak geçmişten günümüze kadar unutulmayan ve her daim kullanılan sözler olmuşlardır. Bu nedenle her zaman araştırmacılarının dikkatini çeken en iyi kaynaklardır. Dolayısıyla deyim ve atasözlerini incelemek için onu kapsayan, derinden ele alan deyimler ve atasözleri özel bilim dalından bahsetmek gerekmektedir. Dilbilimde deyimlerin bilim dalına *frazeoloji* ve atasözlerinin bilim dalına ise *paremiyoloji* adı verilmiştir.

Sinan’ın (2001) ifade ettiği gibi dilbilim çalışmaları çerçevesinde frazeoloji ya da idiomatik adı altında, dilde birden fazla unsurdan kurulu kalıplaşmış biçimleri inceleyen bir çalışma alanı olarak incelenirken, atasözleri bilimi ise paremioloji olarak adlandırılır.

Aksan, “belli bir dilin atasözlerinin toplanarak incelenmesi, farklı dillerdeki örnekleri arasında görülen benzerlikler, eşlikler, ortak anlatım biçimleri ve özellikler ele alınmaktadır” şeklinde ifade etmiştir. (Aksan, 2015: 181).

2.1.1. Türk Dilbilimciler Tarafından Deyimler ile İlgili Yapılan Tanımlar

Türkçe deyim bakımından dünyanın en zengin dillerden biridir. İnsanlar arasında bilerek ya da farkında olmayarak kullanılan deyimler dilin adeta kaçınılmaz parçaları olmuşlardır. Dünyanın tüm dillerinde, deyimler 1940 yıllardan sonra dilbilimin ayrı bir dalı olarak incelenmiş ve birçok kültür araştırmalarına konu olmuştur. Deyim kavramını tanımlamak için önceden darbimesel, tabir, ıstılah sözcükleri kullanılmıştır. Daha sonra farklı araştırmalarda deyimlerle ilgili farklı fikirler ortaya çıkarken yeni tanımlamalar da ortaya çıkmıştır. Ancak söz konusu görüşler hemen hemen birbirine benzer olmuştur.

Tahir Nejat Gencan (1979), deyimleri; “*Her dilde, kuruluş anlamları, sözcüklerinden düz anlamlarından az çok kaymış olan, kalıplaşmış birçok öbekler ve takımlar vardır. Anlamları ve yapıları kurallara bağlanamayan, açıklanması için derin incelemeler isteyen; incelenmemesi daha doğru olan; yapısını değiştirmeden, çoğu kez başka dile çevrilemeyen bu*

kalıplaşmış takımlarla söz öbekleri de Türkçenin özelliklerinden sayılır. Bu çeşit takımlara, öbeklere deyim adı verilir” şeklinde açıklamıştır.

Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş adlı eserinde deyimleri, gerçek anlamlarından uzak olması ve yeni kavramlar oluşturan kalıp sözler olarak tanımlamış ve deyimlerin iki veya daha fazla kelimedenden oluşan, duygu ve düşünceleri etkileyici bir şekilde anlatmaya yarayan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü dilbilgisi öğeleri olduğunu ifade etmiştir. (Elçin, 1986: 642).

Türkçe Sözlük ise deymi, “*çoğunlukla asıl anlamlarından ayrı, dikkat çekici anlamı olan, kalıplaşmış sözcük topluluğu*” şeklinde tanımlamıştır (Türkçe Sözlük, 2005: 517).

Korkmaz’a göre deyim “*Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği*”dir. (Korkmaz, 1992: 43).

Ali Püsküllüoğlu ise deyimlerin anlatıma akıcılık ve çekicilik kattığını söylemiş ve deyimler için, çoğu asıl anlamından ayrı, genel olarak birden çok kelimedenden oluşan, kalıplaşmış kelime topluluğu tanımını yapmıştır (Püsküllüoğlu, 1995: 7).

Mehmet Hengirmen ise: “*Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış söz*” biçiminde tanımlamıştır (Hengirmen, 1995: 4).

Emin Özdemir, deyimleri “*Bir kavramı, bir düşünceyi, bir olayı az sözle belirtmek ve daha etkili kılmak için başvurulan anlatım yollarından biridir*” diye açıklamıştır. (Özdemir, 1997: 5).

Nurettin Koç ise: “*Genellikle gerçek anlamı dışına kayan kalıplaşmış söze deyim denir*” demektedir (Koç, 1996: 410).

Fuat Bozkurt: “*Anlatım gücünü artırmak için, az çok mantık dışına kayan kimi sözcüklerdir*” diye tarif etmektedir (Bozkurt, 1995: 170).

2.1.2. Türk Dilbilimciler Tarafından Atasözler ile İlgili Yapılan Tanımlar

Atasözleri bir toplumun kültürünü yansıtan kalıplaşmış sözlerdir. Bunun yanı sıra atasözleri bir milletin yaşam biçimini, geleneklerini ve bakış açılarını aktarır ve yaşanmış bir olaydan ibret alarak öğüt verir. Deyimler konusunda olduğu gibi, dilbilimciler tarafından, atasözleri ile ilgili de birçok tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımların bazıları aşağıdaki gibidir:

Ömer Asım, atasözlerini şu şekilde tanımlamıştır: “*Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düsturlaştırarak ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.*” (Aksoy, 2016: 37).

Ali Püsküllüoğlu atasözlerini, “*Ataların uzun deneme ve gözleme dayanan hükümlerini, bilgelik içeren fikir veya nasihat olarak veren, halk tarafından benimsenmiş, kalıplaşmış biçimdeki kısa ve özlü sözler*”, tanımlamasını yapmıştır. (Püsküllüoğlu, 1995: 152).

Şükrü Elçin atasözleri hakkında şöyle bir tanımlama yapmıştır: ‘*Nazım, nesir, her iki şekli ile eski tecrübeleri ‘tam bir fikir’ kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat, gibi edebî sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız, hususiyle yetişecek gençlere aktaran sözlerdir*’ (Elçin, 1969: 176).

Özkul Çobanoğlu ise Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü adlı eserinde, ‘*Bütün milletlerin atalarından kalmış, kılavuz niteliği taşıyan, öğüt veren sözler bulunduğunu ve bu sözlerle Türkiye Türkçesinde atasözleri*’ söylediğini açıklamıştır. (Çobanoğlu, 2004: 1).

Nurettin Albayrak atasözlerini, ‘*ataların asırlar boyunca edindikleri tecrübe ve gözlemlerine dayanan düşüncelerini nasihat ya da yargı biçiminde aktaran, doğrulukları kesinlik kazanmış, söyleyeni belli olamayan, kısa ve özlü sözler*’ şeklinde açıklamıştır (Albayrak, 2009: 3).

2.1.3. Fars Dilbilimciler Tarafından, Deyimler ve Atasözleri ile İlgili Yapılan Tanımlar

Fars dilbilimcileri, atasözü kelimesinin kapsamlı ve eksiksiz bir tanımını henüz bulamamışlardır. Ancak bu konuda çok değerli araştırmalar yapılmış ve güvenilir yorumlar sağlanmıştır.

“Yaygın olarak kullanılan bu kategorinin terimini ve çalışma dilinin ayrılmaz bir parçasını kapsamlı ve eksiksiz olarak tanımlamak zordur ve şimdiye kadar tek bir tanım üzerinde anlaşmaya varılmamıştır”. (Rasekhmehend ve Şemseddini, 2012:12).

Ancak İran’ın önde gelen dilbilimcilerden Ali Akber Dehkhoda ve Celaleddin Homayi deyim ve atasözleri hakkında aşağıdaki iki tanımı yapmışlardır:

“Deyimin sözcükteki anlamı örtülü/üstü kapalı konuşmak demektir. Ancak asıl anlamı, uzak ve yakın anlamı içeren sözdür ve bu iki anlam birbirleri ile bağlantılı ve

gereklidir. Bu durumda söyleyici cümleleri öyle birleştirip işleyecek ki dinleyicinin zihnindeki kavram yakın anlamdan uzak anlama dönüşsün”. (Homayi, 2010: 167).

“Her ülkenin kültürü kendi halkının tutum ve inançları üzerinde özel bir etkiye sahiptir. Atasözleri ise kısa cümleler olarak herhangi bir toplumun tutum ve inançlarını ifade eder. Aynı zamanda farkındalığı, tutumları ve ahlaki inançları şekillendirmek için güçlü bir araçtır”. (Dehkhoda, 1984).

Fars dilbilimci ve edebiyatçılar açıdan deyim ve atasözlerinin tanımlamaları aşağıdaki şekilde verilmiştir.

“Kısa, melodik ve benzetme içeren bir temaya sahip olan cümlelerdir. Kelimelerinin akıcılığı, sadeliği, anlam netliği ve ince bileşimi vasıtasıyla halk arasında yaygın ve ünlü olmuştur. Ayrıca içinde herhangi bir değişiklik olmadan veya çok az değişiklikle günlük konuşmada yerini alır”. (Zolfegari, 1999: 25).

Bahmanyar, *Destanname Bahmanyari* adlı eserinde atasözlerin herhangi bir dilin önemli bir edebiyat dalı olduğunu ve doğuştan gelen tadı, edebi yeteneği, düşünceleri, alışkanlıkları, ahlaki ve konuşmacıların duygularını temsil ettiğini söylemektedir. (Bahmanyar, 1982).

Şakourzadeh atasözü, “her hangi bir dilin konuşmacılarının kültürünü ve düşüncelerini yansıtan popüler edebiyat türlerinden biridir ve insanlar bunu kendi aralarında ortak düşüncelerini ifade etmenin en iyi yolu olarak seçmiştir ve ahlaki niteliklerinin, düşüncelerinin, fikirlerinin ve geleneklerinin bir diyagramıdır” şeklinde tanımlamaktadır (Şakourzadeh, 1993: 7).

Moineddini’ye göre atasözleri atalarımızın düşünce ve yaratıcılığının bir kalıntısıdır. Ona göre bu ifade, kısa hatırlamalar şeklinde yaşadıkları acı ve tatlı olaylarla ilgili deneyimlerini de içeren anonim düşünürlerin tefekkürlerinin bir sonucu olduğunu ve böylece kolayca hatırlanabilirler, onları ezberleyerek ve tekrarlayarak içinde gizlenmiş deneyim, akıl ve mantıklarından günlük yaşamda yararlanabilirler ve kendi toplumlarını iyi ahlak üzerine kurarlar. (Moineddini, 2002: 16).

2.2. Deyim ve Atasözlerinde Denklik İlişkisi

Türkçe ve Farsça deyim ve atasözlerinde denklik ilişkisini nasıl ölçebileceğimiz için öncelikle bu alanla ilgili en önemli kavramı, yani *Eş değeriği* açıklanmamız gerekmektedir.

2.2.1. Eş değeriği

Eşdeğerliğin sözcük anlamı “değer”, “eşdeğer”, “ölçü”, “etki”, “güç”, “eşitlik” veya “aynı değerde olma” şeklinde açıklanmaktadır (TDK, 1994: 279).

Eşdeğerlik kavramı, çeviri alanı ile ilgili en önemli kavramlardan biridir. İngilizcede “Equivalence”, Almancada “Äquivalenz” şeklinde geçmektedir. Türkçede ise hem “Eşdeğerlilik” hem de “Eşdeğerlik” olarak adlandırılmaktadır. (Göktürk, 2010:58).

İsmail Boztaş da ‘Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar’ başlıklı makalesinde eş değeriği kavramının iki dildeki metnin bire bir aynı olması şeklinde algılanmaması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca aynı dilde bile bir metnin iki baskısı arasında değeriği bulunabileceğini söyleyerek çevirinin kaynak dil ve hedef dil arasında sözcüksel ve dilbilgisel eş değeriği kurabilme yetisi anlamına gelmediğini belirtmektedir (Boztaş, 1993: 57).

Eş değeriği iki dil arasındaki paralelliği kurarak okuyucuların metni daha doğru bir şekilde anlamalarını sağlayacaktır. İki dil arasındaki bu paralelliği sağlayacak araç ve temel ölçüt ise “eş değeriği” olacaktır.

Ezgi Demirel (2016), yazdığı doktora tezi çalışmasında *eş değeriği* şöyle açıklamaktadır:

“Bir dilin lehçeleri ve akraba olduğu diller arasında ses, anlam, yapı bakımından birbirini karşılayan bazen de yalnızca görünüş olarak benzediği halde anlam bakımından herhangi bir örtüşmenin sağlanmadığı kavramlar “eş değeriği” terimiyle karşılanmaktadır. Bunun yanı sıra yapı ve köken bakımından farklı olan iki dil arasında bağlam çerçevesinde dil bilimsel, anlamsal ve kavramsal olarak birbiriyle örtüşen sözcükler de çeviri bilimde “eş değeriği” olarak ifade edilir”.

Her iki dilin arasındaki deyim ve atasözlerinin çevirisi sırasında bazı güçlükler yaşanmaktadır. Baker’e göre (1992), deyimlerin her zaman açık ve doğrudan anlamı olmaması

sebebiyle, çevrilmeden önce rastlanan ilk zorluk, deyimlerin tanınmasıdır. Tanınmasından sonra çeviri aşamasında karşılaşılan zorluklar şöyle açıklanmaktadır:

- *Erek dilde her zaman eşdeğeri olan deyim ya da atasözü yoktur. Her dil belli bir kavramı farklı bir yol ile ifade etmeyi ya da etmemeyi seçmekte, bu yolun ise tahmin edilmesi mümkün olmamaktadır. Her iki dil tarafından aynı yolun seçilmesi ise nadirdir. Bu şekilde, aynı kavram bir dilde sadece bir kelime, başka dilde ise bir deyim ya da bir atasözü vs. aracılığıyla ifade edilebilmektedir.*
- *Bir deyim veya bir atasözünün farklı bir dilde eşdeğeri olabilmekte fakat kullanıldığı koşullar değişebilmektedir. Örneğin, iki atasözü aynı durumlarda kullanılmayabilmektedir.*
- *Kaynak dile ait bir atasözü aynı zamanda hem metafor hem de gerçekçi bir şekilde kullanılabilirken, erek dilde bu geçerli olmayabilmektedir.*
- *Atasözlerinin kullanım kanunu, koşulları ve zamanı dilden dile değişmektedir.*

Ayrıca yabancı bir dil öğrenmekte olan birey aynı zorluklarla karşılaşmaktadır; deyimler bir olayı ya da durumu dolaylı bir şekilde ifade ettiği ve içeren sözcüklerin düz anlamlarını ifade etmedikleri için deyim ve atasözlerini anlamakta zorluk çekmektedir. Dolayısıyla deyimlerin aktarılmasında ve başka dillere çevrilmelerinde büyük zorluklar ile karşılaşmaktayız (Sağlam, 2001: 47).

Karşılaştırmalı Deyimbilim çerçevesinde yapılan çalışmaların ve araştırmaların birçoğu farklı dillere ait deyimlerde ortaya çıkan eş değeri kavramı ile ilgilidir. Türkçe ve Farsça gibi farklı dil ailelerinden gelen dillerde genellikle üç farklı eşdeğerlilik grubu ortaya çıkmaktadır: tam eşdeğerlilik, kısmi eşdeğerlilik ve sıfır eşdeğerlilik (Aktaş, 2008: 7-10).

- **Tam Eşdeğerlilik/Denklik:** Bu gruba ait olan deyim ve atasözleri çevirilerde çok fazla problem bulunmamaktadır çünkü her iki dilde hem yapısal hem de anlamsal açıdan birbirine benzemektedir (Aktaş, 2008:7). Örneğin, Türkçede kullanılan *büyük balık küçük balığı yer* atasözünün anlamı ‘güçlü olanın güçsüz olanı her zaman yok eder ya da kendisine bağlı kılar’dır. Bu atasözüne karşılık Farsçada tam eşdeğerlilik gösteren (*mahi bozorg mahi kuçek ra mihored*) ماهی بزرگ ماهی کوچک را می خورد atasözü bulunmaktadır. Başka deyişle, bu kategoride çeviri benzer anlam ve benzer biçimle yapılmaktadır.

- Kısmi Eşdeğerlilik/Denklik: Bu türde deyim ya da atasözlerinde bir dildeki ifadenin başka bir dilde anlamsal olarak aynıyken, biçimsel olarak farklı olmasıdır (Baker, 1992: 46). Bu gruba ait olan deyim ve atasözlerinde bulunan kelimelerin en az biri diğer dildeki deyim ya da atasözünde de bulunması ve örtüşmesi gerekmektedir (Aktaş, 2008: 8). Örneğin, *yorgun eşiğin çüş canına minnet* deyiminin Türkçedeki anlamı “verilen dinlenme fırsatı, yorgun kişiyi çok sevindiriyor” dır. Farsçada benzer anlamı *خر وامانده معطل یک چش است* (*Har-e va mandeh moatele yek çoš est*) şeklinde bir deyim bulunmaktadır. Bu deyimlerin anlamları aynı, fakat yapıları ve kelimeleri farklıdır. Ama en azından bir kelime aynı: Çüş= چش, Eşek= خر, Yorgun= وامانده.

- Sıfır Eşdeğerlilik/Denklik: Bu eşdeğerlilik modelinde deyim ve atasözlerinin başka bir dile aktarılmasında sadece çeviri açısından bir karşılık bulunmaktadır, fakat edimbilimsel ve biçimbilimsel açıdan bakıldığında bir kayıp söz konusudur. Sadece deyim ya da atasözünün anlamı diğer dile aktarılmakta, fakat hiçbir şekilde erek dilde bir benzerlik gözlenmemektedir (Aktaş, 2008: 9). Örneğin, *İçine kurt düşmek* deyiminin anlamı ‘kuşkulanmak ya da şüpheye düşmek’tir. Ancak, bu deyim bir benzerine Farsçada rastlanmamaktadır. Bu nedenle, anlamının ancak düz anlatım ile diğer dile aktarılması mümkündür.

- Yalancı Eşdeğerlilik: Bu kategoride iki dil arasında aynı kelimelerden oluşan iki deyim eşdeğer olmaması mümkündür. Bunların ögeleri, yapısal ya da ses açısından aynıdır fakat anlamı tamamen farklı olabilmektedir (Uğurlu, 2000: 23-24). Örneğin, *‘Deveye boynun eğri demişler, o da nerem doğru ki demiş’* Türk deyiminin anlamı ‘ard arda olumsuzluklarla karşılaşan kişilerin yaşanan bu olumsuzlukları kanıksaması’ anlamına gelirken, Farsçada tamamen aynı kelimelerden oluşan *به شتر گفتند گردنت کجه، گفت کجام راسته* (*Be şotor goftend gerdenet kece goft kocam rasteh*) deymi farklı bir anlam taşımakta ve ‘eylemleri ve davranışları zıt olan birine’ söylenmektedir.

2.3. Yabancı Dil Öğretimi Açısından Deyim ve Atasözleri

Yabancı dil öğretiminde, kültür öğretiminin çok önemli bir yeri vardır. Yabancı dil öğretimi sadece bir dilin kurallarını öğretmek değil aynı zamanda hedef dilin kültürünü, o dilin ve toplumunun tarihini, yaşam tarzını ve dünyaya bakış açılarını genel olarak öğretmektir. Bunlar, yabancı dil öğretiminde en önemli unsurlardan sayılmakta, iyi bir yabancı dil konuşucusu olmak için şarttır. Yabancı dil öğrencisi olmak yabancı kültürün de öğrencisi olmak demektir. “*Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde, Türk kültürünün aktarıcısı olan dil*

ögelerinin (atasözleri, deyimler ve kalıp sözler) öğretimi ihmal edilmemelidir”. (Okur ve Keskin, 2013: 1626)

Bu konuyu daha basite indirgeyerek bir örnek vermek gerekirse: Ana dili Türkçe olmayıp iyi derecede Türkçe dilbilgisine hâkim olan biri ana dili Türkçe olan arkadaşıyla konuşurken aşağıdaki gibi bir diyalog gerçekleşir:

- Zeynep’e bakar mısın? Böylesine büyük bir hata yaptıktan sonra bile buraya girebiliyor. Buna nasıl izin veriliyor anlamıyorum.
- Evet ya doğru diyorsun. Aslında Zeynep hep böyledir. Ne yaparsa yapsın bir yolunu bulur her zaman ayakta ve öncesinden de daha güçlü çıkar. Hep kazanır ve bir şekilde işini yapar.

Yukarıdaki diyalogda olduğu gibi ikinci konuşmacının yabancı olduğunu düşünürsek dilbilgisel açıdan her ne kadar doğru yapılar kullanmış olsa da konuşma uzun ve gereksiz sözcükler içermektedir. Oysaki bağlama uygun, kısa ve yerinde bir deyimle (*Kedi gibi dört ayak üstüne düşmek*) az sözle çok şey anlatılabilirdi. Böylece doğru ve yerinde bir ifade kullanmış olmasının yanında, dile daha hâkim bir tavır sergilenmiş olacaktı. Deyim ve atasözleri genel anlamda ana dil konuşucuları tarafından kullanıldığından, Türkçe ana dil konuşucusu olmayan birinin bu ifadeleri kullanması, konuşmasını daha doğal ve akıcı kılacaktır.

Yukarıdaki açıklamalarımızla yabancı dil öğretimi açısından deyim ve atasözlerinin ne derece önemli olduğunu göstermeye çalıştık. Ancak konuyla ilgili açıklamamız gereken önemli iki nokta daha bulunmaktadır: Yabancılar atasözü öğretimi ve yabancılar deyim öğretimi.

2.3.1. Yabancılar Deyim Öğretimi

Deyim öğretimi de atasözü öğretimi kadar yabancı dil öğretiminde gereklidir. Delisle’ e göre, anadilde veya yabancı dilde salt dil bilgisi ya da sözcük bilgisi etkili iletişim için yeterli olmamaktadır. Önemli olan o dildeki deyimleri ve özel oluşumları da bilmektir. (Delis, 2001; Akt. Yavuz, 2010: 9). Aksan (2000) ise bir dilin söz varlığında önemli yeri olan ve o dilin çeşitli özelliklerini yansıttıkları için deyimler öğrenilmedikçe dil öğrenimi çabasının eksik kalacağını vurgulamaktadır.

Palm (1995) sözlü ve yazılı iletişim esnasında bir konuya dikkat çekmek istenildiğinde, deyim kullanımının bu noktada uygun bir alternatif olacağını ileri sürmüştür (Palm, 1995: 49; Akt. Koçak, 2012: 78). Topçu (2002) ise yazısında fikirleri özlü olarak; kısa yoldan az yer kaplayacak şekilde ve güçlü bir anlatımla ifade etmek için deyimlerden yararlandığını belirtmektedir.

Günlük hayatta deyimleri sıklıkla ve çoğu zaman seçtiğimiz ifadelerin deyim olduğunu bile düşünmeden kullanmaktayız (Vico, 2006; Akt. Güneş, 2009: 4). Jackendoff 'a göre İngilizcede 25000, Fransızcada da buna yakın sayıda kalıp ifade yer almaktadır. Bu sayıların yüksekliği bir dilin söz varlığı içindeki deyimlerin vb. kalıp sözlerin neredeyse sözcük sayısına yaklaştığını göstermektedir (Ifill, 2002: 4; Akt. Güneş, 2009: 4).

Deyim öğretimi sözcük öğretiminden farklı bir alandır ve öğretim süresinde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla “*deyimler sözcük öğretiminde olduğu gibi tek tek sözcük anlamları verilerek değil, kalıp hâlinde ve bağlam içinde öğretilmelidir*”. (Fatma, 2019).

Yabancılar Türkçe öğretiminde deyimleri öğretmenin bazı yöntemleri vardır. Deyimlerde geçen sözcükler yan anlamlar içerdiğinden yabancı dil öğrenen birey ilk duyduğunda ya da bir şekilde karşı karşıya kaldığında ilk aşamada anlamakta güçlük çekmektedir. Bu nedenle deyimleri öğretebilmek için bir takım yöntem, teknik ve uygulamalar yapılması gerekmektedir. Bu yöntemlerden biri kolay deyimlerden başlayarak öğretmektir. Yabancı öğrencilerin eğlenerek öğrenmelerini sağlayacak en iyi yollardan biri ise kendi anadilleriyle karşılaştırma yoluna gitmektir. Böylece daha kolay ve daha etkili bir şekilde öğrenmeleri sağlanacaktır.

Duru'ya göre deyim öğretimi planlanırken zihinde kalması kolay olan deyimlere yer verme, deymi afişe etme, olay örgüsü içinde değerlendirme, canlandırma gibi teknikler kullanılabilir (2009: 49)

Topçu (2002)"*Deyimler içerdikleri ironi, ince alay ve espri aracılığıyla okurun dikkatini çekme, ilgisini ve motivasyonunu uyandırma gibi gazetecilik kaygılarına cevap vermek amacıyla başlık, özet, reklam, sentez, sonuç gibi kelime oyunları şeklinde kullanılmaktadır.*" (Topçu, 2002).

Abisamra ise deyim öğretimin yöntemlerinin bazılarını aşağıdaki şekilde demektedir.

“karikatürlerden, televizyon programlarından, paragraf içerisinde deyim çıkartma ve tartışma, belli ölçütlere göre sınıflandırma, bağlamdan yola çıkarak bir ifadeyle paragrafı tamamlama; çoklu zeka kuramına dayalı etkili teknikler geliştirme; durumsal resimler, diyaloglar hazırlama; deyimlerin gerçek ve mecazi anlamları arasındaki farkı göstermek için uygun resimler yapma, drama, gerçek ve mecazi anlam arasındaki farkın yarattığı komik durumları kullanma; derste metin bağlamıyla ilgili, resimlerden ve kavramlardan yola çıkarak deyim öğretimi yapma; deyimleri, konuşma ve yazıda neden kullanıldıklarını öğrencilerle tartışma; deyimleri kısa paragraf veya diyalog içerisinde, bağlam bilgisi oluşturarak sunma”. (Abisamra, 2002; Akt. Güneş, 2009: 10)

Richards ve Rodgers, materyal ve etkinliklerle deyim öğretiminde şöyle anlatırlar: “tek tek söz öbeklerini öğretme; öğrencileri deyimlerden haberdar etme; öğrencilerin bilgilerini genişletme, sözcükleri öğrenmek için söz öbeklerinin sınırlılıklarını belirleme; söz öbeklerini öğrenmeleri için öğrencilerin izin yapmalarını teşvik etme” (Richards ve Rodgers, 2001: 138; Akt. Güneş, 2009: 11).

Örge (2003), resim ve hikaye destekli deyim öğretiminin geleneksel deyim öğretiminden daha olumlu sonuçlar verdiğini ortaya çıkarmıştır; Allen (1995) simgesel jestlerle birlikte yapılan deyim öğretiminin, deyimlerin bellekte tutulmasını olumlu etkilediğini saptamıştır. (Allen, 1995; Akt. Güneş, 2009: 11).

2.3.2. Yabancılar Atasözü Öğretimi

Yabancılar Türkçe atasözü öğretimi yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde önemli bir yere sahiptir. Geçmişten günümüze bu alanda onlarca faydalı stratejiler sunulmuştur. Bu stratejilerle hem öğrencilerin daha güzel Türkçe konuşmalarını sağlanacak hem de eğlenceli ve verimli etkinliklerle konuşma ve yazılarını atasözleri ile zenginleştireceklerdir. Böylelikle Türkçe konuşma derslerinde daha az gereksiz ve yanlış sözcük kullanımı olacak, atasözü öğretimi ile öğrenciler hem dilin güzelliklerinin tadına varacak hem de dil kültüründen kopmamış olacaklardır.

Yabancı bir dil öğrenmek bir ülkenin ve milletinin dilini öğrenmektir ve o milletin hakkında bilgi edinmek ise kültür öğrenmesidir. Dolayısıyla kültür öğrenmesi bir dili iyi derecede konuşmak ya da bilmek değildir. Dilin yaşanmış ve yaşayan yönü olan atasözleri ve deyimleri kapsayan bir kültürü öğrenmek anlamlıdır ve bunun için sadece dil bilgisi yetmeyecektir. Örnek olarak her ne kadar yabancı bir öğrenci “*tavşan dağda suyu ateşte*” atasözündeki sözcüklerin tek tek anlamlarını biliyorsa asıl kavrama varamaz. Bu yüzden yabancı dil öğretiminde atasözlerinin öğretimi önemli bir yere sahiptir.

“Atasözleri ve deyimlerin bahsedilen özellikleri, onların yabancılara Türkçe öğretiminde de önemini artırmakta hatta bunu zorunlu kılmaktadır. Çünkü yabancı dil öğretimini kültür öğretiminden ayrı düşünmek mümkün değildir. Öğrenilen yeni dilin kavram ve ifade dünyasını anlamlandırabilme, karşılaşılan olay ve durumlarda doğru tepkiyi verebilme ve kendini doğru ifade edebilme kültür aktarımı ile kazandırılabilir. Bu aktarımı dolaysız bir şekilde yapan dil öğeleri ise kültürel birer numune olan atasözü ve deyimlerdir”. (Mutlu, 2016: 247).

Yabancılara atasözü öğretim yöntemleri ise tıpkı deyimlerin öğretim yöntemleri gibi yapılmaktadır. Yukarıda deyimlerin öğretim yöntemleriyle ilgili her yöntem atasözleri için de geçerlidir. Ancak ek olarak bazı yöntemler de uygulanmaktadır.

Yabancılara atasözü ve deyim öğretiminde başvurulabilecek yöntemlerden biri, ana dili ile yabancı dil arasındaki aynılık/benzerlik veya eş değerliğin dikkate alınmasıdır. (Mutlu, 2016: 247), Buna ve bu konuda yapılan çeşitli çalışmalara dayanarak, anlamı benzeyen, kullanım alanı aynı ya da yakın olan atasözleri ve deyimlerin öğretimi sayesinde hedef dilin ve kültürün öğrenilmesinin daha verimli olacağı düşünülmektedir.

Atasözü ve deyimlerin öğretiminde, öğrencinin etkin konuma getirilmesi, görsel öğelerin, şekil ve şemaların kullanılması, hedef dildeki kullanım sıklığı ve ihtiyaç analizine göre ifadelerin belirlenip öğretilmesi vb. tekniklerin bu yönde belirlenmiş atasözleri ve deyimler üzerinden yapılması öğretimin verimini artıracaktır. (Mutlu, 2016: 248).

2.4. Hayvan Adlarının Deyim ve Atasözlerinde Kullanımı

Türkçe ve Farsça deyim ve atasözlerinde hayvan adlarının sayısı oldukça fazladır. Türkler göçebe yaşam tarzının etkisiyle sürekli hayvanlarla uğraşmış, böylelikle hayvanlar göçebe hayatta önemli yere sahip olmuştur. Kaynaklarda Türklerin at üzerinde yaşayıp ölmesi ve ölürken de atla gömülmesi, onların ile hayvanların arasında güçlü bir bağ olduğunu ispat etmektedir. Yiyecekleri, giyim tarzları, efsaneleri, hastalanınca hayvanlardan çare aramaları, dini açıdan Tanrılara kurban vermeleri, mitolojilerinde kurt gibi güçlü hayvandan doğmaları vb. Hepsi Türk toplumunun hayatının hayvanlar etrafında şekillendiğini ispatlamaktadır. Aslında siyasi, sosyal, dini, mitolojik, kültürel vb. birçok alanda hayvan adları Türkler için önemli olmuştur.

Arya kavmi İran'ın bazı bölgelerine yerleştikten sonra İranlılar çiftçilik ve hayvancılık gibi işlerle uğraşmışlardır. Bu nedenle özellikle evcil hayvanlar onlar için bir kültür ögesi haline gelmiş, bu durum deyim ve atasözlerine yansımıştır. Ayrıca savaş meydanlarında da hayvanların rolü önemli olmuş, yine bu sebepten Farsça deyim ve atasözlerinde hayvan adları sıkça yer almıştır.

Aryan kültürü Hindistan'a ve İran'a geldiklerinde tıpkı Hint-Avrupa kavimlerinin bir arada yaşadığı dönemde olduğu gibi hala pastoral-kırsal aşamadaydı. İncelendiğinde yaşamları hakkında bazı bilgiler verilmektedir. Bunlar tarımı bilen, arpa, buğday gibi tahılları eken ve bunlardan un yapan çiftçilerdi. (<http://fa.m.wikipedia.org/wiki/>).

Daha önce Mezopotamya'da kullanılan savaş çarkının kullanımı İran'da da başladı. Atlar ve arabalar savaşçıydı, atlar, köpekler, inekler, domuzlar, koyunlar ve keçiler evcilleştirildi. Ancak Aryan toplumunda diğer Avrupa toplumlarında olduğu gibi inekler daha değerliydi. Aryan topluluğun ekonomisi özellikle sığırlara dayanmaktaydı. Dilbilimsel kanıtlar da, Hint-Avrupa döneminde hayvancılığın önemini ayrıca göstermektedir. (<http://fa.m.wikipedia.org/wiki/>).

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız üzere, Türklerin yaşamlarında geçmişten günümüze, hayvanlar önemli bir yere sahip olmuş, bu durum deyim ve atasözlerine yansımıştır. Dolayısıyla hem Türkçe hem Farsça deyim ve atasözlerinde hayvan adlarının sıkça geçmiş, bu adlar genellikle insanları ve insan davranışlarını işaret etmiştir. Bu konuda yapılan bazı çalışmalarda şu şekilde bir düşünce ortaya çıkmaktadır: İnsanlar hayvandır. (*people are animal*). “*Kövecses'in (2005) ‘İnsanlar Hayvandır’* metaforunun kökeni, üst Paleolitik döneme kadar uzanıyor. Bu dönemden keşfedilen resimler ve çizimler, o dönemde dahi insanların hayvanlar tarafından temsil edildiğini ve resimlendiğini göstermektedir. Onun

için ‘*İnsanlar Hayvandır*’ metaforu antropolojik çalışmalara ilgi duyan antropomorfizm ve totemizm gibi süreçlerin oluşumunun temelidir”. (Shahrooz Pourhossein.2016: 1).

Farsça kaynaklardan da anlaşıldığı üzere Türkler gibi İranlılar da hayatlarını hayvancılıkla geçirmiş, hayvanlar hayatlarında önemli bir yere sahip olmuş, dolayısıyla bu kültür her iki dilin deyim ve atasözlerine yansımıştır.

Türkçede olduğu gibi Farsça deyim ve atasözlerinde de hayvan sıfatları insan sıfatlarını yansıtan bir sembol olmuştur. “*Hayvanlar genellikle insan özellikleri ile değerlendirilir ve tartılır. Bazıları yardımsever ve iyi huylu, bazılarında ise şeytani ve kurnaz bir mizaca sahiplerdir. Örneğin, kahramanlar ya mükemmel ve beğenilen özelliklere sahip hayvanlar şeklinde ya da kötü ve iğrenç özelliklere sahip hayvanlar şeklinde görünürler*”. (Rahberiyani, 2010).

Mirsadeghy (1997) Kurgu edebiyatı adlı çalışmasında masum bakireler güvercinler, kuğular ve tavşanlar şeklinde, acımasız ve kurnaz insanlar ise çakallar, tilkiler ve kurtlar şeklinde geldiğini söylemektedir. (Mirsadeghy, 1997: 84). Bu nedenle çoğu Türkçe ve Farsça deyim ve atasözünde rastladığımız gibi bazen hayvanlar kadını, erkeği, çocuğu, dolayısıyla genel anlamda insanı temsil etmektedir.

BÖLÜM III

3. TÜRKÇE-FARŞÇA HAYVAN ADLARI İÇEREN DEYİM VE ATASÖZLERİNDE DİLSEL VE KÜLTÜREL DENKLİK İLİŞKİSİ

3.1. “Deve” Frs. *Şotor* “(شتر)” Sözcüğü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Her iki dilin deyim ve atasözlerinde “deve” sözcüğü içeren yapılar kültürel açıdan benzerlik göstermesine karşın karşıtısal çözümlemede farklı denklik ilişkileri tespit edilmektedir. İranda iklim açısından yaşaması çok uygun olduğundan insanlarla da iç içe olmasından dolayı Farsça deyim ve atasözlerinde çok fazla deve sözcüğü görülmektedir. Genelde devenin görünümü ve büyüklüğü ile ağır yüklere ve zor koşullara karşı direnci nedeniyle, deyim ve atasözlerde insanları tanımlamaktadır (Pourhossein, 2016: 73). Fakat bu araştırmada ancak Türk atasözlerini ve deyimlerini Farsça ile karşılaştırmak istediğimiz için, burada tüm Farsça “deve” içeren deyim ve atasözlerini incelemek mümkün değildir. İncelememizde “deve” sözcüğü Türkçe deyim ve atasözlerinde toplam 35 kez farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Farsça ile denklik ilişkisi ise şu şekilde sınıflandırılmıştır:

3.1.1. Tam denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça “deve” sözcüğü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki frazeolojik yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Deve nalbanta bakar gibi bakmak. Frs. Mesle şotori ke be nalband-e hod negah mi konad. (مثل شتری که به نعل بند خود نگاه می کند). Yukarıdaki deyimde kullanılan kelimeler, hem sözcük bakımından hem de cümlelerin bütünsel anlamı bakımından birbirinin aynısını ifade etmektedir. Ayrıca her iki dilde *nalbant* sözcüğü sesletim ve anlam açısından aynı şekildedir. Etimolojik açıdan *nal* (نعل) Arapçadan Farsçaya geçen bir sözcük olarak yer almakta olup ancak *bant* (بند) sözcüğü ise Farsça bir kelimedir ve *kapatmak* veya *vurmak* anlamında kullanılır. *Band* sözcüğü *nal*’a ekleyerek farsçalaşmış sonra ise Türkçeye geçmiştir. Bir başka örnekte *Tr. Deveye - karın ne? demişler;- kazzazlık, - Yakışır ince bileklerine. Frs. Şotor ra goftand -çe karei? Goft: -alage bandam. Goftand: -az dast’o panje narm’o nazokat peidast.* (شتر را گفتند چه کاره ای؟ گفت: علاقه بندم گفتند: از دست و پنجه نرم و نازکت پیداست) olduğu gibi her iki dile ait bu deyimde aynı sözcük ve aynı anlamı taşıyan tam denklik ilişkisi görülmektedir. Ayrıca *Tr. Deve kini. Frs. Kine-ye Şotori.* (کینه شتری). (Çv. *Deve kini*). Her iki dilde deyim olarak kullanılan bu söz aynı anlamı taşımaktadır. *Tr. Devenin derisi eşeğe yük olur. Frs. Şotor eger mordeh hem başed, pusteş bar-e her est.* (شتر اگر مرده هم باشد پوستش بار خراست). (Çv. *Eğer deve ölse de derisi eşeğe yük olur*). Bu atasözünü her iki dilde ele aldığımızda anlam olarak birbirinin aynısını ifade etmekte ve toplum yararına önemli görevler üstlenmiş değerli insanlar vardır. Bu insanların ölmesi, kötü duruma düşmesi ve zorluk yaşaması her an için mümkündür. Böyle bir durumda ortaya çıkan problemlerin sıkıntısı daha alt seviyedeki kişiler, halk çeker

ya da varlıklı bir kişinin ne kadar yoksul düşerse düşsün yoksula göre hala varlıklı sayılacağı anlamına gelmektedir. Fakat Farsçada Türkçeye göre ayrıca ölmek fiili de atasözünde yer almaktadır.

3.1.2. Kısmi denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça "deve" sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Deveye burç gerek olursa boyun uzatır. Frs. Şotor ke kah mihahed gerden deraz mikoned. (شتر که کاه می خواهد گردن دراز می کند). (Çv. *Saman isteyen deve boyun uzatır*) Görüldüğü gibi aynı kelime ve aynı anlama gelen bu atasözü, sadece bir kelimedede farklılık göstermiştir. Taze ağaç dalı, filiz anlamında olan burç kelimesi yerine Farsça'da *Saman* kelimesi kullanılmıştır. Ancak çağrışımsal ilişki açısından her iki sözcük de aynı anlamı içermektedir. *Tr. Deve adımı. Frs. Mesl-e şotor rah raften.* (مثل شتر راه رفتن). (Çv. *Deve gibi yürümek*). Bu örnekte her iki dilde de aynı sözcüğün kullanılmasına rağmen Farsça'da "yürümek" fiili kullanılmıştır. Buna rağmen ikisi de deyim olarak aynı anlamı taşımaktadır. *Tr. Onmadık (talihsiz) hacıyı deve üstünde (Arafat da) yılan sokar. Frs. Baht-e bad ba kesi ke yar bud, sag gezediş er şotor sevar bud.* (بخت بد با کسی که یار بود سگ گردش ار شتر سوار بود). (Çv. *Onmadık kişiyi deve üstünde köpek ısırır.*) Gördüğümüz gibi her iki dilde de bu örnek, talihsizliği ve şanssızlığı ifade etmektedir. Bu atasözünü kelime bakımından ele aldığımızda, *yılan sokar* yerine Farsça'da *köpek ısırır* ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Ancak Türkçedeki bu atasözü Farsça'da deyim olarak kullanılmaktadır. *Tr. Deveye bindikten sonra çalı ardına gizlenilmez. Frs. Şotor sevari dolla dolla nemişe.* (شتر سواری دوللا دوللا نمیشه). (Çv. *Deveye bindikten sonra eğilsen de görünürsün*). Deve büyük bir hayvan olduğu için ona binen kişinin gözler önünde olacağı ve herkesin onu görebileceği apaçık ortadadır. Bu yüzden deveye binip saklanmaya çalışmak olanaksızdır. Aslında bu atasözü her iki dilde de bir şeyler göz önünde olup bitiyorsa bunu saklamanın imkânsız olduğu anlamını vermektedir. Her iki dildeki bu deyimde aynı anlamda aynı hayvan adı kullanılmış olsa da sözcük bakımından çok farklılık görülmektedir.

3.1.3. Anlamsal denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça "deve" sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Gökten deve yağsa bize düşmez. Frs. Yek setare der aseman nedared. (یک ستاره در آسمان ندارد). (Çv. *Gökte bir yıldız bile yoktur*) olarak görmekteyiz. Bu atasözünde adı geçen

“Gök” her iki dilde aynı anlamdadır fakat diğer sözcükler tamamen farklıdır. Farsça’da koskoca gökyüzünde bir yıldız bile sahip olamayan kişi Türkçe atasözündeki gibi kendini şanssız görenleri ve bu inançta olanları temsil etmektedir. Türkçede yer alan bu atasözü, Farsça’da deyim olarak kullanılmaktadır. Fakat anlam bakımından, aralarında hiç bir fark görülmemektedir. *Tr. Çingiraklı deve kaybolmaz. Frs. Gav-e pişoni sefid.* (گاو پیشونی سفید). (Çv. *Alnı beyaz inek*). Örnekte *Alnı beyaz inek* Farsça’da tanınmış ve kendini hiç bir zaman saklamayan ve ayrıca kaybolmayan kişiye söylenir. Bu deyimler, birbirinden sözcük bakımından tamamen farklı olmalarına rağmen aynı anlamı taşımaktadırlar. Bu yüzden anlamsal denklik söz konusudur. *Tr. Deve Kâbe’ye gitmekle hacı olmaz. Frs. Her-e isa gereş be Mekke berend çon biyayed henuz her başed.* (خر عیسی گرش به مکه برند چون بیاید هنوز خر باشد). (Çv. *İsa’nın eşeğini Mekke’ye götürseler de, döndüğünde hâlâ eşektir.*) Bir önceki örnekte olduğu gibi bu örnekte de hiçbir ortak kelime bulunmamakta fakat anlamsal olarak aynı içerik dile getirilmektedir. Bu atasözünde “Eşek” aptallığı ve saflığı simgelerken Mekke’ye gitse de değişmeyeceği vurgulanmıştır. Ayrıca *Tr. Çok karınca deveyi öldürür. Frs. Yek dest seda nedared.* (یک دست صدا ندارد). (Çv. *Bir elin sesi yoktur*). Her iki dilde de bu atasözü, farklı kelimeler ile ifade edilmiştir ama aralarında anlamsal olarak bir denklik ilişkisi mevcuttur. Verilen anlama göre birlikte hareket eden, organize olmuş çok sayıda zayıf kişiler, çok güçlü ve yenilmesi zor bir kişiyi mağlup edebilir, aşılması güç sorunların üstesinden gelebilirler. Bir başka deyişle “birlikten kuvvet doğar” anlamı aktarılmaktadır.

Tr. Deve kendi kamburunu görmez, karşısındakini görür. Frs. Har ra der çeşm-e geyr diden ama tir ra der çeşm-e hod nediden. (خار را در چشم غیر دیدن اما تیر را در چشم خود ندیدن). (Çv. *Başkalarının gözündeki diken görmek ama kendi gözündeki oku görmemek*). Bu atasözünde sadece ifade farklılığı görülmekte anlam bakımından aralarında herhangi bir fark görülmemektedir. *Tr. Deveden büyük fil var. Frs. Dest bala-ye dest besyar est.* (دست بالای دست). (Çv. *Bir elden üstün bir sürü el vardır*). Bu örnekte kelimeler tamamıyla farklı olurken atasözleri anlam bakımından birbirlerine denk gelmiştir. *Tr. Deve’ye –“İnişi mi seversin yokuşu mu?” diye sormuşlar. –“Düze kıran mı girdi?” demiş. Frs. Loğme ra dor-e ser çerhanden.* (لقمه را دور سر چرخاندن). (Çv. *Lokmayı dolandırmak*). Her iki dilde geçen bu atasözünün anlamı şöyledir: “Kolay yoldan işini yapabilirken zor yolu seçmek mantıksızdır”. Bu nedenle bu atasözü, anlam bakımından aynı amaca yöneliktir fakat sözcük bakımından hiçbir ortak kelime yoktur.

Tr. Eşek küçüktür ama dokuz deveyi yeder. Fa. Felfel nebin çe rize beşken bebin çe tize. (فلفل نبین چه ریزه بشکن ببین چه تیزه). (Çv. *Biberin ufak olduğuna bakma onu kırarak ne kadar acı olduğunu anlarsın*). Her iki dilde de var olan bu atasözü, bir insanın ya da bir hayvanın

küçük olduğu için güçsüz sanılmasının yanlış olduğu ve kimi varlıkların cisminin küçük ya da engelli olmasına rağmen büyük kazançları elde edebilecekleri anlamına gelmektedir. Bu örnekteki atasözleri tamamıyla aynı anlamı taşıyor fakat bu anlam farklı sözcüklerle ifade ediliyor. *Tr. Onmadık (talihsiz) hacıyı deve üstünde (Arafat da) yılan sokar. Frs. Be derya bereved derya hoşk mişaved.* (به دریا برود دریا خشک می شود). (Çv. Denize gitse deniz kurur). Gördüğümüz gibi her iki dilde de bu örnek, talihsizliği ve şanssızlığı göstermektedir. Kelime bakımından ele aldığımızda ise hiçbir ortak sözcük görülmemektedir. Ayrıca Türkçedeki bu atasözünün anlamsal karşılığı olan bu yapı Farsça’da deyim olarak kullanılmaktadır. *Tr. Pireyi deve yapmak. Frs. Ez kah kuh sahten.* (از کاه کوه ساختن). Çv. *Samandan dağ yapmak.* Bu atasözü “küçük şeyden büyük olay çıkarmak” ya da daha doğrusu “abartmak” anlamına gelirken Farsça karşılığı dil bakımından hiç benzerlik göstermiyor ama anlam olarak aynı içeriği vermektedir.

3.1.4. Sıfır denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça “deve” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Aşağıdaki “deve” sözcüğü içeren deyim ve atasözlerinde hiçbir denklik ilişkisi tespit edilememiştir. *Al dağlardan kengeri ver devenin ağzına, Deve değil ki yedi yerinden boğazlansın, Devede kulak, Devenin nalı, Deveye hendek atlatmak, Deveyi havutu (semer) ile yutmak, Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli, Yok devenin başı, Deveyi düze çıkarmak, Ne deve yürüsün ne çan seslensin, Deve boynuz ararken olmuş, Deveci ile görüşen kapısını büyük açar, Deveyi yardan (uçurumdan) uçuran, bir tutam ottur, Sarhoş devenin çulu eğri gerek, Kiminin devesi kiminin duası , Şahin ile deve avlanmaz, yularsız deve yedilmez.*

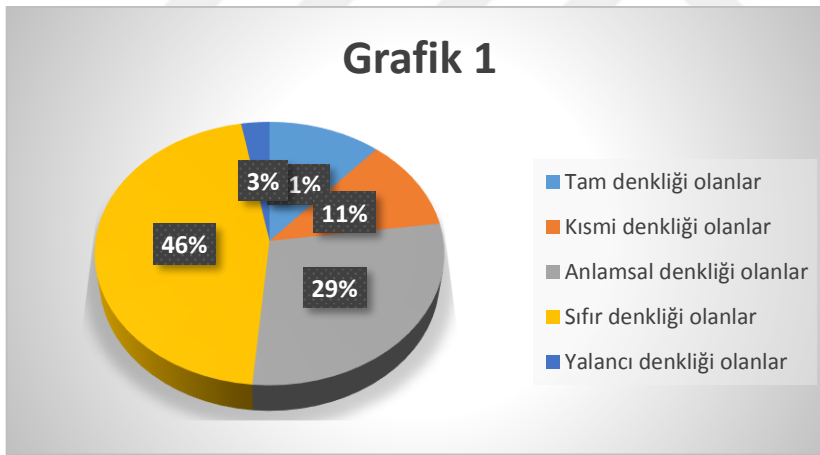
3.1.5. Yalancı denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça “deve” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde yalancı denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Deveye boynun eğri demişler, o da nerem doğru ki demiş. Frs. Be şotor goftend gardanet kaje goft kojam raste. (به شتر گفتند گردنت کجه گفت کجام راسته). Verilen örnekteki deyimler her iki dilde aynı kelimeler ile ifade edilmiş ama deyimler bütün olarak anlam bakımından birbirine denk gelmemektedir. Türkçede bu deyim ardarda tersliklerle karşılaşan kişiler tarafından yakınma için kullanılırken Farsça’da bu deyim eylemleri ve davranışları zıt olan birine söylenmektedir.

Değerlendirme

“Deve” her iki dilin deyim ve atasözlerinde kültürel açıdan genelde olumsuz anlamda (eğik, bozuk, akılsız, yamuk gibi anlamlarda) kullanılmış olmasına rağmen “Gökten deve yağsa bize düşmez”, “Deve adımı” gibi frazeolojik yapılarda “büyük, kocaman” anlamını da taşımaktadır. Ayrıca deve unutkan bir hayvan olmadığı için, “Deve kini” inatçı ve hiç bir zaman kötülükleri unutmayan kişiler için de kullanılmış bir deyimdir. Gördüğümüz gibi Türk deyim ve atasözlerinde Farsça’da olduğu gibi “deve” insanı temsil etmektedir. Karşıtsal çözümlemelerde Türkçede “deve” sözcüğü içeren deyim ve atasözlerinde ağırlıklı olarak sıfır denklik ilişkisi görülmektedir. Sadece bir deyimde yalancı denklik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca sıfır denkliği olan örneklerden görüldüğü gibi Türkçedeki bir sürü “deve” içeren deyim ve atasözlerinin Farsça’da karşılığı tespit edilmemiştir. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi sıfır denkliği olanlar (16 deyim ve atasözler) en çok denklik gösteren birim olarak öne çıkmaktadır. Anlamsal denkliği olanlar (9 deyim ve atasözler) ikinci rütbede denklik ilişkisini göstermektedir. Tam denkliği olanlar, 4 ve kısmi denkliği olanlar, 5 grupları da tek bir atasözle üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadır. Türkçe-farsça *deve* içeren deyim ve atasözler arasında yalancı denklik ilişkisi ancak tek bir deyimde karşımıza çıkmaktadır.



3.2. “Kedi” Frs. Gorbe “(گربه)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Aşağıdaki bölümde deyim ve atasözlerinde adı geçen “kedi” dilsel ve kültürel açıdan incelenmektedir. Kedi, yalnızca İran ve Türkiye’ye ait olmayan, dünyanın evcilleştirilmiş ve neredeyse her yerde bulunan hayvanlardan biridir. Köpeğe benzer şekilde, bir ev hayvanı olarak her iki halkın da günlük yaşamında belirli bir yere sahip olmuştur. Fars ve Türk inancında tembellik ve nankörlük sembolü olan kedinin hem Türkçe hem de Farsça deyim ve atasözlerinde aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. “Ayrıca her iki halkın mitolojisinde

ve batıl inançlarında benzer ve eski bir yeri vardır. Örneğin, hem Farsça hem de Türkçede kedi "kibirli", "gururlu", "uğursuz" ve "nankör" bir hayvan olarak kavramsallaştırılır". (Pourhossein, 2016: 73). Fakat bunun yanı sıra bazı deyim ve atasözlerinde farklı anlamlar da kazanmıştır. Kedinin diğer anlamları aşağıda karşılaştırılan 20 deyim ve atasözlerinde belirlenmiştir.

3.2.1. Tam denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça "kedi" sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki gibi frazeolojik yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Kedi erişemediği ciğere mundar der. Frs. Gorbe desteş be guşt nemirese mige bu mide. (Çv. *Kedi erişemediği ete pis der.*) Gördüğümüz gibi bu atasözü her iki dilde aynı anlamı taşımaktadır. Fakat Türkçede "ciğer" olarak kullanılan sözcük yerine Farsça'da "et" kullanılmıştır. Bir diğer örnek *Tr. Kedinin kanadı olsaydı, serçenin adı kalmazdı. Frs. Gorbe meskin eger per daştı tohm-e gonçeşk ez cehan berdaştı.* (Çv. *Zavallı kedinin kanadı olsaydı, serçenin tohumu cihanda kalmazdı.*) Bu atasözünde her iki dilde de hem dil hem anlam bakımından hiç bir fark görülüyor. *Tr. Kedinin ciğere baktığı gibi bakmak. Frs. Mesl-e gorbe-i ke be guşt neah mioned.* (Çv. *Kedinin ete baktığı gibi bakmak.*) Yukarıdaki atasözünde olduğu gibi burada da "ciğer" yerine "et" kelimesinin kullanıldığı görülüyor ve her iki dilde "imrenerek bakmak" anlamı verildiği biliniyor. *Tr. Kedi gibi dört ayak üstüne düşmek. Frs. Mesl-e gorbe her tor ke be hava bendazid ba çahar dest-u pa be zemin miayed.* (Çv. *Kedi gibi nasıl havaya atarsanız dört ayak üstüne yere düşer.*) Her iki dil ve kültürde de bu deyim hangi koşulda olursa olsun işlerin yolunda gideceği anlamını ifade etmektedir. *Tr. Süt dökmüş kedi gibi olmak. Frs. Mesl-e gorbe-i ke zerf-e şir ra bergerdandeh.* (Çv. *Kedi sıkıştırılırsa insanın gözünü çıkarır.*) "Bir (gribe ke be tengna oftend çeşm آدمی بر آرد). Türkçe ve Farsçada bu deyim bir kabahat işlemesinden dolayı korkan ve utanan kişinin durumuna işaret eder. Ayrıca bu deyim iki dilde de sözcük bakımından tam denklik ilişkisindedir.

3.2.2. Kısmi denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça "kedi" sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki gibidir.

Tr. Kedi sıkıştırırsan üstüne atlar. Frs. Gorbe ke be tengna oftend çeşm-e ademi ra ber ared. (Çv. *Kedi sıkıştırılırsa insanın gözünü çıkarır.*) "Bir (gribe ke be tengna oftend çeşm آدمی بر آرد).

kişiyi ya da toplumu baskı altında tutarsan isyan edeceklerdir” anlamına gelen bu atasözü aslında her iki dilde de aynı şekilde ifade edilmiştir. Burada kısmi denklik söz konusudur. *Tr. Eceli gelen fare kedi taşığı kaşır. Frs. Muş ke eceleş resideh başed ser-e gorbeh ra mi haraned.* (موش که عجلش رسیده باشد سر گربه را می خاراند). *Çv. Eceli gelen fare kedinin başını kaşır. Bu örnekte* gördüğümüz gibi dilsel açıdan tek bir sözcükte farklılık mevcuttur. Türkçedeki “taşak” yerine Farsça’da “baş” kullanılmıştır ancak anlam açısından aralarında hiç bir farklılık yoktur. Her iki dilde var olan bu atasözü güçlü birine çatan, sataşan çelimsiz, güçsüz kimseler için “davranışının ağırlığını bilmiyor” anlamında kullanılır.

3.2.3. Anlamsal denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça “kedi” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki gibi saptanmıştır.

Tr. Cins kedi ölüsünü göstermez. Frs. Suret-e hod ra ba sili sorh negeh dašten. (صورت خود را با سیلی سرخ نگهداشتن) *Çv. Yüzünü tokatla kızıl yapmak.*) Bu atasözleri her iki dilde de , onurlu kimselerin yoksulluklarını, düşüklerini kimseye belli etmemeye çalışmasını ifade etmektedir. Lakin, kelime bakımından hiçbir sözcük ortak değildir. *Tr. Kedinin boynuna ciğer asılmaz. Frs. Guşt ra dest-e gorbe seporden.* (گوشت را دست گربه سپردن) *Çv. Kediye eti emanet etmek.*) Aslında her iki dil ve kültürde eti ya da ciğeri kediye emanet etmek ya da ısmarlamak ifadesi o eylemi yapacağı belli olan kimseye güvenip her şeyimizi ona emanet etmenin doğru olmadığına işaret etmektedir. *Tr. Kedinin gideceği samanlığa kadar. Frs. Meges cayi nehahed reft coz dokkan-e helvayi.* (مگس جایی نخواهد رفت جز دکان حلوایی) *Çv. Sineğin gideceği helva dükkanına kadar.*) Türkçe ve Farsça kullandığımız kaynaklarda bu atasözü suç işleyen kimse nereye giderse gitsin gideceği yer bellidir ve muhakkak yakalanacaktır, anlamına gelmektedir. Türkçede bu atasözü kedinin gideceği yer samanlığa kadar olurken Farsça’da sineğin gideceği yer helva dükkanı olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle anlam bakımından birbirlerine denk düşmüşlerdir. *Tr. Aralarına kara kedi girmek. Frs. Muş devanden.* (موش دواندن) *Çv. Aralarında fare koşturmak.*) Türkçedeki bu deyim Farsça ile karşılaştırdığımızda aynı anlamı taşıdığını görmekteyiz. İkisi de iki dostun aralarını bozmak için söylenir ancak Farsça’da bunun dışında birinin işlerini bozmak için de kullanılmaktadır. *Tr. Kedi ne, budu ne? Frs. Ermeğan-e mur pay-e meleh est.* (ارمغان مور پای ملخ است) *Çv. Karıncanın armağanı çekirgenin ayağıdır.*) Gördüğümüz gibi her iki dilde aynı anlam dil bakımından farklı sözcüklerle ifade edilir. Anlam olarak güçsüz varlıksız kişinin yapacağı şeyin büyük olamayacağı anlamını taşır. *Tr. Bakmakla usta olunca kediler kasap olurdu. Frs. sag ez negah kerdan gesab nemişevd.* (سگ با نگاه کردن قصاب نمی شود) *Çv. Bakmakla köpek kasap olmaz.* Bir şeyi öğrenmek

ancak bakmakla değil uygulamasını yapmakla mümkündür. Her iki dilde bu atasözü aynı anlamla ancak farklı sözcüklerle söylenmektedir. Farsça'da “*kedi*” yerine “*köpek*” kullanılmaktadır. Buna ek olarak, etimolojik açıdan Arapça kökenli olan “*kasap*” sözcüğü Türkçeye ve Farsça'ya da girmiştir ve böylece atasözleri aralarında ses denkliği de görülmektedir.

3.2.4. Sıfır denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça “*kedi*” sözcüğünü içeren deyim ve atasözleri aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

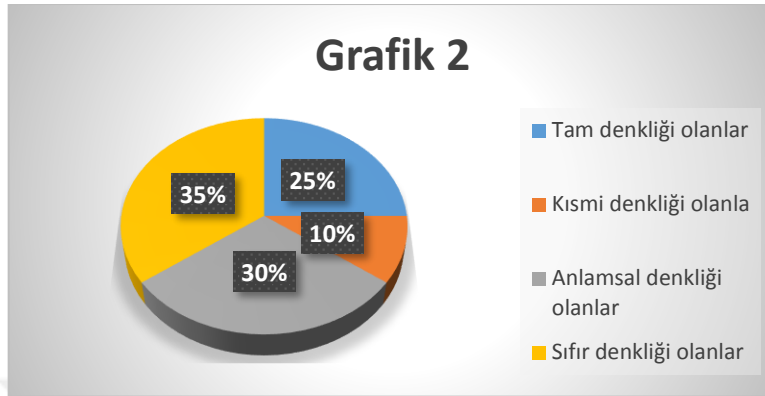
Her ne kadar Türkçe-Farsça deyim ve atasözlerinde “*kedi*” ile alakalı benzerlik ya da aynılık olursa olsun buna karşın hiç benzemeyen yapılar da görülmektedir. Aşağıdaki cümleler Türkçede bulunan ama Farsça'da hiç karşılığı olmayan deyim ve atasözleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kedi yavrusunu yerken sıçana benzetir. Kedinin kabahatini önüne koyar öyle döverler. Kedinin usluluğu serçe görünceye kadar. Kedisine pist demek. Sermayeyi kediye yüklemek, Tok evin aç kedisi. Avcı kediye kurnaz fare.

Değerlendirme:

“*Kedi*” Fars deyim ve atasözlerinde sıklık bakımından dördüncü sırada yer alırken Türk deyim ve atasözlerinde altıncı sırada yer almaktadır. Türkçede ve Farsçada sembolik olarak *kedi* tembel, her şeyi hazır isteyen (yemek için çalışmayan) ve nankör bir hayvan olarak tanımlanmaktadır. Ancak deyimler ve atasözlerini incelediğimizde farklı özellikler de görmekteyiz. Kedi bazı deyim ve atasözlerinde güvenilmeyen ve hatta uğursuz bir hayvan olarak da tanıtılmaktadır (*aralarına kara kedi girmek*). Fars kültüründe gösteriş delisi abit ve zahit ve bu nedenle insanları kandırmaya çalışan kedi figürü atasözleri ve deyimlerde de görülmektedir ve bu özellik bu tip insanlara da yansıtılmaktadır. *Frs. Gorbe şod abed-o zahed-o moselmana.* (گرچه شد عابد و زاهد و مسلمانا). (Çv. *Kedi abit, zahit ve müslüman oldu*). Belki de Farsça'daki bu deyim, Türkçede artık halk arasında yaygın olmayan “*kediye camiye müteveli yapmak*” atasözüne de yakın bir anlam taşıyabilmektedir. Bunun sonucu olarak kedi, Fars ve özellikle de Türk kültüründe çok sevilmesine rağmen deyim ve atasözlerine olumsuz bir bakış açısıyla dahil edilmiştir. Ayrıca kısmi denkliği olanlar içerisinde sadece bir atasözünde Farsçayla ortak bulunmuştur. Değerlendirme sonucunda *kedi* sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde ağırlıklı olarak sıfır denklik ilişkisine rastlanmıştır. Aşağıdaki grafik 2’de

gösterildiği gibi anlamsal denkliği olanlar 30% , tam denkliği olanlar 25% ve kısmi denkliği olanlar 10% oranlarında Farsça ile denklik ilişkisi göstermektedir.



3.3. “Yılan” Frs. Mâr “(مار)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Yılan, İslam dini yayılmadan önce Mısır, Yunan gibi diğer kültür ve mitolojilerde çok büyük, değerli, önemli ve olumlu bir yere sahip olmakla beraber çoğu kültürde tapınılacak kadar önemsenen bir sembolik hayvandı. Ancak İran’da Zerddüştlüğün diğer dinler üzerindeki hakimiyetinden sonra yılan şeytani bir hayvan olarak bilinir hale gelmektedir. (Tavaratani, 2006: 160). Lakin hâlâ onun olumlu sembolleri Fars edebiyatında mevcuttur. Yılanın pozitif sembolü zeka ve bilgeliştir. Zamanla milli hamasi edebiyatın düşmesiyle yılan sembolünün olumlu tarafları azaldı ve sadece negatif yönleri kaldı. (Tavaratani, 2006: 160).

Farsça’da yılan köken açısından “ölmek” ile aynıdır. Pehlevi dilinde yılan Mâr ve Sankritçe’de Mârâ’dır. Mârâ ayrıca “ölümcül” anlamına da gelmiştir. İran’nın bazı lehçelerinde (Gileki ve Mazenderani) yılan “Ana” anlamında da kullanılmaktadır. Dolayısıyla Farsça’da yılan iki anlama sahiptir. 1. Ölümcül, 2. Doğurgan. İkisi de birbirine zıt anlamlardır. (Ali, 2011: 1).

Türk kültüründe yılan sözünün birçok sembolik anlamları vardır: Mitolojide esrarengiz bir güce sahip olduğu görülen yılan, genellikle uğur, sağlık, saadet (birbirine sarılmış iki yilandan hareketle), koruyucu ruh, yaşama gücü, gençlik, ölümsüzlük, sonsuzluk, yeniden canlanma ve insanı kötülüğe sürükleyen nefis gibi sembolik anlamlar ifade eder (Şimşek, 2019: 1).

Her ne kadar mitoloji ya da tarihte yılanın yeri ve önemi çok yüksek olsa her kültürün aynası olarak nitelendirilebilen deyim ve atasözlerinde yılan olumsuz içerikler yüklenmiştir.

Bunlar ise her iki toplumun yılanı bakış açıları, görüşleri ve onların kültüründe nelere benzetildiklerine bağlıdır. Bu nedenle Türkçe ve Farsça deyim ve atasözlerde yılan düşmanlık, acı söz, kötü dost, tehlike ve başka olumsuz anlamlar kazanmıştır. Aşağıdaki yılan ile ilgili çalışmamızda toplam 24 yaygın olan deyim ve atasözü karşılaştırılmıştır.

3.3.1. Tam denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça “yılan “ sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde denklik ilişkisi aşağıdaki gibi frazeolojik yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Su içene yılan bile dokunmaz. Frs. Mar hem kesi ra ke ab miħored ra nemigezed. (مار هم کسی را که آب می خورد را نمی گزد) Türk ve Fars kültüründe su içenin rahat bırakılması ve düşmanın bile ona dokunmaması gerektiğine inanılmıştır. İki kültürde aynı sözcüklerle aynı anlam ifade edilmiştir. Tam denklik olan bir başka örnek şöyledir: *Tr. Uyuyan yılanı uyandırmak. Frs. Mar-e ħofte ra bidar kerden.* (مار خفته را بیدار کردن) Görüldüğü üzere bu atasözü birebir benzer kelimelerle karşılanmaktadır ve anlam olarak “bilerek ya da bilmeden bir tehlikeye sebep olmak” içeriğini aktarmaktadır *Tr. Yılan gibi sokmak. Frs. Mesl-e mar niş mizened.* (مثل مار نیش می زند). Sözcük bakımından denklik ilişkisinde olan bu deyim anlam bakımından bir kimseye sinsice kötülük etmeyi ifade etmektedir. *Tr. Yılan bile doğrulmayınca deliğine giremez. Frs. Mar ta rast neşved be surah nemireved.* (مار تا راست نشود به سوراخ نمی رود). Her iki dildeki bu atasözü sözcük açısından tam denklik sağlarken anlam bakımından bir kişinin yabancılara dürüst davranmasa bile yakınlarına doğru davrandığı anlamına gelmektedir. *Tr. Yılanın ayağını, karıncanın gözünü, molların ekmeğini kimse görmez. Frs. Çeşm-e mur-o, pay-e mar-o, nan-e molla kes nedid.* (چشم مور و پای مار و نان ملا کس ندید). Bu atasözü Farsça ile sözcük bakımından birebir denklik ilişkisinde olup anlam bakımından bazı molların cimriliğine işaret etmektedir. *Tr. Yılan soka uyumuş, aç kalan uyumamış. Frs. Mar gezideh miħabed ama âdem gorosneh nemiħabed.* (مار گزیده می خوابد اما آدم گرسنه نمی خوابد). Her iki dilde bu atasözü sözcük ve anlam bakımından tam denklik ilişkisindedir. Türkçede ve Farsça’da bu atasözü aç kalan birinin kötü hissini yılanın sokma acısına benzetmektedir.

3.3.2. Kısmi denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça “yılan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

Tr. Acı söz insanı dininden, tatlı söz yılanı dileğinden çıkarır. Frs. Zeban-e ħoş mar ra ez surah birun mi keşed. (زبان خوش مار را از سوراخ بیرون می کشد). (Çv. Hoş dil yılanı dileğinden çıkarır.) Gördüğümüz gibi “Acı söz insanı dininden” kısmı Farsça’da yoktur. Diğer kısımlar

sözcük bakımından aynı olup anlam bakımından da tatlı sözün düşmanı bile doğru yola getirebileceğine işaret etmektedir. *Tr. Yılankavi akmak. Frs. Marpiç reften. (مار پیچ رفتن).* (Çv. *Yılankavi gitmek.*) Aslında bu yapı Farsça’da kalıplaşmıştır ve yılan gibi hareket eden nesnelere atfedilmektedir. Örneğin “araba yılankavi gidiyor”. Türkçede *akmak* fiili kullanılırken Farsça’da *gitmek* fiili kullanılmaktadır. Bu sebeple kısmi denklik ilişkisi mevcuttur. *Tr. Yılanı koynunda beslemek. Frs. Mar der astin perveranden. (مار در آستین پروراندن).* (Çv. *Yılanı elbisenin kolunda beslemek.*) Bu atasözü anlam açısından denklik ilişkisindedir. Her iki dilde de “iyilik yaptığı bir yakını tarafından ihanete uğramak” anlamına gelen bu atasözünün çeviriden anlaşıldığı üzere Farsça’daki karşılığında “koynunda beslemek” ifadesi yerine “elbisenin kolunda yılan beslemek” ifadesi yer almıştır. *Tr. Yılanı sen tut, gözüne ben bakayım. Frs. Mar be dest-e digeri gereften. (مار به دست دیگری گرفتن).* (Çv. *Başka birinin eliyle yılan tutmak.*) Her iki dilde bu deyim anlam bakımından tehlikeye başka birini atıp tehlikeden sonraki zaman zarfında olaydan kendi yararlanmaya çalışan kişi veya kişiler için kullanılmaktadır. Ancak sözcük bakımından karşıtsal çözümlemede Farsça’da bu deyim ikinci kısmı bulunmamaktadır.

3.3.3. Anlamsal denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça “yılan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik aşağıdaki gibi gözlemlenmiştir.

Tr. Yılanın huyu iyi olsaydı ayakları olurdu. Frs. Hoda har-e hodeş ra şenaht beheş şah nedad. (خدا خر خودش شناخت بهش شاخ نداد). (Çv. *Tanrı kendi eşeğini tanıdı ona boynuz vermedi.*) Burada islam dinine dayalı olarak yılanın yaratılışında aslında ayaklara sahip olduğuna ancak şeytana yardım ettiği için Allah’ın bu ayakları ceza olarak geri aldığına ve yılanı ebedi olarak bir sürüngen gibi yaşamaya mahkum ettiğine inanılmıştır.

Kötü huylu olarak bilinen bu hayvanın eğer ayakları olsaydı daha tehlikeli olacağına inanılır. Bu atasözü Farsça’da da aynı anlamda fakat farklı sözcüklerle söylenmiştir. Ayrıca eşeğin boynuzu olsaydı daha tehlikeli olacağı fars kültüründe bilinmektedir. Her iki dilde de bu atasözü Allah’ın verdiği nimetlerin kıymetini bilmeyen, ona layık olmayan ve ondan mahrum kalan kişilere işaret eder. Zira o kişinin bu nimete sahip olsaydı eğer bu durumu suistimal edebileceği anlamını da taşır. *Tr. Yılanın başı küçükken ezilir. Frs. Dar notfe hafe kerd. (در نطفه خفه کردن).* (Çv. *Nütfede boğmak.*) Her iki dilde de bu atasözü “tehlike büyümeden gerekli önlemler alınmalı” içeriğini yansıtır. Bu atasözü tamamen farklı kelimelerle ifade edilmiştir. *Tr. Yılan yumuşak diye el sunma. Frs. Mar-e hoş hat-o hal. (مار خوش خط و خال).* (Çv. *Hoş çizgili ve benli yılan.*) Anlam olarak dış görünüşü güzel olan ama

aslında yılan kadar tehlikeli olan bir insana güvenmemeyi ve aldanmamayı ifade eder. Bu atasözü iki dilde anlamsal denklik gösterir fakat farklı sözcüklerle ifade edilmiştir. *Tr. Denize düşen yılanı sarılır. Frs. Ez bim-e mar be dehan-e ejdeha reften.* (از بیم مار به دهان اژدها رفتن). (Çv. Yılan korkusundan ejderhanın ağzına girmek.) Denize düşenin boğulmamak için yılanı sarıldığı ya da yılanın tehlikesi karşısında ejderhanın ağzına girildiği yani insanın tehlikeden kurtulmak için her yola başvurduğu fakat seçtiği bu çözümün çok da doğru olmadığı ifade edilmiştir. Anlam denkliği olan bu atasözü her iki dilde farklı sözcüklerle ifade edilmiştir. *Tr. Yılan ağı veren. Frs. Dest der laneh-ye mar kerden.* (دست در لانه مار کردن). (Çv. Yılanın yuvasına el sokmak.) Kötülük yapacak kişiyi kışkırtan anlamına gelen bu deyim farklı kelimelerle söylenmiştir. *Tr. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın. Frs. Gorg ez men dur başed horakeş donbe başed.* (گرگ از من دور باشد خوراکش دنبه باشد). (Çv. Kurt benden uzak dursun yemeği kıyruk yağı olsun. Türkiye ve İran kültüründe bencil, çıkarıcı, sırf kendilerine zarar gelmemesi için başkalarının zarara uğramasına engel olmayan kimseler için bu atasözü kullanılmaktadır. Dil bakımından tek bir ortak sözcüğe rastlanmasa da anlam bakımından denklik ilişkisi görülmektedir. *Tr. Altımdan yılan çıktı döndü döndü beni soktu. Frs. Mar-e bed behter boved ez yâr-e bed.* (مار بد بهتر بود از یار بد). (Çv. Kötü yılan kötü dosttan daha iyidir. İnsanın yakınlarından biri size kötülük yapınca söylenilen bu deyim, Türkçede insanın altından çıkan yılanı değinirken deyimden Farsça karşılığında ise kötü dostun yilandan daha beter olduğu vurgulanmaktadır. Dil bakımından bu deyim Türkçe ile anlam denkliği olanlar arasında yer almaktadır.

3.3.4. Yalancı denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça “yılan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde yalancı denklik ilişkisi aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

Tr. Yılanın sevmediği ot, deliğin ağzında biter. Frs. Mar ez puneh badeş mi ayed dem-e luneh eş hem sebz mişaved. (مار از پونه خوشش میاد دم لونهاش هم سبز میشود). (Çv. Yılan yarpuzdan hoşlanmaz bir de onun deliğinin ağzında biter.) Gördüğümüz gibi bu atasözünün iki dilde de sözcük bakımından aynı olmasına rağmen Farsça’da *ot* sözcüğü yerine *yarpuz* kullanılmıştır. Aslında Fars kültürüne göre yılan yarpuzun kokusunu beğenmez. Bu da atasözüne yansımıştır. Türkçede bu atasözü anlam bakımından denklik ilişkisi sağlamaz. Türkçedeki bu atasözü başkalarına kötülük etmek isteyenlerin karşılarında hep hoşlanmadıkları şeyleri bulacağını ifade ederken Farsça’da birbirlerini sevmeyen ama sürekli karşılaşan iki kişiyi tanımlamak için kullanılmaktadır.

3.3.5. Sıfır denkliği olanlar:

Türkçe ve Farsça “yılan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Aşağıdaki Türkçe deyim ve atasözlerinin Farsça karşılığı bulunmamaktadır. Karşıtsal çözümlemede sıfır denkliği olanlar grubunda yer alıyorlar.

O yalan, bu yalan, fili yuttu bu yılan, bu da mı yalan?, Gelin çiçek her dediği gerçek; kaynana yılan, her dediği yalan, Çok taş kaldıran ya yılanı uğrar ya çiyana, Sevda geçer yalan olur sonra çıkar yılan olur, Zannetmediğin delikten yılan çıkar, Yılan hikayesi gibi.

Değerlendirme

Görüldüğü üzere Türkçe-Farsça deyim ve atasözlerinde *yılan* olumsuz bir sembol olarak yerini almıştır. Yılanın özellikleri gözlemlenerek deyim ve atasözleri türetilmiştir. (yılanın hareket şekli, yuvaya doğru giderken doğrulması, yılanın sokması, biri uyurken onu sokmaması, vb.) Türkçede yılan güvenilirmez birini göstermektedir. Demek oluyor ki yılanın yumuşaklığı ve aynı zamanda zehirli ve öldürücü olma özellikleri ile karşılaşmış. Türkçe deyim ve atasözlerinde yılan düşmanlığı, güvenilmeyen insanı ve tehlikeyi simgelemektedir. Karşılaştırma sonucunda atasözleri arasında yalancı denkliği olanlara denk gelmekteyiz. Farsça’da bir eski hikaye üzerine ortaya çıkan bu atasözü insanın sevmediği biriyle karşılaşılması durumunda kullanılabilir ancak Türkçesi her ne kadar sözcük bakımından benzerlik gösterse de farklı anlam taşımaktadır. Daha önemli bir nokta ise denklik ilişkisinde olan deyim ve atasözlerinin hepsinin üç atasözü dışında (*yılanın başı küçükken ezilir, yılanın huyu iyi olsaydı ayakları olurdu, bana dokunmayan yılan bin yaşasın*) Farsça karşılığında (anlamsal denkliği olanlar dahil) *yılan* kelimesine rastlanılmıştır. Değerlendirme sonucunda aşağıdaki grafik3’te görülen bulgular elde edilmiştir.



3.4. “Aslan” Frs. Şir “(شیر)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Genel olarak farklı kültürler açısından bakacak olursak tarih boyunca *aslan* hayvanların kralı, tanrıların bekçisi ve güneş sembolü olarak bilinmektedir. Türk kültüründe aslan motifi güç, kuvvet, ihtişam, yiğitlik, cesaret, asalet ve hâkimiyet anlamında simgesel bir motif olarak kullanılmıştır. Öyle ki paraların üstünde, bayraklarda, hükümdar tahtlarında, mimari eserlerde, gerek sözlü gerekse yazılı pek çok edebi eserde aslan sembolik anlamlarıyla kullanılmıştır. (Öztürk, 2019: 18). Aslan, İran kültüründe ateş, güç, güneşin ışığı, zafer, yiğitlik, saltanat, akıl ve gurur anlamına gelmektedir. İran sanatında, aslan genellikle kralların ihtişamını, krallığını ve gücünü temsil etmek için kullanılmış ve çeşitli dönemlerde sikkeler, boncuklar, kabartmalar, metal işçiliği ve aslan heykelleri şekilleriyle bulunmuştur. (Dadver, 2011: 17). Kutlamalar, sevinçler, kadınsı lüks, yeme, içme, savaş ve hatta ölüm ve yas gibi çeşitli günlük yaşam durumlarının ve uygulamalarının tüm Aryan tezahürlerinde, aslanın kullanımı ve rolü görülebilir, bu da onların ruhani bağımlılığını gösterir. (Ghaemmeghami, 1966: 92). Ancak Türkçede ve Farsça’da *aslan* ile ilgili deyim ve atasözlerinin denklik ilişkisini ölçmek için detaylı bir inceleme yapılmalıdır. Aslan Türkçe-Farsça deyim ve atasözlerinde 32 kere kullanılmıştır.

3.4.1. Tam denkliği olanlar

Türkçe ve farsça “aslan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda gözlemlenmiştir.

Tr. Aslan yürekli. Frs. Del-e şir dašten. (دل شیر داشتن). Türkçedeki bu deyim hiç bir şeyden korkmayan kimseler için kullanılmakta iken Farsça’da da aynı anlamı taşımaktadır.

Sözcük bakımından bire bir tam denklik ilişkisi mevcuttur. *Tr. Erkek aslan aslan da dişi aslan aslan değil mi?. Frs. Şir şir est eger madde eger ner başed.* (شیر شیر است اگر ماده اگر نر باشد). (Çv. *Aslan aslandır eğer dişi eğer erkek olsa bile.* Çeviriden anlaşıldığı gibi sözcük ve anlam bakımından bu atasözü tam denklik ilişkisindedir.) *Tr. Aslan gibi bir adam. Frs. Mesl-e şir mimaned.* Bu deyim anlam bakımından her iki dilde yiğit, cesur ve hiç bir şeyden korkmayan kimseler için kullanılmaktadır. Sözcük bakımından da tam denklik ilişkisi vardır.

3.4.2. Kısmi denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “aslan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda gözlemlenmiştir.

Tr. Aslan kuyruğu ile oynamak kendi başına iş açmaya çabalamaktır. Frs. Ba dom-e şir bazi kerd. (با دم شیر بازی کردن). (Çv. *Aslan kuyruğu ile oynamak.*) Bu deyim Türkçede ve Farsça’da kendini tehlikeye atmak anlamındadır ancak bu deyim ikinci kısmı (kendi başına iş açmaya çabalamaktır) Farsça’da olmamakla beraber kendini tehlikeye atan birine sadece “*aslan kuyruğu ile oynuyorsun*” denilmektedir. *Tr. Aslandan korkulur bağlı bile olsa. Frs. Şir hem şir bud gerçe be zencir bud.* (شیر هم شیر بود گرچه به زنجیر بود). (Çv. *Aslan aslandır bağlı bile olsa.*) Aslanın oldukça güçlü ve tehlikeli bir hayvan olduğu ve bu sebeple ondan kendisi bağlı bile olsa korkulması gerektiğine ve aynı zamanda güçlü ve tehlikeli ancak sıkıntı yaşayan kişilere de işaret edilir. Aslında bu atasözü hem Türkçe’de hem Farsça’da güçlü ve tehlikeli insanların sıkıntı yaşadıkları için aciz ve zayıf sanılması anlamına gelir. Sözcük bakımından da kısmi denklik ilişkisi mevcuttur. Bu atasözünün ikinci kısmı birebir Farsça ile tam denklik sağlarken birinci kısım farklılık göstermektedir. *Tr. Sağ tilki ölmüş aslandan iyidir. Frs. Seg-e gezende behter ez şir-e mordeh est.* (سگ گزنده بهتر از شیر مرده است). (Çv. *Isıran köpek ölmüş aslandan iyidir. Sağ tilkinin, ısıran köpeğin (çalışan adam), ölmüş aslandan (çalışmayan) daha iyi olduğuna vurgu yapılmıştır.* Görüldüğü üzere her iki dilde de aynı anlama sahip olan bu atasözü sözcük bakımından kısmi denklik ilişkisindedir. Farsça’da *sağ tilki* yerine *ısıran köpek* kullanılmıştır. *Tr. Aslana dönmek. Frs. Şir şoden.* (شیر شدن). (Çv. *Aslan olmak.* Birden bire güçlenmek anlamına gelen bu deyim her iki dilde aynı anlamı taşımaktadır ancak sözcük bakımından Türkçedeki *dönmek* fiili yerine Farsça’da *olmak* fiili kullanılmıştır. *Tr. On para, on aslanın ağzında. Frs. Yek loğme nan der dehan-e şir est.* (یک لقمه نان در دهان شیر است). (Çv. *Bir lokma ekmek aslanın ağzında.* Para kazanmanın kolay olmadığı ve bu sebeple çalışmanın ve çabalamanın gerekli olduğunu ifade eden bu atasözü Farsça’da da aynı anlama gelmektedir ancak Farsça’daki bu anlamı bir deyim karşılamaktadır. Sözcük olarak da kısmi denklik ilişkisi vardır. *Tr. İki aslan bir posta sığmaz. Frs. Do padeşah der eglimi negoncend.* (دو پادشاه در اقلیمی)

(گنجند). Çv. *İki kral bir iklime sığmaz*. Yönetimin başında tek kişinin bulunabildiği aksi takdirde büyük anlaşmazlıkların ortaya çıkacağı anlamındadır. Bu yüzden anlamsal denkliği gösteren bu atasözü sözcük bakımından kısmi denklik ilişkisinde yer almaktadır. Tr. *Aç köpek aslandan korkmaz*. Frs. *Gorbe gorosneh ba şir micenged*. (گره گرسنه با شیر می جنگد). Çv. *Aç kedi aslanla savaşı*r. Aç olan kimse karnını doyurmak için hiçbir tehlikeden korkmaz ve engelleri ortadan kaldırır. Bu nedenle bu atasözü hem Farsça’da hem Türkçede böyle insanlara söylenmektedir. Ayrıca bu atasözü sözcük olarak Farsça karşılığı ile kısmi denklik ilişkisindedir. Tr. *Bağlı aslana tavşanlar bile hücum eder*. Frs. *şiri ke der bend ofted rubah acez tevaned kerd*. (شیری که در بند افتد روباه عاجز تواند کرد). Çv. *Bağlı aslanı tilkiler aciz edebilirler*. Maddi ve manevi bakımdan zayıf düşen kimselere herkesin gücü yettiği durumlarda söylenilen bu atasözü Farsça’da da aynı anlamda kullanılmakta fakat simgesel ve sözcüksel olarak *tavşan* yerinde Farsça’da *tilki* kullanılmaktadır. Tr. *Cahilden kork aslandan korkma*. Frs. *Ez cahel çenan goriz ke ez şir gorizi*. (از جاهل چنان گریز که از شیر گریزی). Çv. *Cahilden öyle kaç sanki aslandan kaçyorsun*. Her iki dil ve kültürde cahil olandan korkma ve kaçma sebepleri şiiir, masal, deyim ve atasözü kalıplarında defalarca öğütlenmektedir. Yukarıdaki atasözünde de her iki dil ve kültürde aynı noktaya ve sonuçta aynı anlama işaret edilmektedir. Fakat sözcük olarak Türkçede *korkma* yüklemi ancak Farsça’da *kaçma* yüklemi kullanılmaktadır.

3.4.3. Anlamsal denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “aslan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda gözlemlenmiştir.

Tr. *Gemi aslanı*. Frs. *Şir-e paketi*. (شیر پاکتی). Çv. *Paketli süt*. Çeviriye ilk baktığımızda bu deyim alakasız ve anlamsız gelebilir ancak Farsça’da hem aslana hem de süte *şir* denmektedir. Bu yüzden aralarında bir iham oluşmuştur. Dolayısıyla bu ihamı kullanılarak gösterişli, büyük cüsseli ancak gücü olmayan kişilere espri olarak söylenmektedir (yani o kişi aslan değil süttür). Türkçedeki bu deyim de aynı anlamı taşımaktadır fakat sözcük bakımından hiç bir ortak kelime içermemektedir. Tr. *Kırk kurda bir aslan ne yapsın*. Frs. *Yek şir miyan-e do rubah na tevan est*. (یک شیر میان دو روباه ناتوان است). Çv. *Bir aslan iki tilkinin arasında çaresizdir*. “Her ne kadar güçlü olunursa olunsun tek kalındığında çaresiz güçsüz kalınır” anlamına gelen bu atasözü her iki dilde de aynı anlamı taşımaktadır fakat Farsça’da *kırk kurt* yerine *iki tilki* kullanılmıştır. Tr. *Aslan inine girmek*. Frs. *Ba pay-e hod be pişvaz-e merg reften*. (با پای خود به پیشواز مرگ رفتن). Çv. *Kendi ayaklarıyla ölümü karşılamak*. Burada aslanın inine girmenin ölüme doğru gitmek olduğu ifade edilmektedir. Her iki dilde aynı anlam farklı sözcüklerle söylenmiştir. Tr. *Aslan bile gün olur fareye muhtaç olur/Aslan kocayınca sıçan*

deliği gözetir. Frs. Ta tevanesti robudi çon oğab, çon şodi acez gerefti kerkesi. (تا توانستی ربودی چون عقاب چون شدی عاجز گرفتی کرکسی) *Çv. Yapabileceğin kadar kartal gibi avladın, aciz olunca kerkes avlandın.* Bir insanın genç ve dinçken gücünün yettiği ve istediği herşeyi elde etmesinin kolay olduğu ancak kocayınca ,güçsüz düşünce küçük kazançlarla yetinmek zorunda kalacağı ifade edilmiştir. Farsça'daki bu atasözü de aynı anlamı taşımaktadır fakat sözcük bakımından karşıtısal çözümlemeye hiç bir ortak kelime içermemektedir. *Tr. Çul içinde aslan yatar. Frs. Şir hod şir est eger der kuh eger der mergzar.* (شیر خود شیر است اگر در کوه اگر در مرغزار) *Çv. Aslan aslandır dağda olsa otlakta olsa bile.* Kişinin karakteri giyindiklerinden veya yaşadığı yerden değil, kişilik özelliklerinden, tavır ve davranışlarından anlaşılmaktadır. Gördüğümüz gibi her iki dilde aynı anlamlar farklı sözcüklerle ifade edilmiştir. *Tr. Al ile aslan tutulur, güç ile sıçan tutulmaz. Frs. Sad gorbe ve yek muş.* (صد گریه و یک موش) *Çv. Yüz kedi bir fare.* Burada anlatılmak istenen aklımızdaki gücün kolumuzdaki güçten daha kuvvetli olduğudur. Hile ile bir aslanı avlayabilmek kolumuzdaki güçle bir fareyi tutmaktan daha kolaydır. Başka bir deyişle bir fare yüz kedinin üstesinden gelebilir. Aslında her iki dilde de aynı anlam ifade edilmektedir fakat sözcük bakımından bir denklik ilişkisi yoktur. *Tr. Aslanla gezen taş kurtla gezen leşe konar. Frs. Hem neşinem beh boved ta men ez an behter şevem.* (هم نشینم به بود تا من) *Çv. Arkadaşım iyi olursa ben ondan daha iyi olurum.* Başarılı kimselerle oturup kalkmak ve arkadaşlık etmek insanı işlerinde yükseltir aynı zamanda çevresinden saygı ve sevgi görmesine olanak sağlar. Anlamsal denklik sağlayan bu atasözü Farsça ile sözcük bakımından farklıdır. *Tr. Aslan ağzından şikar alınmaz. Frs. Ez dehan-e gorg guşt keşiden.* (از دهان گرگ گوشت کشیدن) *Çv. Kurdun ağzından et çekmek.* Kendini korkmadan bile bile tehlikeye atma durumlarında söylenilen bu atasözü dilsel yapılar bakımından tek bir ortak sözcük içermemekte ancak anlam bakımından denklik ilişkisindedir.

3.4.4. Sıfır denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “aslan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda görülmüştür.

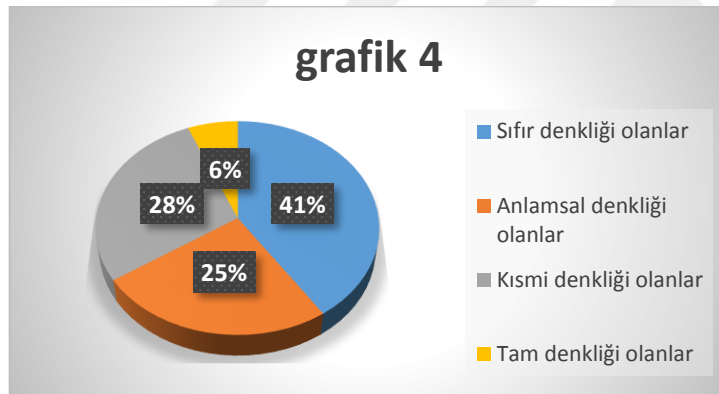
Türkçe-Farsça karşıtısal çalışmamız incelendiğinde aslan ile ilgili çokça denklik ilişkisi gözlemlenmesinin yanı sıra sıfır denkliği olanlar da göze çarpmaktadır. Aşağıdaki Türkçe deyim ve atasözlerinin Farsça karşılığı bulunmamaktadır.

Erkek aslan dışısından kuvvet alır, Aslanın dışını sökmek, Ağzı ile aslan tuttuğunu söylemek, Aslan doğan aslan ölür, Aslan varken kediye ciğer düşmez, Aslan yatağında tilki

nice kuyruk sallar, Dişi aslan tek doğurur ama aslan doğurur, Aslan payı, Aslan sütü, Aslan küklerse, atın ayağı kösteklenir, Aslan yattığı yerden bellidir, Aç arslandan tok domuz yeğdir, Her yiğidin gönlünde bir aslan yatar.

Değerlendirme

Türk ve Fars kültüründe aslan insanın ve hırsın sembolüdür. Gördüğümüz gibi Türkçe-Farsça deyim ve atasözlerinde aslanın davranışından ve büyüklüğünden yararlanılarak insanın olumlu ve olumsuz yönleri kavramlaştırılmıştır. Dolayısıyla kültür bakımından her iki ülkede aslan benzer anlamlar taşıyıp ortak bir yere sahiptir. Her iki dilde de kedi ve aslanın birlikteliği gözlemlendi. Aslan ile ilgili deyim ve atasözlerini Farsçadakiler ile karşılaştırıldığında sadece 2 atasözünün tam denkliği olanlar arasında yer aldığını görülür. Sıfır denklik olanlar büyük bir kısmı oluşturur. Aşağıdaki grafikte Farsça-Türkçe *aslan* adı içeren deyim ve atasözleri ve denklik ilişkileri hakkında daha detaylı bir şekilde bilgi verilmiştir.



3.5. “Eşek” Frs. Her “(خر)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Geçmişten günümüze kadar bütün ülkelerde *eşek* yük taşımak için kullanılmıştır. Bu özelliğin kültürlere, bir dilin, ülkenin deyim ve atasözlerine geçmesi tabiidir. Türkçe-Farsça deyim ve atasözlerinde de bu benzerlik görülmektedir. Ancak deyim ve atasözlerinde her ne kadar yük taşınması *eşeğin* belirgin özelliği olsa da eşek her iki dil ve kültürde farklı anlamlar da iletmektedir. “*Eşeğin kültürümüzdeki bu vazgeçilmez yeri, onun insanın hayatını kolaylaştırmasından gelmektedir. Eskiden yük taşımacılığında kullanılan eşek, ne kadar yük yüklenirse yüklensin, sesini çıkarmaz. Bu nedenle sabırlı olduğu söylenir. Öte yandan inatçılığı ile de ünlenmiştir*”. (Kılıçarıslan, 2017: 199). Ehlileştirilmiş en eski hayvanlardan biri olan eşek sabrı ve dayanıklılığı ile inatçılığı nedeniyle genel olarak edebiyat ve

atasözlerine girmiştir. (<https://rch.ac.ir/article/Details?id=8476>). Fars kültüründe bu hayvana duyulan büyük ihtiyaç ve bağımlılık deyim ve atasözlerinde sıklık ve değer bakımından ikinci sırada olmasına sebep olmuştur. Ancak Türk kültüründe eşek dördüncü sırada yer almıştır. (Pourhossein, 2016). Böylece eşek Türk halkı için nispeten daha düşük bir değeri gösteriyor. Türkçe deyim ve atasözlerinde *eşeğin* adı 40'tan fazla kullanılmıştır. Farsça'daki deyim ve atasözlerinde ise *eşeğin* adı çok daha fazla yer almaktadır. Fakat Türkçe ile denklik ilişkisi 36 deyim ve atasözünde görülmektedir ki bu ise diğer karşılaştırdığımız hayvanlara göre çok daha büyük orandaki bir denklige işaret etmektedir. Denklik ilişkisinde olan deyim ve atasözleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır. Aşağıdaki *eşek* ile ilgili çalışmada toplam 51 yaygın olan deyim ve atasözü karşılaştırılmıştır.

3.5.1. Tam denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “eşek” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir. *Tr. Boş eşek yorga gider. Frs. Her-e ħali yorge mire. (خر خالی برقه میره)*. Hiç sorumluluğu olmayan kişinin rahat bir yaşam sürdüğü anlamına gelen bu atasözü her iki dilde anlamsal ve dilsel denklik ilişkisindedir. Etimolojik açıdan baktığımızda *yorga* sözcüğü sesletim şeklini ve anlamını muhafaza ederek Türkçeden Farsçaya *yorge* şeklinde geçmiştir. *Eşeğe gücü yetmez semerini döver. Frs. Zureş be ħer ne miresed palaneş ra mizened. (زورش به خر نمی رسد پالانش را می زند)*. Her iki dildeki bu atasözü hem sözcük bakımından hem de anlam bakımından denklik ilişkisindedir. Her iki dilde de kimi insan, gücünün yetmediği insanı dövemeyeceğini bildiğinden, hıncını onun yakınlarından alır. *Tr. Eşeği dama çıkaran yine kendisi indirir. Frs. Kesi ke ħeri ra be bam bered be zir hem tevaned averd. (کسی که خری را به بام برد به زیر هم تواند آورد)*. İşini kötü yapan yine kendisi düzeltmeye mecbur kalacak kişiye söylenen bu atasözü hem Farsça'da hem Türkçede anlamsal denklik ilişkisindedir ayrıca sözcük bakımından da tam denklik ilişkisindedir. *Tr. Eşek şakası. Frs. Şuħi ħaraki. (شوخی خرکی)*. Kaba, kırıcı şakaya söylenilen hem Farsça'da hem Türkçe'de kullanılan bir deyimdir ayrıca sözcük bakımından da bire bir denklik ilişkisinde olmaktadır. *Tr. Ölmüş eşek arıyor nalını sökmek için. Frs. donbal-e ħar-e mordeh migerde pey-e naleş. (دنبال خر مرده می گرده پی نعلش)*. Cimri olanlara söylenilen bu deyim her iki kültürde aynı anlamı ifade etmektedir. Sözcüksel karşılaşmada da tam denklik ilişkisi görülmektedir. *Eşek cilvesi. Frs. Eşve-ye ħaraki. (عشوہ خرکی)*. Kaba davranışlarla gösterilmeye çalışan naza işaret etmektedir. Farsça'da da bu deyim böyle davranışlarda bulunan kadınlara söylenmektedir. İki kelimeyle yapılan bu deyim sözcük bakımından tam denklik ilişkisindedir. *Tr. Vardık kebab kokusuna, gördük eşek dağlıyorlar. Frs. Be buy-e kebab amedim, didim ħar dağ mikonend. (به بوی کباب آمدم دیدیم خر داغ می کنند)*. Uzun zaman yararlanacağımızı sanarak düş kırıklığına uğradık

anlamına gelen bu deyim hem Farsça'da hem Türkçe'de aynı anlam ve aynı kelimelerle söylenmektedir. *Tr. Eşeğin ölümü köpeğe düğündür. Frs. Merg-e har-o arosi-ye seg.* (مرگ خر (و عروسی سگ). Her iki dilde bu atasözü, birinin zarara uğraması diğerinin kazancı sayılacak anlamına gelmektedir. Ayrıca gördüğümüz gibi sözcük bakımından aynı kelimeler ile ifade edilmektedir. *Tr. Eşek gibi çalışmak. Frs. Mesl-e har kar kerden.* (مثل خر کار کردن). Bir insanın kendi gücünden daha da fazla çalışan kimseleri ifade eden argo bir deyimdir. Farsça'da da aynı anlamı taşımaktadır. Sözcük bakımından da aynı kelimeleri taşımaktadır. *Tr. Eşek hammal iken. Frs. Har hammal.* (خر حمال). Farsça'da bu argo deyim insanüstü güçle ama ücretsiz çalışanlara ve para istemeyen kişilere denmektedir. Türkçede de aynı anlamda olan bu deyim sözcüksel bakımdan da tam denklik ilişkisindedir. *Tr. Eşek herif. Frs. Mertike-ye har.* (مرتیکه خر). Aslında bu edepsiz ve argo deyim Farsçada bazen küfür olarak kullanılmaktadır fakat anlam bakımından anlayışsız ve güvenilmeyen erkeklere söylenmektedir. Türkçede de aynı anlamı taşıyan bu deyim sözcük bakımından da Farsça'daki karşılığı ile denklik ilişkisindedir. *Tr. Eşek kadar olmak. Frs. Endazeh-ye hari şoden.* (خری شدن اندازه). Farsça'daki bu edepsiz deyim büyümüş olan ama hala çocukça davranan kimselere denmektedir. Türkçeyle anlamsal denklik ilişkisinde olan bu deyim sözcük bakımından da tam denklik ilişkisinde olmaktadır. *Tr. Eşek olsa anlar. Frs. Har bud mifehmid.* (خر بود می فهمید). Deyimden anlaşılacağı gibi basit bir konuyu her ne kadar açıklansa da anlamayan birine söylenmektedir. Fakat bu argo ve edepsizce bir deyimdir ve genel olarak arkadaşlar arasında ya da sokak dilinde kullanılmaktadır. Türkçe-Farsça anlam denkliği olan bu deyim, dilsel açıdan da denklik ilişkisindedir. *Tr. Eşek şanslı olmak. Frs. Har şans buden.* (خر شانس بودن). Çok şanslı olan ve istediğine çabuk kavuşan kişiye söylenen bu argo deyim halk ağzında yaygındır, ayrıca anlamsal ve dilsel açıdan Farsça karşılığı ile tam denklik ilişkisindedir. *Tr. Eşeklik etmek. Frs. Har bazi deraverden/kerden.* (کردن بازی درآوردن خر). Türkçe'de bu deyim akılsızca, kaba ve anlayışsızca davranan kimselere söylenirken Farsça'da da aynı anlamdadır fakat bu anlamlara ek olarak akılsızca, çok tehlikeli bir iş yapan kimselere de söylenmektedir. Ayrıca sözcüksel karşılaştırmada Türkçedeki karşılığı ile tam denklik ilişkisinde olduğu aşıkârdır.

3.5.2. Kısmi denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “eşek” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir. Frs. Har er col ze atles bepuşed har est. (خر ار جل ز اطلس بیپوشد خر است). *Çv. Eşek atles (ipek) çulu giyerse yine eşektir.* İnsanlık

değerlerinden yoksun biri her ne kadar her şeye sahip olursa olsun ve görünümünü değiştirmeye çalışsa dahi yine değişmez. Bu atasözü hem Türkçe’de hem Farsça’da aynı işlev ve aynı anlamda kullanılmaktadır fakat sözcüksel karşılaştırmada aralarında fark görülmektedir. *Tr. Eşeği düğüne çağırmışlar “ya odun eksik ya su” demiş. Frs. Har ra ke be arusi miberend beraye hoşi nist beraye ab keşist.* (خر را که به عروسی می برند برای خوشی نیست برای). (آبکشی است). *Çv. Eşeği düğüne neşe için değil su götürmek için çağırıyorlar.* Karşıtsal çözümlemede bu atasözü hem Türkçe’de hem Farsça’da, hayatı başkasına hizmet etmekle geçen bir kişinin ağırlanacağı bir davet için çağırıldığında, onu ağırlamak için değil, kendilerine hizmet ettirmek için çağırıldığı düşünüldüğü durumlarda kullanılmaktadır. Fakat çeviriden anlaşıldığı gibi sözcük bakımından birtakım farklılıklarla karşılaşmaktayız. Türkçedeki bu atasözü Farsça’yla kısmi denklik ilişkisinde yer almaktadır. *Tr. Eşek bile bir düştüğü yere bir daha düşmez. Frs. Har payeş yekbar be çale mireved.* (خر یکبار پایش به چاله می رود). *Çv. Eşek bir kere ayağı çukura çöker.* Bir insan hatalarından ders almalı ve bir kez daha o durumu yaşamamalıdır. En aptal insanlar bile bir kez yaşadığı hatayı bir daha tekrarlamazlar. Anlamsal açıdan tam denkliği olsa da sözcük bakımından az çok farklılık gösteren bu atasözü Farsçayla kısmi denkliği olanlar içinde yer almaktadır. *Tr. Eşek hoşaftan ne anlar, suyunu içer tanesini bırakır. Frs. Har çe daned geymet-e nogl-o nebat?* (خر چه داند قیمت نقل و نبات?). *Çv. Eşek nogl ve nebattan ne anlar?* Hem Türkçede hem Farsçada bu atasözü kaba ve zevksiz olan, bir şeyin gerçek değerini bilmeyen, o şeyin varlığını anlamsız bulup umursamayan, güzellik ve inceliğinin farkına varamayan kişinin basit şeylerden hoşlandığı anlamına gelmektedir. Anlamsal açıdan tam denklik ilişkisinde olan bu atasözü sözcük bakımından kısmi denklik ilişkisinde yer almaktadır. Farsça’da “hoşaf” yerine “nogl” ve “nebat” (iki tür farklı şeker) kullanılmaktadır. *Tr. Eşeği sahibinin dediği yere bağla da varsın kurt yesin. Frs. Har ra cayı mibendend ke saheb-e har razi başed.* (خر را جایی می بندند که صاحب خر راضی باشد). *Çv. Eşek, sahibinin razı olduğu yere bağlanır.* Dilsel açıdan yapılan karşıtsal çözümlemede bu atasözü Türkçede iki bölümden oluşmaktadır. Birinci kısmı Farsça çevirisinden anlaşıldığı gibi aynı sözcükleri taşımakta fakat ikinci kısım (varsın da kurt yesin) Farsça’da bulunmamaktadır. Dilsel açıdan tek farkı ikinci kısmın Farsçada geçmemesidir. Her iki dilde de aynı anlam verilmektedir. Hem Farsça’da hem Türkçede bu atasözü; “Sana yaptırılan bir işi, iş verenin isteğine göre yap. Kötü bir sonuç ortaya çıkarsa da sen sorumlu olmazsın” anlamına gelmektedir. *Tr. Yonca görmüş eşek gibi anırmak. Frs. mesl-e hari ke yonce bebine.* (مثل خری که یونجه ببینه). *Çv. Yonce görmüş eşek gibi.* Her iki dilde bu deyim birinin çok istediği bir şeyi gördüğü ya da elde ettiği durumlar için halk arasında kullanılmaktadır. Ayrıca sözcük bakımından da Farsça’daki karşılığı *anırmak* fiilini içermemektedir. İlaveten Türkçedeki *yonca*

ve Farsça'daki *yonce* kelimeleri arasında anlamsal denkliğin var olmasının yanında aralarında bir ses benzeşmesi de görülmektedir. *Tr. Yorgun eşeğin çüş canına minnet. Frs. Har-e va mandeh mo'etel-e çoş est. (خر و ا مانده معطل یک چش است) . Çv. Yorgun eşek çüş'ü bekliyor.* Her iki dilde bu deyim, verilen dinlenme fırsatının yorgun kişiyi çok sevindirdiği anlamına gelmektedir. Ancak sözcük farklılığından dolayı bu atasözü kısmi denkliği olanlar arasında yer almıştır. *Tr. Eşeği dövsen at olur mu?. Frs. Har ra be zeden esb netvan kerd. (خر را به زدن) . Çv. Eşeği döverek at yaptıramaz.* Anlamsal açıdan tam denklik ilişkisinde olan bu atasözü her iki dilde de “doğuştan kaba ve cahil insanları döverek ya da zor kullanarak mükemmel birine çevirmenin mümkün olmadığı” anlamında kullanılmaktadır. Fakat bu atasözünün Farsça karşılığındaki Türkçe ile tek farkı soru şeklinde olmadığıdır. *Tr. Eşeğe “baban kim?” demişler, “dayım at” demiş. Frs. Ez har porsidend “babat kiye?” goft: “maderem madyoneh”. (از خر پرسیدند بابات کیه؟ گفت مادرم مادیونه) . Çv. Eşeğe “baban kim?” sormuşlar, “anam at” demiş.* Hem Farsça'da hem Türkçede kusurlu yanının ortaya çıkmasını istemeyen ve saklamaya çalışan ayrıca sadece iyi yanının görünmesini isteyen ve böylece övünmeye gayret eden kişiye söylenmekte olan bir atasözüdür. Bu atasözünün Farsça karşılığındaki ile arasındaki tek farkı *dayı* yerine *ana* kelimesinin kullanılmasıdır. Bu nedenle bu atasözü kısmi denkliği olanlar arasında yer almaktadır. *Tr. Dilini eşek arısı soksun. Frs. Zebunet ro mar niş bezene. (زبونتو مار نیش بزنه) . Çv. Dilini yılan soksun.* Aslında her iki dilde de bu deyim hoşla gitmeyen bir şeyi söyleyene ilenç olarak kullanılır. Fakat Farsça'da yılan sokması Türkçede eşek arısı şeklinde söylenmektedir. Böylece bu deyim kısmi denkliği olanlar arasında yer almaktadır. *Tr. Üç kuruşluk eşeğin beş paralık sıpası olur. Frs. Har-e penc riyali korre hare do riyali mizayed. (خر پنج ریالی کره خر دو ریالی می زاید) . Çv. Beş Riyal'lık eşeğin iki Riyal'lık sıpası doğar.* Yukarıdaki Türkçe ve Farsça atasözü beceriksiz ve ciddiyetsiz kişilerin ortaya koyduğu verimin değersiz ve sıradan olduğu anlamına işaret etmektedir. Dilsel olarak Türkçe karşılığındaki ile tek farkı, İran'ın para birimi ile Türkiye'nin para biriminin farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

3.5.3. Anlamsal denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “eşek” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Baş ol da eşek başı ol. Frs. Ser-e har buden behter ez dom-e esb buden est. (سر) (خر بودن بهتر از دم اسب بودن است) . Çv. Eşek başı olmak at kuyruğu olmaktan daha iyidir. Önemli işlerde bile üst yetkili olmak, buyruk altında bulunmaktan daha iyidir anlamına gelen bu atasözü her iki dilde de anlamsal açıdan tam denklik ilişkisindedir. Eşek başı her iki dilde de

yer almaktadır. *Tr. Eşek at olmaz, ciğer et olmaz. Frs. Nebaşed mar ra beççe be coz mar* (مار را بچه به جز مار نباشد). *Çv. Yılanın yavrusu yılan dışında başka bir şey olamaz.* Çeviriden anlaşılacağı gibi bir insanın mahiyeti değiştirilemez. Bir insan ne ise odur. Her ne kadar değiştirilmeye çalışılsa da yine değiştirilemez. Aslında her iki dilde de aynı anlam kullanılmakta ve bu bağlamda söylenmektedir. Fakat hiçbir ortak sözcük içermemektedir. *Tr. Eşek baş olunca encam (son) hayır olmaz. Frs. Hoda har-e hodeş ro mişnase beheş şah nemide.* (خدا خر خودشو میشناسه بهش شاخ نمیده). *Çv. Tanrı kendi eşeğini tanıdı ona boynuz vermedi.* Daha önceden yılanın huyu iyi olsaydı ayakları olurdu atasözüyle anlamsal denkliği içinde olan bu deyim (*Tanrı kendi eşeğini tanıdı ona boynuz vermedi*) şimdi de bu atasözüyle anlamsal denklik ilişkisindedir. Aslında eşek akılsız, düşüncesiz ve görgüsüz bir insanı temsil etmektedir. Bu kişi “baş” olursa, bir gücü olursa (*eşeğin boynuzu*) işte o zaman yönetiminin yararlı olması beklenmemektedir. Bundan dolayı anlamsal denklik ilişkisinde olan bu atasözü Farsça’da deyim olarak kullanılmaktadır. Ayrıca *encam* Farsça kökenli bir sözcüktür. *Tr. Eşek kuyruğu gibi ne uzar ne kısalır. Frs. Ta dom-e şotor be zemin beresed.* (تا دم شتر به زمین برسد). *Çv. Devenin kuyruğu yere gelene kadar.* Bir işte görev ya da gelir açısından hiçbir gelişme ya da değişme olmaması durumunda söylenilen bu deyim her iki dilde de aynı anlamı taşımaktadır. Fakat sözcüksel açıdan Türkçedeki *eşek kuyruğu* yerine Farsça’da *deve kuyruğu* kullanılmaktadır. *Tr. Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme, kimi uzun der kimi kısa. Frs. Der-e dervaze ra mişevend best der-e dehan-e merdom ra ne.* (در دروازه را میشوید بست در دهان مردم را). *Çv. Şehir kapısı kapatılabilir ama insanların boğaz kapısını hayır.* Her iki dilde bu atasözü, “insan bir karar verirken kimseye danışmamalıdır çünkü herkes kendine göre fikir verir” anlamına gelmektedir. Ayrıca bu atasözünde sözcük bakımından iki dil arasında tek bir ortak kelime yoktur. *Tr. Eşeğini sağlam bağla sonra Allah’a ısmarla. Frs. Evvel zanuy-e şotor ra bebend angah teveköl kon.* (اول زانوی شتر را ببند آنگاه توکل کن). *Çv. İlk devenin dizini bağla sonra Allah’a tevekkül et.* Hem Farsça’da hem Türkçe’de bu atasözü, bir işi sağlam ve doğru yapmak isteyen kişinin önce bütün olanakları kullanması sonra Allah’a ya da başkalarına emanet etmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Atasözünün iki dildeki karşılıkları arasında sözcük bakımından ortak bir denklik ilişkisine rastlanmamaktadır. *Tr. Hıyar akçesiyle alınan eşeğin ölümü sudan olur. Frs. Kebut-e sed dinari yahu nemihaned.* (کیوتر صد دیناری یاھو نمی خواند). *Çv. Yüz dinarla alınan güvercin yahu şarkısını söylemez.* İran’da yahu söyleyen güvercinler daha pahalıdır ve yüz dinarla alınan güvercin bu özelliğe sahip değildir. Bundan dolayı yüz dinarla alınan güvercin ve hıyar akçesiyle alınan eşek aynı değere sahiptir. Demek isteniliyor ki, ucuza alınan her şey kalitesizdir ve işe yaramamaktadır. Daha doğrusu değersiz kişiden yararlı ve verimli iş, ucuz maldan da bol kazanç beklenmemektedir. Dolayısıyla her iki dilde

anlamsal denklik ilişkisinde olan bu atasözü sözcüksel karşılaştırmada tek bir sözcükle bile denklik göstermemektedir. *Tr. Eşek çamura çökerse sahibinden gayretlisi olmaz. Frs. Mesl-e hari ke der gel mandeh başed. (مثل خری که در گل مانده باشد). Çv. Çamurda kalmış eşek gibi.* Farsça’da bu deyim tıpkı Türkçedeki gibi; bir kimsenin işi bozulduğunda, kendisi dışında kimsenin ona yardım edemediği durumlarında söylenmektedir. Ayrıca bu deyim argo ve edepsiz bir üslup olarak değerlendirilir ve genelde arkadaşlar arasında kullanılmaktadır. Sözcüksel açıdan çeviriden anlaşıldığı gibi “eşek” ve “çamur” sözcüklerinin dışındaki diğer kelimelerde denklik yoktur. *Tr. Eşeğin anırtısı kendine hoş gelir. Frs. Âb-e derya der mezağ-e mahi-ye derya hoş est. (آب دریا در مذاق ماهی دریا خوش است). Çv. Denizin suyu sadece balığın mizacına hoş gelir.* Farsça’da ve Türkçede bu atasözü, anlayışsız ve kaba şakalarıyla etrafındakilerin huzurunu kaçıran ancak kendisi hoş bir şey yapıyormuş gibi işine devam eden kişiler için söylenen bir atasözüdür. Ayrıca sözcüksel çözümlemede görüldüğü gibi iki dildeki atasözleri arasında ortak öge bulunmamaktadır. Ancak etimolojik açıdan her iki dilde ortak olan *hoş* kelimesi Farsça’dan Türkçeye geçen bir sözcüktür. *Tr. Eşeğe verilen vaaz boşunadır. Frs. Yâsin der guş-e har handen. (یاسین در گوش خر خواندن). Çv. Eşeğin kulağında yasin suresini okumak.* Burada aslında anlamak istemeyen birine vaaz verme çabalarının boşuna olduğuna işaret ediliyor. Bu atasözü hem Farsça’da hem Türkçe’de aynı anlama sahip olmaktadır. Ayrıca sözcüksel çözümlemede *yasin suresi* ifadesi *vaaz verilmek* ifadesi ile aynı kullanışa sahiptir fakat Türkçe ve Farsça kullanımlar arasında tek bir ortak sözcüğe denk gelinmemektedir.

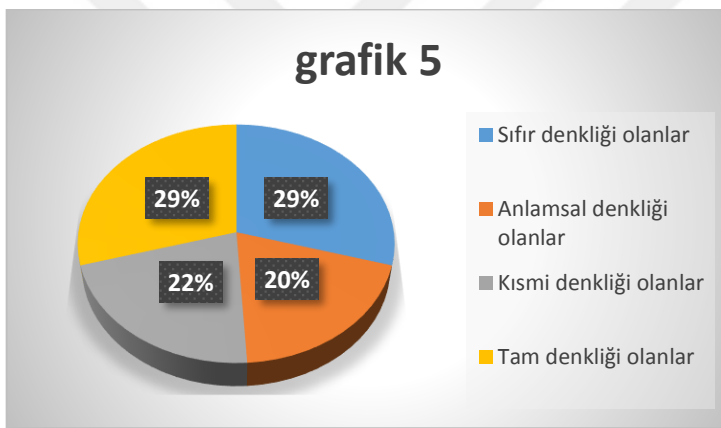
3.5.4. Sıfır denkliği olanlar

Türkçe’de ve Farsça’da denklik ilişkisinde olanlar belirtilmiştir. Ancak yukarıda sıfır denkliği olan deyim ve atasözlerinin çok fazla olduğu söylenmiştir. Aşağıda deyim ve atasözleri içerisinde örnek olarak sıfır denkliği olanlar yer almaktadır.

Alın eşek derisiyle kaplı olmak, Anasını eşek kovalasın, At pazarında eşek anırmıyor, Damgalı eşek, Eşeğe binmeden ayakları sallamak, Eşek berber iken, Eşek büyüdü semer küçüldü, Eşek lalesi gibi açılmak, Topal eşekle kervana karışmak, Adam hacı mı olur varmakla mekkeye, eşek derviş mi olur taş çekmeyle tekkeye, Alçak eşek binmeye kolay, yünlüce koyun yolmaya kolay, Arım var eşek arısı, At ile eşek yarışmaz, At teper katır teper ara yerde eşek ölür, Atın yerine eşek bağlanmaz vb.

Değerlendirme

İran ve Türk kültüründe *eşek* anlayışsız, akılsız, sorumsuz, kaba gibi olumsuz niteliklere sahip olan kişiyi temsil etmektedir. Diğer yandan Türkçe ve Farsça deyim ve atasözlerini incelediğimizde *eşek* bazen *at* ile karşılaştırılmıştır. Aslında at, eşeğin zıt noktasındadır. Bununla birlikte her ne kadar *eşek* olumsuz anlamları taşısa da at asil, büyük, yiğit ve başka olumlu özelliklere sahip olan kişiyi temsil etmektedir. *Eşek* ile ilgili çalışmamızda tam denkliği olanlar diğer gruplara göre (kısmi denkliği olanlar, anlamsal denkliği olanlar) daha büyük oranda yer almıştır. İfade edildiği üzere Türkçe deyim ve atasözlerinde *eşek* adı toplam 88 kere kullanılmıştır. Bunların 36'sı Farsça'daki karşılıkları ile denklik ilişkisindedir. Bu deyim ve atasözlerinin (*eşek* sözcüğünü içeren deyim ve atasözleri) çoğunun Farsça'da karşılığı olmadığı için sıfır denklik ilişkisi kategorisine dahildirler. Aşağıdaki grafik 5'te detaylı bilgi verilmiştir.



3.6. “Ayı” Frs. *Hers* “(خرس)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Türk ve Fars kültüründe ayı, güçlü ve kaba bir hayvan olarak nitelenmiştir. Ayı Türk destanlarında aptal ve kötü bir hayvan olarak betimlenmiştir. *Ayı sembol olarak İslamiyetten sonra bazı değişikliklerle kaba kuvvetin ve kötü insanın simgesi haline gelmiştir.* (Çatalbaş, 2011: 51). Buna ek olarak ayı Farsça deyim ve atasözleri kitaplarında tembel, çok yemek yiyen ve hızlıca acıyan, zengin, tehlikeli özelliklerini de kazanmıştır. Türkçe ve Farsça deyim ve atasözlerinde ayı çok az sayıda kullanılmıştır. Çalışmamızda ayı ile ilgili toplam 10 yaygın olan deyim ve atasözü karşılaştırma yapmak için seçilmiştir.

3.6.1. Tam denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “ayı” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Aç ayı oynamaz. Frs. hers-e gorosneh nemitavaned berağsed. (خرس گرسنه نمی تواند یرقصد) Anlam ve aynı zamanda sözcük bakımından Farsçayla tam denklik ilişkisinde olan bu atasözü, çalışmasından kazanç sağladığımız hayvan ya da insana iyi bakmalı ve onu doyurmalıyız anlamına işaret etmektedir. *Tr. Ayı gibi kuvvetli olmak. Frs. Mesl-e hers gevi buden. (مثل خرس قوی بودن)*. Ayının iri ve kaba olması onun belirgin görsel özelliğidir. Bu özelliğinden yola çıkılarak insanın ya da başka bir hayvanın ayıya benzetilmesi ile hem Farsça’da hem Türkçe’de kullanışlı bir deyim ortaya çıkmıştır. Ayrıca yukarıdaki deyim Farsçayla sözcüksel bakımından tam denklik ilişkisindedir. *Tr. Ayıyı vurmadan postunu satmak. Frs. hers ra şekar nekerde pusteş ra foruhten. (خرس را شکار نکرده پوستش را فروختن)*. Bu ifade hem Farsça’da hem Türkçe’de daha ele geçmemiş bir şey üzerinde hesap yapmak durumunda kullanılan bir deyimdir. Bu deyim karşıtsal çözümlemede sözcük bakımından tam denklik ilişkisindedir. Ayrıca Türkçedeki *post* sözcüğü Farsça’da, *pust* şeklinde yer alıyor. Görülüyor ki, bu sözcük etimolojik açıdan ses farklılığıyla Farsça’dan Türkçeye geçmiştir.

3.6.2. Kısmi denkliği olanlar

Türkçe’de ve Farsça’da “ayı” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Ayı sıkıya düşünce yavrusunu ayağı altına alır. Frs. Hers ke be geyz oftad ruy-e beççe eş mi oftad. (خرس که به غیظ افتاد روی بچه اش می افتد). Çv. *Ayı sıkıya düşünce yavrusunun üzerine düşer*. Merhametsiz ve bencil insanları ancak zor durumlarda açığa çıkarabiliriz. Bu insanlar kendilerini kurtarmak için gerekiyorsa en yakınındakilerini hatta çocuklarını tehlikeye atmaktan çekinmezler. Anlamsal denklik içinde olan bu atasözü sözcüksel karşılamada tek bir uyuşmazlık göstermektedir: Türkçe’de “ayağı altına almak” ifadesi yerine Farsça’da “yavrusunun üzerine düşmek” ifadesi yer alıyor. *Tr. Köprüyü geçinceye kadar ayıya “dayı” derler. Frs. Hers ra ta be tamam residen-e kar-e hodet dayi hetab kon. (خرس را تا به تمام رسیدن کار خودت دایی خطاب کن)*. Çv. *İşin bitene kadar ayıyı dayı de*. Tabi ki her iki ülkenin kültüründe bazı insanlar kendi işlerini yürütmek için ya da yardım beklediği kimseye dil döker ancak işi bittikten sonar birdenbire değişir. Her iki dilde de bu iki yüzlü insanların davranış biçimini anlatmak için bu atasözü söylenmektedir. Aslında sözcüksel bakımdan büyük bir fark görülmemektedir. “Köprüyü geçinceye kadar” ifadesi aslında “bir işi bitirmek” anlamında kullanılır. Ayrıca görülüyor ki, “dayı” sözcüğü ortak bir sözcüktür ve etimolojik açıdan Türkçeden Farsçaya geçmiştir.

3.6.3. Anlamsal denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “ayı” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Ayıya kaval çalmak. Frs. yasin be guş-e har handen. (یاسین به گوش خر خواندن). Çv. Eşeğin kulağında yasin suresini okumak. Aslında eşek ile ilgili yukarıda saydığımız deyim ve atasözlerindeki (eşeğe verilen vaaz boşunadır) gibi bu atasözünde de aynı anlam aktarılmıştır. Anlayışsız bir kimseye bir şeyin güçle anlatılmaya çalışıldığı durumlarda bu atasözü hem Türkçe’de hem Farsça’da kullanılmaktadır. Fakat Farsça’da *ayıya kaval çalmak* ifadesi yerine *eşeğe verilen vaaz boşunadır* ifadesi yer alır. *Tr. Armudun iyisini dağdaki ayılar yer. Frs. Engur-e şirin nesibe keftar mişaved. (انگور شیرین نصیب کفتار می شود). Çv. Tatlı üzüm sırtlana nasip olur.* Değerli, güzel ve iyi şeyler çoklukla onlara layık olmayan kimselerin eline geçer. Bu da gösteriyor ki, insanlar gelişen olaylara çok kez engel olamaz ve güzel şeyleri genellikle kaybeder. Bu atasözünün iki dildeki karşılıkları sözcüksel bakımdan kıyaslandığında *tatlı üzüm* ve *armudun iyisini ifadelerinin* aynı anlamı taşıdıkları ve güzel ve değerli bir şeye işaret ettikleri görülmektedir. Ayrıca *dağdaki ayılar* ve *sırtlan ifadeleri de* bu güzel meyvelere layık olmayanları ve değersiz kişileri temsil etmektedir. Belirtildiği gibi aynı anlam ve aynı söz farklı unsurlar ve sembollerle ifade edilmiştir. *Tr. Ayı sevdiği yavrusunu hırpalar. Frs. Dusti hale hers-e. (دوستی خاله خرسه). Çv. Ayı teyzenin arkadaşlığı.* Sevgiden bazen insanlara yanlışlık yapılır ve her zaman kötü niyetle değildir. Bu atasözünün karşılığı Farsça’da (çeviriden anlaşıldığı gibi) biraz garip görülmektedir. Aslında Farsça’da bu atasözü eski bir hikâyeden aktarılmıştır. Sonunda aynı anlamda fakat farklı sözcüklerle söylenilen bu atasözü her iki kültürde de yaygındır.

3.6.4. Sıfır denkliği olanlar

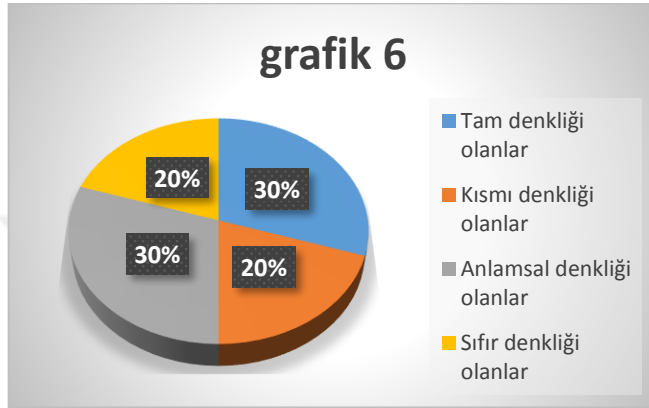
Türkçe ve Farsça *ayı* sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Dağda gezen ayıya da rastlar kurda da, Avcı ne kadar hile/al bilirse ayı da o kadar yol bilir.

Değerlendirme

Ayı ile ilgili Türk atasözlerinin Farsça ile karşılaştırılmasında aralarında metaforik benzerlik olmadığı bulunmuştur. Gördüğümüz gibi Türkçede ayı ile ilgili deyim ve atasözlerinin sayısı azdır. Bu durum Fars kültürü için de geçerlidir. Ayrıca *ayı* ile ilgili deyim ve atasözlerini incelediğimizde fark ediyoruz ki ayı frazeolojik bakımdan kaba, büyük ve güçlü olduğu için onunla söylenilen deyim ve atasözleri de bu özellikleri içermektedir.

Böylece ayının en belirgin özelliği olan boyutu her iki dilde benzer açıdan kullanılmıştır. Aşağıdaki grafik 6’da gösterildiği gibi tam denklik olanlar %34 oranı ile en büyük denklik gösteren grubu oluşturmaktadır. Anlam denkliği olanlar %33, kısmi denkliği olanlar %22 ve sıfır denkliği olanlar %11 oranındadır.



3.7. “Karga” Frs. Kelağ “(کلاغ)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

İran ve Türk kültüründe uğursuz ve menfur bir hayvan olan karga edebiyatta ise ayrılık haberi getiren ve çirkin sesi ve kara yüzü ile yas ve ölümü hatırlatan bir hayvan olarak bilinmektedir. Ancak Türk ve Fars kültüründe karganın anlamını ve sembolünü açığa çıkarmak için detaylı bir inceleme gerekmektedir:

Her iki toplumun edebiyatında karga olumlu bir sembol değildir. Fars edebiyatında karganın ezoterik özellikleri diğer hayvanlara ve kuşlara göre daha fazladır. Fars edebiyatında kargaya hırsız, hırslı, hilekar, aptal ve uğursuz gibi olumsuz özellikler verilmektedir. (Tacbahş ve Fereci, 2010: 36). Benzer şekilde Türk edebiyatında da karga menfur ve uğursuz olarak nitelenmiştir. *Karga, kara, yüzü kara, kara kanath, misk renkli, çirkin sesli, saçma sözler söyleyen, leş yiyici, vahşi\ hırsız, rezil, aksi, aşağılık, cahil, faydasız, gammaz, günahkar, hileci, yakışsız, zeki ve uğursuz gibi sıfatlarla tasvif edilmiş ve bunlarla ilgili muhtelif benzetmelere konu olmuştur.* (Demirkazık, 2011: 134).

Her iki ülkenin mitolojilerinde karga kutsal ve önemli bir hayvan olarak sayılmaktadır. Mithraizm İranlıların ilk inancı olarak yedi aşamaya bölünmüştür. Bu aşamalar en alt seviyeden başlayıp en yüksek zirvede bitmiş oluyor. Karga birinci aşamanın sembolü olarak bilinmektedir. Bu inancın takipçileri ise karga şeklindeki maskeler takıyorlardı. Ayrıca İran kültüründe var olan eski bir batıl inanca göre karganın tüyü insanı her zaman korur ve saadet getirir.

Aynı şekilde Türk mitolojisinde de karga değerli ve önemli bir hayvan olarak bilinmektedir. Eski Türk görüşünde kutsal sayılmış “kut” anlayışının uçmak, konmak gibi özellikleri onu soyutluktan somutluğa döndürerek bir kuşla ilişkilendirir. (Calmirza ve Bogenbayev, 2014). Karganın kutsallığını anlatıcı inançlar da söz konusu kut ve karga kavramının yakınlığını kanıtlayabilir: “karga-yılbaşının habercisi”, “karga-Tanrının Elçisi”, “karganın ele seslenmesi”; “karganın uçtuğunda insanın oturması” v.s. (Calmirza ve Bogenbayev,2014).

Gördüğümüz gibi karga Türk ve Fars edebiyatında olumsuz semboller halinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak her iki kültürünün, tarihinde ve mitolojilerinde olumlu semboller ile de simgelenmiştir. Sonuçta deyimlerden ve atasözlerinden anlaşıldığı gibi eskiden olumlu bir sembol olan karga zamanla olumsuz bir sembole dönüştürülmüştür. Deyimlerde ve atasözlerinde karganın olumsuz sıfatlarına değinilmiştir. Aşağıdaki karga ile ilgili çalışmamızda toplam 12 yaygın olan deyim ve atasözü karşılaştırmak için seçilmiştir.

3.7.1. Tam denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “karga” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Bin kargaya bir sapan taşı yeter. Frs. Hezar kelağ ra koluhi bes est. (هزار کلاغ را کلوی بس است). Bu atasözünün her iki dildeki karşılıkları sözcük ve anlam bakımından tam denklik ilişkisindedir. İkisi de insanların sayısı fazla olsa bile korkak olmaları durumunda karşıdan gelebilecek tek bir doğru hareket onları korkutup alt edebilir anlamında söylenmektedir. Tr. Karga karganın gözünü çıkarmaz. Frs. Kelağ çeşm-e kelağ ra der nemiavered. (کلاغ چشم کلاغ را در نمی آورد). Bu atasözünün Farsça versiyonu sözcük bakımından Türkçe versiyonu ile birebir denklik ilişkisindedir. Ayrıca anlam bakımından kötü işlerde ya da davranışlarda bulunan arkadaşların birbirlerine zarar veremedikleri ve suçlarını itiraf etmeyecekleri anlamında kullanılmaktadır.

3.7.2. Kısmi denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “karga” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Karga kekliği taklit edeyim derken kendi yürüyüşünü şaşırmış. Frs. Kelağ âmed rah reften-e kebk ra teğlid koned, rah reften hodeş ra hem feramuş kerd. (کلاغ آمد راه رفتن کبک را تقلید کند، راه رفتن خودش را هم فراموش کرد) *Çv. Karga kekliği taklit ederken kendi yürüyüşünü unuttu.* İnsan kendi fitratını ve yaratılış özelliklerini unutup başkalarının özelliklerini taklit etmeye kalkarsa beceremez ve hatta kendi becerilerini kaybedebilir ve herkesin maskarası olur. Her iki dil ve kültürde de aynı anlamda kullanılan bu atasözlerini sözcük açısından birbirleriyle tek farkı Türkçede *yürüyüşünü şaşırdı* ifadesinin Farsça karşılığının *yürüyüşünü unutmak ifadesi olmasıdır. Tr. karga bok yemeden. Frs. Kelağ nuk be goh nezedeh.* (کلاغ نوک به گوه نزده) *Çv. Karga bok'a gagalamadan.* Her iki dilde bu deyim sabahın çok erken vakti anlamında söylenmektedir. Ayrıca sözcük açısından iki dildeki bu deyimlerin arasındaki tek fark Türkçedeki *yemek* fiilinin yerine Farsça'da *gagalamak* fiilinin kullanılmasıdır.

3.7.3. Anlamsal denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “karga” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Karga yavrusuna “benim ak pak evladım” demiş. Frs. Susk-e daşt roy-e divar rah mireft madereş goft: gorbun-e dest-o pay-e bulurit. (سوسکه داشت رو دیوار راه می رفت مادرش گفت: گوربون دست و پای بلوریت) *Çv. Hamam böceği duvarda yürürken “ ak pak evladım kurban olayım” annesi demiş.* Türkiye ve İran dahil tüm kültürlerde insanın ya da tüm canlıların yavruları kötü ya da kusurlu bile olsa anne baba için en sevimli ve en değerli varlık olması âşikardır. Bu atasözünde ise her ne kadar farklı sözcükler kullanılmış olursa olsun neticede aynı anlam her iki dil ve kültürde ifade edilmektedir. Yapısal açıdan karşılaşma yapıldığında görülüyor ki *ak pak evladım* veya *yavrusuna söylendiği* ifadeleri bu atasözünün her iki kültürde aynı kökten olmasına işaret etmektedir. *Tr. Kargayı bülbül diye satmak. Frs. Gonçeşk ra reng kerden ve cay-e genari foruhten.* (گنجشک را رنگ کردن و جای قناری فروختن) *Çv. Serçeyi boyayıp kanarya diye satmak.* Her iki dilde kandırmak, çirkini güzel göstermek, iyi davranmayı bilmeyen birini kandırarak iyi tanıtmak ya da genelde kötü bir şeyi iyiymiş gibi göstermeye çalışmak anlamında bir deyimdir. Anlam açısından tam denklik ilişkisi içerisinde yer alan ancak sözcüksel açıdan farklılık gösteren bu deyim iki dildeki karşılıkları yapısal bakımdan benzerlik göstermektedir. (Bir şeyin kandırma amaçlı başka bir şeyin yerine konması). *Tr. Alacağına şahin vereceğine karga. Frs. Vağt-e gereften Nad-e Ali hestend, vağt-e pes daden mezher-ol-acayeb.* (وقت گرفتن ناد علی هستند، وقت پس دادن مظهرالعجایب) *Çv. Alacağına*

Nadi Ali'ler, vereceğine acayip simgesi. Her iki dilde bu deyim para almak isteyen kimselerin bütün gücünü kullananlar ancak geri ödememek için güçsüz görünüp elinden geleni yapanlar için kullanılmaktadır. Bu deyim Farsçası sözcüksel açıdan çok farklı ve Türkçe karşılığı ile hiçbir benzerlik göstermemektedir. Aslında anadili Farsça olanlar için de bu deyim nereden geldiği ve neden bu şekilde söylendiği açık değildir. Yinede anlam olarak Türkçesiyle tam denklik ilişkisinde olduğu tespit edilmiştir. *Tr. Karga mandayı (saksağan, danayı) babası hayrına bitlemez. Frs. Gorbe mehz-e rezay-e Hoda muş nemigired.* (گربه محض رضای خدا موش (نمی گیرد) *Çv. Kedi Allah rızası için fare avlamaz.* Aslında her iki dil ve kültürde, birisi birine hizmet ederse o kişinin bunda kesinlike bir çıkarı olduğuna inanılır. Demek ki bu atasözüne göre kimse kimseye karşılıksız bir iyilik yapmaz. Anlamsal açıdan tam denklik ilişkisinde olan bu atasözü sözcüksel açıdan denklik göstermemiştir.

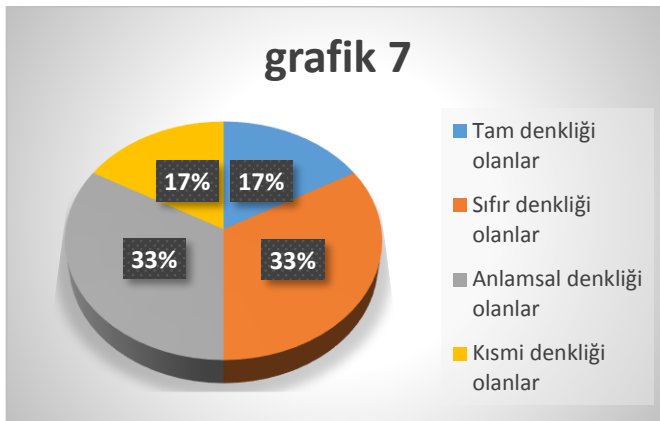
3.7.4. Sıfır denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “karga” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Kargacık burgacık, Karga derneği, Karga ile gezen pisliğe konar, Leşin bulunduğu yerde karga da bulunur.

Değerlendirme

Karga ile ilgili yaptığımız çalışmanın sonucunda Türkçe’de ve Farsça’da karganın olumsuz bir sembol olduğu tespit edilmiştir. Farsça’da karga içeren deyim ve atasözlerinin sayısı çoktur. Her ne kadar İran’ın bazı bölgelerinde karga hâlâ olumlu, hoş ve iyi haberleri getiren bir hayvan olarak bilinse de Farsça deyim, atasözü, masal gibi bazı kaynaklarda, karganın olumsuz, menhus, menfur ve yukarıda bahsedilen tüm özellikleri de konu edilmiştir. Bu nedenle Türkçe’de ve Farsça’da karga sözcüğünü içeren tüm deyim ve atasözlerinin aynı kültürden geldiğini tahmin edebiliriz. Yukarıdaki deyim ve atasözlerinin analizinden anlaşılıyor ki Türkçe deyim ve atasözlerinde karga iyi refakatçi, nankör çocuk ve alçak insan gibi kavramları ifade etmek için kullanılmıştır. Farsça’da ise karga hırsız ve hırslı insanın simgesi olarak bilinmektedir. Ayrıca Türkçe-Farsça deyim ve atasözlerinde *karga* sürekli olarak şahin ve kartal ile karşılaştırılır. Aşağıdaki Grafik 7’de *karga* içeren Türkçe-Farsça deyim ve atasözlerinin denklik ilişkileri detaylı olarak belirtilmiştir.



3.8. “Balık” Frs. Mahi “(ماهی)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Türk ve Fars kültüründe balığın her zaman olumlu bir sembol olarak bilinmekte ve bereket ve şans göstergesidir. “Her zaman olumlu bir simge olarak kullanılan balık, İslamiyet’ten önce ve sonra çoğu din, ülke ve kültürde bolluk, güzellik, canlılık ve hayat simgesi olarak görülmüştür. Çinliler için bereketi, Hristiyanlar için İsa Mesih’in sembolünü, Budist mitolojisinde bazı Tanrıları tasvir eden balık, Türkler’de de bereketin, refahın, bolluğun ve şansın simgesi olarak kullanılmıştır”. (Çatalbaş, 2011: 52). İran’da da İslamiyet’ten önce ve sonra eski sembolü muhafaza edilmiştir ve canlılık, uğur, umut, doğurganlık ve şans unsuru olarak simgelenmiştir. Balık, İran mitolojisinde yaşam ağacı sembolü, bereket ve rızık sembolü, doğurganlık ve yaratıcılık sembolü olarak da nitelenmiştir. (Nikoyi, Ghocezaade, Khodadadi, Ghalehoi Vd., 2019). Aşağıda balık ile ilgili çalışmamızda toplam 19 yaygın olan deyim ve atasözü karşılaştırma için seçilmiştir.

3.8.1. Tam denklığı olanlar

Türkçe ve Farsça “balık” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Büyük balık küçük balığı yer. Frs. Mahi-ye bozorg mahi-ye kuçek ra miħored. (ماهی بزرگ ماهی کوچک را می خورد). Dünyanın yaratılışından itibaren doğanın en belirgin kanunlardan biri güçlü olanın güçsüz olanı her zaman yok edebilme ya da kendisine bağlı kılma gücüdür. Bu kanun hem insanların arasında hem de devlet ya da ticari işletmelerde de geçerli olabilir. Bu nedenle eskiden birleşik bir coğrafyada yaşayan Türk ve İran kültüründe yer almıştır. Ancak şu an iki kültürün de ayrı bir ülkede var olmasına rağmen bu atasözü her iki dil ve kültürde aynı anlamda kullanılmaktadır. Ayrıca Farsça ve Türkçe karşılıklar yapı ve

sözcük açısından tam bir denklik ilişkisindedir. *Tr. Kaçan balık büyük olur. Frs. Mahi-ye der refteh bozorg est.* (ماهی در رفته بزرگ است). Her iki dilde bu atasözü, insanın her zaman elinden kaçırdığı fırsatı büyük olarak nitelendirmesine dayanır. Sözcüksel açıdan Türkçe ve Farsça karşılıklar arasında tam denklik ilişkisi mevcuttur.. *Tr. Bulanık suda balık avlamak. Frs. Ez âb-e gelâlud mahi gereften.* (از آب گل آلود ماهی گرفتن). Her iki dilde karışık bir durumdan yararlanarak kendi çıkarını sağlamak anlamına gelen bu deyim sözcük bakımından Farsça ile tam denklik durumundadır. Fakat Türkçede deyim olarak söylenilen bu söz Farsça’da atasözü kalıbıyla kullanılmaktadır. *Tr. Sudan çıkmış balığa dönmek. Frs. Mesl-e mahi-ye ez âb birun oftadeh.* (مثل ماهی از آب بیرون افتاده). Anlamsal ve sözcüksel açıdan Farsça ile tam denklik ilişkisinde olan bu deyim, zor durumda kalanlar, tedirgin olanlar ve yeni duruma ya da işe alışamayanlar için söylenilen bir deyimdir.

3.8.2. Kısmi denkliği olanlar

Türkçe ve Farsçada “balık” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Denizdeki balığın pazarlığı olmaz. Frs. Mahi ra der derya miforuşed. (ماهی را در دریا می فروشد) *Çv. Balığı denizde satar.* Her iki dilde bu atasözü, henüz ele geçmemiş ya da ele geçmesi zor olan bir şeyin alımı satımı üzerinde konuşulmaz anlamına gelmektedir. Çeviriden anlaşıldığı gibi *balığı denizde satmak* ve *denizdeki balığın pazarlığı olmaz* ifadeleri yapı ve ifade tarzı açısından birbirlerine benzerdir. Ayrıca *deniz, balık, satmak* ve onunla alakalı sözcük (*pazarlık*) yani çoğu Türkçe sözcükler Farsça karşılıkları ile denklik ilişkisindedir. *Tr. İyilik yap denize at, balık bilmezse Halik bilir. Frs. To niki mikon-o der decle endâz, ke ized der biyâbanet dehed bâz.* (تو نیکی می کن و در دجله انداز که ایزد در بیابانت دهد باز) *Çv. Sen iyilik yap denize at, Allah sana çölde verir yine.* Bu atasözü her iki dilde bu anlamda kullanılmaktadır. Bir insan karşılıksız birine iyilik yapar ve o kişi bilmezse de Allah bilir ve mutlaka bir gün onu ödüllendirir. Ayrıca sözcük açısından atasözünün ilk bölümünde tam denklik ilişkisi mevcuttur ancak ikinci bölümde farklı sözcükler işlenmiştir. *Tr. Balık suda gözü dışta. Frs. Mahi hodeş hem der âb başed çeşmeş ber sahel est.* (ماهی خودش هم در آب باشد چشمش بر ساحل است) *Çv. Balık kendisi suda olsa bile gözü sahilde.* Her iki dilde bu atasözü gözü hep dışarıda olanlar ve olması gereken yerde ancak durumundan memnun olmayanlar için söylenmektedir. Ayrıca sözcüksel açıdan su, göz ve balık kelimelerinin her iki dilde kullanılması ve yapı olarak da *balık suda ancak gözü dışta* ya da *sahilde* benzer ifadeleri kullanıldığı için kısmi denkliği olanlarda yer almıştır. *Tr. Küçük suda büyük balık olmaz. Frs. Ze âb-e hord mahi-ye hord hized.* (ز آب خورد ماهی خورد خیزد) *Çv. Küçük sudan küçük balık çıkar.* Kısmi denkliği olanlar

arasında yer alan bu atasözü her iki dilde metaforik olarak insanı temsil eder. Her iki dilde bu atasözü yetenekli, büyük kişilerin küçük çevrelerde yetişmeler bile barınıp kalamadıkları anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca gördüğümüz gibi dilsel açıdan kullanılan sözcükler de pek farklı değildir.

3.8.3. Anlamsal denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “balık” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Ayaklar ıslanmadan balık tutulmaz. Frs. Her ke tavus hahed cor-e hendustan keşed. (هرکه طاووس خواهد جور هندوستان کشد). Çv. Tavusu isteyen Hindistan cevriini çeker. Her iki dilde bu atasözü bir insanın amacına ulaşmak için tüm zorlukları sabırla çekmesini ve böylece ulaştıklarının kıymetini bilmesini anlatır. Fakat iki dildeki karşılıklar arasında tek bir ortak sözcüğe denk gelinmemektedir.

3.8.4. Sıfır denkliği olanlar

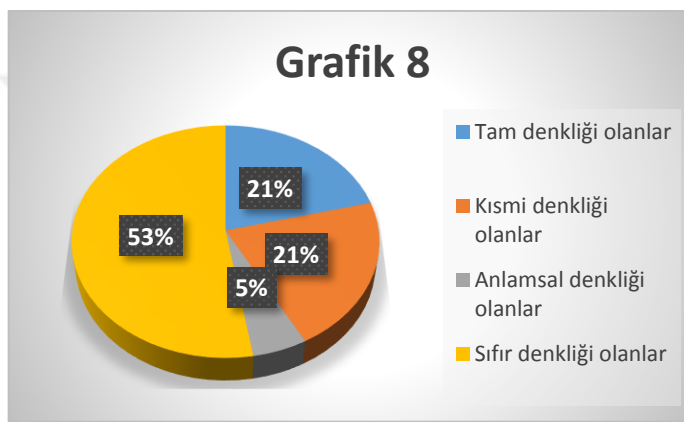
Türkçe ve Farsça “balık” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Balık etinde, Balık istifi, Balık kavağa çıkınca, Battı balık yan gider, Denizde balık, Balık baştan avlanır, Cambaz ipte, balık dikte gerek, Talihliyi denize atsan ağzında balıkla çıkar, Balık tutan unmaz, yiyecek doymaz, alıp satan kar eder, Balıkla misafir üç günlük oluncaya kadar.

Değerlendirme

“Balık” her iki dilin deyim ve atasözlerinde kültürel açıdan olumlu anlamda kullanılmıştır. Türk deyim ve atasözlerinin Farsça ile karşılaştırılmasının sonucunda, balığın her iki dilde de mecazi olarak insan ve şans gibi kavramları ifade etmek için kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Demek ki balığın kaygan derisi şansın da her an kaybolma ihtimaline işaret etmektedir. Bu açıdan her iki dilde de benzerlik bulunmuştur. İki dilin arasında en göze çarpan benzerlik böylece belirtilmiştir: Her iki dilde de deniz toplumu sembolize eder, balık da sıfatları simgeler, balıklar şans sembolü olarak kullanılır ve balığın kafası bu toplumun başını sembolize eder ve belirtmek gerekir ki kafasındaki herhangi bir zarar tüm toplumu yok eder .

Karşıtsal çözümlemede Türkçede “balık” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde ağırlıklı olarak sıfır denklik ilişkisi görülmektedir. Farsça’da balık içeren deyim ve atasözlerinin sayısı fazla iken Türkçedeki karşılıkları ile denkliği az bulunmuştur. Ayrıca anlam denkliği olanlar arasında ancak tek bir atasözü denkliğini Farsçayla göstermiştir. Aşağıdaki grafik 8’de gördüğümüz gibi anlam denkliği olanlar %5, kısmi denkliği olanlar %21, tam denkliği olanlar %21 ve sıfır denkliği olanlar %53 oranındadır. Balık içeren deyim ve atasözlerin çoğunluğunun denklik ilişkisinde olmadığı tespit edilmiştir.



3.9. “Tilki” Frs. Rubah “(روباه)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Şimdiye kadar incelenen ve karşılaştırılan Türkçe-Farsça deyim ve atasözlerindeki tüm hayvan adlarının arasında en belirgin özelliğe sahip olan hayvan tilkidir. Hem Türkçe’de hem Farsça’da tilki denince akla ilk gelen şey onun kurnazlık özelliğidir. “*Tilki halk anlatılarında özellikle masallarda en sık karşımıza çıkan hayvandır. Tilkinin kurnazlıkla özdeşleşmesinin sebebi tilkinin avlanma biçiminden kaynaklanır*”. (Ölçer, 2019: 27).

Çatalbaş (2011) ise tilkinin sembolünü şöyle açıklamıştır: “*Türklerde hilekâr ve kurnaz özellikleriyle öne çıkmaktadır. Şaman başlığında tilki postu yer almaktadır. İslamiyet’ten sonra Türk kültüründe korkaklık, kurnazlık ve yalnızlık özellikleriyle öne çıkmıştır*”. (Çatalbaş, 2011: 54). Fars kültüründe ve edebiyatında da tilkinin özellikleri aynı sıfatları içermektedir. “*Tilki, doğal özelliklerinden dolayı yazarların eserlerinde ve halkın zihninde uzun zamandır aldatma ve kurnazlığın sembolü olmuştur. Bu özellik onun en belirgin ve en ünlü sembolik özelliğidir. Fars edebiyatında tilki arkadaşlıkta çoğunlukla ihanetin sembolü iken arkadaşlar ona sadıktır. Ayrıca tilki arkadan bıçaklayan birinin sıfatıdır. Bu*

yüzden tilkiye güvenmek büyük bir hata olan birinin sembolüdür". (Mahmoodi, Elyasi, 2018: 62). Ek olarak, tilkinin Fars kültüründe başka sembolik özellikleri vardır; bunlar arasında zarar vermek, dikkatli olmak, bencillik, kendini övünme, hırsızlık, kurnazlık, kincilik vardır. Aşağıdaki tilki ile ilgili çalışmamızda toplam 12 yaygın olan deyim ve atasözü karşılaştırma için seçilmiştir.

3.9.1. Tam denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça "tilki" sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. kurnaz tilki. Frs. Rubah-e mekhar. (روبه مکار). Her iki dilde kurnaz kimselere söylenen bu deyim sözcük açısından tam denklik ilişkisindedir. *Tr. Tilki tilkiğini bildirinceye kadar post elden gider. Frs. Rubah ta rubah budeneş ra sabet koned be pusteş kah foru mikonend. (روبه تا روباه بودندش را ثابت کند به پوستش کاه فرو می کنند)*. Farsça ile anlamsal açıdan tam denklik ilişkisinde olan bu atasözü sözcük bakımından da aynı kelimeleri içermektedir.

3.9.2. Kısmi denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça "tilki" sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Tilki yuvası. Frs. Haneh-ye rubah do der dared. (خانه روباه دو در دارد). Çv. *Tilkinin evinin iki kapısı var*. Her iki dilde ve kaynaklarında böyle bir deyim görülmektedir ancak bağımsız bir anlamı bulunmamaktadır. Bu deyimin anlamı her iki dilde de tilkinin hilekarlığında görülebilir. Sözcük açısından bu deyim kısmi denkliği olanlar arasında yer almıştır. Gördüğümüz gibi Türkçede *tilki yuvası* denilirken Farsça'da *tilkinin yuvasının iki kapısı var* diye söylenmektedir. *Tr. Gezen tilki uyuyan aslandan yeğdir. Frs. Rubah-e velgerd behter ez şir-e der çalle habideh est. (روبه ولگرد بهتر از شیر در چاله خوابیده است)*. Çv. *Gezen tilki çukurda uyuyan aslandan yeğdir*. Her iki dilde bu atasözü güçsüz olan ama çalışan, çaba harcayan ve geçimini sağlamak için uğraşan birinin güçlü olan fakat bir yerde tembel tembel oturup hiçbir şey yapmayan birinden daha kıymetli ve daha değerli olduğu anlamını taşımaktadır. Fakat bu atasözü sözcüksel açıdan kısmi denlik ilişkisi olanlar içerisinde yer almıştır.

3.9.3. Anlamsal denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça "tilki" sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Ayyar tilki art ayağından tutulur. Frs. Dom-e rubah ez zerengi der taleh est. (دم روباه از زرنگی در تله است) Çv. Tilkinin kuyruğu ayyarlığından tuzaktadır. Türkçe-Farsça deyim ve atasözleri kitaplarında bu atasözü; işini hile ile, sahtekârlıkla yürütmekte olan kişinin, bir zaman gelir ki kurnazlığını kullanamayacağı, yakayı ele vereceği anlamındadır. Anlamsal açıdan Farsçayla tam denklik ilişkisinde olan bu atasözü sözcük açısından tam denklik ilişkisinde değildir.

3.9.4. Yalancı denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “tilki” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde yalancı denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkü dükkanıdır. Frs. Gozer-e pust be debbağ haneh mi ofted. (گنر پوست به دباغ خانه می افتد). Türkçe deyim ve atasözleri kitaplarında bu atasözü, bir kimsenin ne iş tutarsa tutsun ne kadar gönlünce yaşarsa yaşasın, sonunda, bağlı bulunduğu çevreye, alışık olduğu ortama ve kendi öz işine dönmek zorunda kalacağı anlamına gelmektedir. Ancak Farsça’da bu atasözü, biri birine kötülük yaparsa sonunda bir gün o kişinin kapısına kadar gider ve ona muhtaç kalır anlamına gelir. Başka bir deyişle genelde kötülük yaparsan yakın zamanda neticesini görürsün anlamında kullanılmaktadır.

3.9.5. Sıfır denkliği olanlar

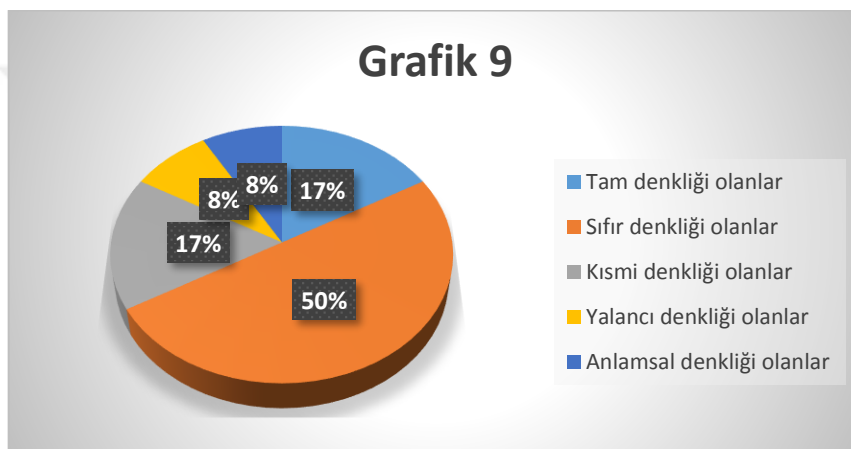
Türkçe ve Farsça “tilki” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tilki gibi dikkat kesilmek, Tilki masalı, Ananın iki olmaktan dağlarda tilki olmak yeğdir, Kocamış tilki faka düşmez, Bir tilkinin derisi iki kere soyulmaz, Gammaz olmasa tilki pazarda gezer.

Değerlendirme

Görüldüğü üzere Türkçede tilki adını içeren deyim ve atasözlerinde hep tilkinin kurnazlığına işaret edilmektedir. Dolayısıyla kurnazlık her iki dil ve kültürde tilkinin aşıkâr özelliklerindendir. Ancak bu tilkinin tek özelliği değildir. Türkçe deyim ve atasözlerinde tilki bedavacı ve cinayetskâr gibi sıfatlarla da eşleştirilmiştir. Bu nedenle kültürel açıdan tilki olumsuz olarak da simgelenmiştir. Karşılaştırma esnasında yalancı denklik gösteren bir

atasözü bulunmuştur. Bu atasözü sözcüksel olarak birebir denklik ilişkisindedir ancak anlamsal açıdan farklılık göstermektedir. Karşıtsal çözümlemede Türkçede “tilki” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde ağırlıklı olarak sıfır denklik ilişkisi görülmektedir. Aşağıdaki grafik 9’da detaylı bilgi verilmiştir: Gördüğümüz gibi sıfır denklik içerisinde olanlar %50 oranı ile en çok denklik gösteren grubu oluşturmuştur. Tam denklik ve kısmi denklik içerisinde olanlar %17 oranı ile sıfır denkliği olanlardan sonra diğer gruplara göre daha yüksek oranda denklik ilişkisi göstermektedir.



3.10. “Tavşan” Frs. Herguş “(خرگوش)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Çoğu kültürde tavşan aşırı cinsel istek ve üremenin sembolü olarak görülmektedir. Türk kültüründe fazla yer almayan sembollerden birisi olarak tavşan, Türkçe deyim ve atasözlerinde daha az sayıda bulunmuştur. Göktürklerde av hayvanı olması sebebiyle uğurlu sayılmış ve bolluğun simgesi olmuştur. İslamiyet’ten sonra Türk inanışlarında bolluk, kurnazlık ve iyi şansın sembolü olmuştur (Çatalbaş, 2011: 54). Türkçe deyim ve atasözlerine bakarsak tavşanın sıfatlarına eklememiz gereken diğer özellik tavşanın korkaklığıdır. Farsça’da ise tavşan çok hızlı, çok sayıda doğum yapması nedeniyle doğurganlığın, canlılığın ve bereketin sembolü haline gelmiştir. “*Toplum inancına göre tavşan zekâ ve çevikliğin sembolüdür. Tavşan, Masnavi hikâyelerinde zekâ ve bilgeliğin bir temsilcisidir*”. (Şokri ve Aliakberi, 2015). Ayrıca Farsça deyim ve atasözlerinde bu hayvan bazen uğuru ve aşkı da simgelemiştir. Genel olarak tavşanın adı hem Farsça’da hem Türkçe’de az sayıda tekrarlanmıştır. Aşağıdaki tavşan ile ilgili çalışmamızda toplam 13 yaygın olan deyim ve atasözü karşılaştırma için seçilmiştir.

3.10.1 Tam denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “tavşan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Tavşanı araba ile avlamak. Frs. Herguş ra ba arabe migired. (خرگوش را با ارابه می گیرد). İşini telaşsız ve kolaylıkla görmek anlamına gelen bu deyim yapı, anlam ve sözcük açısından Farsçayla tam denklik ilişkisi mevcuttur. Tr. Tavşan uykusu. Frs. Hab herguşi. (خواب خرگوشی). Her iki dilde bu deyim her an uyanıp kalkılabilecek şekilde tetikte uyunan uykuya söylenmektedir. Ayrıca Farsça’da genelde bu deyim uyumakta olan bebekler ve her an kalkabilme ihtimali olan çocuklar için kullanılmaktadır. Yukarıdaki deyim Farsça ile anlamsal ve sözcüksel açıdan birebir denklik ilişkisindedir.

3.10.2. Kısmi denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “tavşan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Tavşan boku gibi, ne kokar ne bulaşır. Frs. Mesl-e goh-e huk bi hasiyet est ne be derd-e kud-e bağ miħored ne be derd-e şalizar. (مثل گوه خوک بی خاصیت است، نه به درد کود باغ می خورد نه به درد شالیزار). Çv. Domuz boku gibi yararsızdır. Ne bağın gübresi yararlanır ne de çeltik tarlası. Türkçe deyim ve atasözleri kaynaklarında bu deyim, kimseye iyiliği de olmaz kötülüğü de anlamındadır. Farsça’da ise bu deyim, yararsız ve faydasız biri için söylenmektedir. Anlamsal açıdan tam denklik ilişkisinde olan bu deyim ancak sözcüksel açıdan kısmi denklik ilişkisinde yer almıştır. Böylece Türkçe’de tavşan kelimesi yerine Farsça’da domuz kelimesi kullanılmıştır ve ek olarak bağ, gübre gibi kelimeleri içermektedir. Tr. Tavşan dağda suyu ateşte. Frs. Herguş der kuh est, âb beray-e pohteneş ruy-e ocağ. (خرگوش در کوه است آب برای پختنش روی اجاق). Çv. Tavşan dağda, onu pişirmek için su ocakta. Her iki dilde bu atasözü hiç ölmeyecekmiş veya hep güçlü kalacakmış gibi yaşayan insanların her an güçlerini ya da hayatlarını kaybedebilme ihtimaline işaret etmektedir. Fakat sözcük ve yapı bakımından kısmi denkliği olanlar içerisinde yer almıştır. Tr. Tavşan yürekli. Frs. Bozdel. (بز دل). Çv. Keçi yürekli. Her iki dilde korkak insanların vasfını anlatmak için kullanılan bir deyimdir. Ancak Farsça’da tavşan yerine keçi kullanılmıştır. Bu nedenle sözcüksel açıdan kısmi denkliği olanların içinde yer almıştır. Tr. Tavşana kaç, taziya tut demek. Frs. Be âhu miguyed bodo be tazi miguyed begir. (به آهو می گوید بدو به تازی می گوید بگیر). Çv. Ceylana kaç taziya tut demek. Her iki dilin deyimler ve atasözleri kaynaklarında bu atasözü aynı anlamda

verilmiştir. İki tarafı karşıt olan davalarda birbirlerine karşı kışkırtmak, ikili oynamak anlamına gelmektedir. Fakat Farsça’da *tavşana kaç* yerine *ceylana kaç* ifade şekli mevcuttur.

3.10.3. Sıfır denkliği olanlar

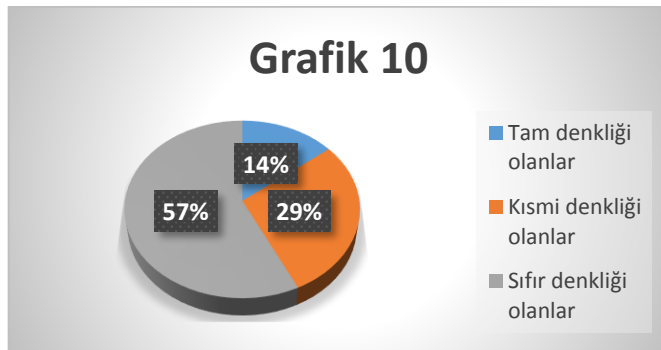
Türkçe ve Farsça “tavşan” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Balık tavada, tavşan ovada, Dağ tavşansız, kul/insan düşmansız olmaz, İki tavşan birden tutulmaz, Servetsiz insan, akılsız tavşan, Ürkütme tavşanı, yiğit edersin, Yağ ile yavşan, sirke ile tavşan, Tazıyı tavşana salmak.

Değerlendirme

Tavşan adı geçen deyim ve atasözleri kültürel, yapısal, simgesel ve anlamsal açıdan incelenmiştir. Her iki dilde *tavşan* ile yapılmış deyim ve atasözlerinin sayısı az bulunmuştur.

Kültürel açıdan Türkçede ve Farsça’da tavşanın simgesi ve anlamı birbirinden pek farklı değildir. Aslında Farsça kaynaklarında tavşan simge olarak her ne kadar Türkçe kaynaklarındaki tavşan ile uyumluk gösterse de karşıtsal çözümlemeye tavşan ile söylenilen deyim ve atasözleri sözcüksel, yapısal ve anlamsal açıdan az denklik göstermiştir. Ağırlıklı olarak sıfır denklik ilişkisi görülüyor. Her iki dil ve kültürde tavşan olumlu bir sembol olarak yer edinmiştir. Gördüğümüz gibi tavşan içeren deyim ve atasözleri Farsça karşılıkları ile anlamsal denklik ilişkisine girmemiştir. Aşağıdaki grafik 10’da görüldüğü gibi sıfır denkliği olanlar %54 oranı ile en çok denkliği göstermiştir. Tam denkliği olanlar %15 oranı ile en az denklik ilişkisini göstermiştir. Kısmi denkliği olanlar ise %31 oranında karşımıza çıkmaktadır.



3.11. “Kurt” Frs. Gorg “(گرگ)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Türkçe deyim ve atasözlerinde *kurt* üçüncü sırada yerini almıştır. Türk kültüründe *kurt*, destan ve mitolojilere konu olurken günlük yaşama da etki eden bir unsur olarak görülmektedir. Türk kültürüne bu kadar tesir eden *kurt* önceleri bōri olarak isimlendirilmiş sonraları ise ona duyulan saygıdan dolayı isminde de değişmeler olmuştur. Ayrıca mitolojilerde Türkler kendilerinin kurttan türediklerini varsaymaktadırlar, bu nedenle *kurt* Türk kültüründe ve halk arasında önemli bir yer kazanmıştır. Türklerde bağımsızlığın, savaş kurgusu Turan taktiğinin, gücün, aklın ve cesaretin bir sembolü olarak kullanılmıştır. (Altun, 2019: 104). Fars kültür ve edebiyat kaynaklarında ise kurdun sembolünden bahsederken hemen bunun yanında Türk edebiyatında ve kültüründe kurdun önemi, yeri, gücü vb. konuşulmuştur. Her ne şekilde olursa olsun *kurt* Fars edebiyatında ve kültüründe acımasız, hilekâr, hergele ve bazen yiğit, korkusuz, tecrübeli insanların sembolüdür. Mitolojilerde de ikili bir yüze sahiptir. Gâh kutsal ve yardımcı gâh şerur ve yok edicidir. Bu açıdan insanların inancına girmiştir ve özel bir yere sahiptir. Fars mitolojisinde *kurt*, şerur bir varlıktır ve şeytanın kötü yaratılışından oluşmuştur. Mitolojilerde öyle görünüyor ki şeytan yarattıklarını kötü tabiatından yaratıyor ve kötü yaratılışına sebep oluyor (*kurt*, *kurbağa*, *tufan* vb.). (Paşayi ve Mahmoodi, 2013). Aşağıdaki *kurt* ile ilgili çalışmamızda toplam 21 yaygın olan deyim ve atasözleri karşılaştırma için seçilmiştir.

3.11.1. Tam denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “*kurt*” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Aç kurt gibi. Frs. Mesl-e gorg-e gorosneh. (مثل گرگ گرسنه). Her iki dilde bu deyim büyük bir istekle ya da aşırı bir iştahla yemek yemek anlamına gelmektedir. Ayrıca sözcük açısından tam denklik ilişkisi mevcuttur. Ögeler birebir denklik ilişkisindedir ve her iki dilde yan yana gelmiştir. *Tr. Kurt dumanlı havayı sever. Frs. Gorg havay-e meh âlud ra dust dared. (گرگ هوای مه آلود را دوست دارد)*. Türkçede bu atasözü kötü niyetli, kendi çıkarını düşünen kimselerin ortalıktaki karışıklıktan yararlandıklarını anlatmak için kullanılır. Farsça’da ise aynı anlamda kullanılan bu atasözü sözcüksel açıdan da tam denklik ilişkisindedir. *Tr. Kurttan kuzu olmaz. Frs. Gorg barreh nemizayed. (گرگ بره نمی زاید)*. *Kurt* bazen kötü insanları simgeliyor. Kurttan hiçbir zaman bir kuzunun doğmayacağına göre kötü bir insandan iyi bir çocuğun doğmayacağına inanılır. Türkçede ve Farsça’da aynı anlamda kullanılan bu deyim bu tür insanlara söylenmektedir. Ayrıca sözcük açısından bu atasözü her iki dilde benzer

kelimeleri içermektedir. *Tr. Kurt keçiye dokunmasa Mekke'ye gider. Frs. Eger gorg be boz kari nedaşteh başed be mekke mireved.* (اگر گرگ به بز کاری نداشته باشد به مکه می رود). Her iki dilde bu deyim anlam ve sözcük açıdan tam denklik ilişkisinde dir.

3.11.2. Kısmi denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “kurt” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Kuzu postuna bürünmüş kurt. Frs. Gorg der lebas-e miş. (گرگ در لباس میش). Çv. *Kuzu postuna kurt.* Her iki dilde bu deyim karşısındaki aldatmak için gerçek kişiliğini saklamak, kendini zararsız ve uysal göstermek anlamında kullanılmaktadır. Fakat sözcüksel açıdan tek bir kelimedeki farklılık gösterdiği için kısmi denkliği olanlar içinde yer almıştır. *Tr. Kurttan kurt olur, itten it olur. Frs. Âgebet gorg zadeh gorg şeved.* (عاقبت گرگ زاده گرگ شود). Çv. *Nihayet kurttan kurt olur.* Yukarıda *kurttan kuzu olmaz* deyiminde olduğu gibi bu deyim de aynı anlama sahiptir. Sözcük bakımından Farsça ile aynı öğeleri içermekte fakat ikinci kısım (*itten it olur*) bulunmamaktadır. *Tr. Kurt tüyünü değiştirir, huyunu değiştirmez. Frs. Gorg eger pusteş ra evez koned mekreş ra nemitevaned evez koned.* (گرگ اگر پوستش را عوض کند مکرش را نمی تواند عوض کند). Çv. *Kurt postunu değiştirirse, hilesini değiştiremez.* Kötü ve zalim insanlar kıyafetlerini, yerlerini ve her şeyini değiştirse de huylarını değiştirmezler. Hem Farsça’da hem Türkçe’de aynı anlamda kullanılan bu atasözü bir iki sözcükte farklılık göstermektedir. *Tr. Kurda kuzu emanet etme. Frs. Gorg ra negehban-e gusfend kerdeh end.* (گرگ را نگهبان گوسفند کرده اند). Çv. *Kurdu koyuna bekçi yapmışlar.* Türkçede ve Farsçada bu deyim bir şeyi, ona zarar verecek, güvenilemeyecek birine emanet etmemek gerektiği anlamındadır. Sözcüksel açıdan öğeler tam birbirlerine denk gelmediği için bu deyim kısmi denkliği olanlar içerisinde yer almıştır. *Tr. Köpeksiz sürüye kurt girer. Frs. Gelleh-ye bi çupan ra gorg miħored.* (گله بی چوپان را گرگ می خورد). Çv. *Çobansız sürüyü kurt yer.* Koruyucusuz kalan yere veya ülkeye düşman girer, saldırır, ne var ne yok hepsini talan eder. Yukarıdaki atasözü her iki dilde aynı içeriğe işaret eder. Anlamsal açıdan tam denklik ilişkisinde bulunan bu atasözünde sözcüksel açıdan ancak iki kelime (*kurt, sürü*) ortaktır. Bu nedenle kısmi denklik mevcuttur. Her iki dilde *kurt* sözcüğü düşman ya da zarar anlamında, *sürü* de koruyucusuz kalan yeri, insanı ya da ülkeyi simgelemektedir.

3.11.3. Anlamsal denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “kurt” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Eski kurt olmak. Frs. Mesl-e gorg-e baran dideh. (مثل گرگ باران دیده). Çv. Yağmuru gören kurt gibi. Terim olarak da yaygın olan bu deyim Türkçede iki anlamda kullanılmaktadır. 1. Bir işin hileli yanlarını bilen ve kolay aldatılmayan kimse. 2. Mesleğinde uzmanlaşmış olan kimse. Farsça karşılığı da aynı anlamları taşımakta fakat sözcük açısından Türkçe karşılığı ile denklik göstermemektedir *Tr. Ağacı kurt, insanı dert yer. Frs. Divar ra nem, insan ra gem miħored. (دیوار را نم انسان را غم می خورد). Çv. Duvarı nem insanı da gam yer/yıkar.* Kurdun ağacı içinden yiyerek çürüttüğü gibi, dert ve üzüntü de insanı içten içe yıpratır. Her iki dilde bu atasözü anlamsal açıdan tam denklik ilişkisindedir. Ancak sözcüksel açıdan denklik göstermemektedir.

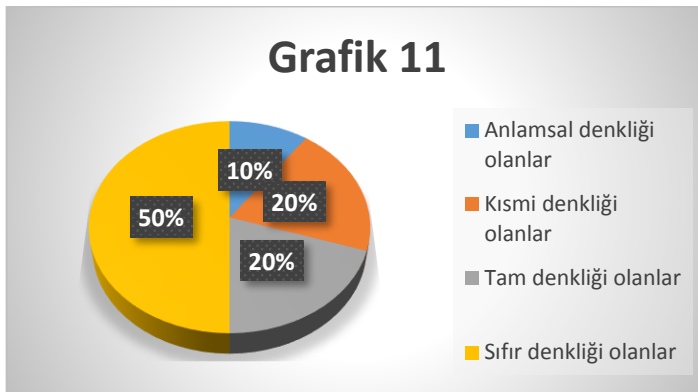
3.11.4. Sıfır denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “kurt” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Kurdun ağzından kuzu alınır mı?, Karnına kurt düşmek, İçini kurt kemirmek, Dağın yücesinde kurttan geçilmez devletin yücesinde dertten geçilmez, Kurdu ormandan açlık çıkarır, Sahipsiz koyuna kurt parasız bekçilik yapar, Kurttan söz edilirse kuyruğu görünür, Kurtlarla bir olup ulumazsan kurtlara yem olursun, Kurt uluya uluya başına bela getirir, Kurt kuzuya “suyu bulandırdın” diye dava etmiş vb.

Değerlendirme

Türkçe-Farsça kurt adı geçen deyim ve atasözleri incelenmiştir. Her iki dilde her ne kadar kurtla söylenen deyim ve atasözleri fazla ise de ortak olan deyim ve atasözlerinin sayısı az bulunmuştur. Kültürel açıdan Türk halk edebiyatında kurt çok değer kazanmışken Fars halk edebiyatında pek önemsenmemiştir. Bunun yanında her iki kültürde kurdun olumsuz bir sembol olarak görüldüğü de tespit edilmiştir. Her iki dilin deyim ve atasözlerini incelediğimizde kurdun kuzu, koyun, köpek, tilki ve çobanla mecazi olarak yan yana getirilmesi dikkate değer bir konudur. Aşağıdaki Grafik 11’de detaylı bilgiler verilmiştir: Kısmi denkliği olanlar ve tam denkliği olanlar 20% oranı ile Farsça deyim ve atasözleriyle denklik göstermiştir. Anlam denkliği olanlar 10% oranı ile Farsçayla en az denklik gösteren grubu oluşturmuştur. Sıfır denkliği olanlar ise 50% oranı ile en çok denklik ilişkisini benimsemiştir. Neticede Farsçayla karşıtsal çözümlemelerde Türkçede “kurt” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde ağırlıklı olarak sıfır denklik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.



3.12. “At” Frs. Esb “(اسب)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Türk kültüründe göçebe yaşam tarzı nedeniyle atlara oldukça fazla önem verilmiştir. *Göçebe yaşayan uygarlıkların her yönüyle gelişmesini sağlayan ve araç kullanımı kadar etkili olan hayvanlardan biri de “at” olmuştur.* (Karcıoğlu, 2017: 168). Ayrıca atlar iktisadi ve siyasi açıdan olayların gelişmesinde neden olmuştur. (Turan, 1941: 1; Kafesoğlu, 1995: 27).

Genel olarak her hayvanın sembolü, kültüre ya da anlamı bulundukları coğrafyalara bağlıdır. Kimi coğrafyalarda bazı hayvanlar değersiz sayılmakta ancak aynı hayvan farklı bir coğrafyada çok değerli ve önemli ve hatta mukaddes ve kutsal sayılmaktadır. Örneğin kaynaklarda Fars ve Türk kültüründe atın kutsal olması sebebiyle törenlerde kurban olarak kesilmiştir ya da ölen kişinin atının kuyruğu kesildikten sonra at sahibi ile gömülmesi söylenmektedir. Eski İran’da Ermeniler güneş ya da mihir (mitraizim) için atı kurban olarak keserlerdi. (Mahuzi, 1998: 222).

Son olarak at’ın önemi Türkler için vazgeçilmez bir hayvan olmasında ve kültürlerinin ayrılmaz bir parçası olmasında görülebilir. *Eski Türk geleneğinde atı olmayan bir insanın değeri yoktu.* (Durmuş, 1993: 1).

Sözcüksel açıdan Farsça’da at (esb- اسب) Avesta’da *Esp* ve Sanskritçe’de *Asve* şeklinden gelmiştir. Atın Fars edebiyatında ve kültüründe çok özel bir yeri vardır. İranlı olan şairler, arifler, bilgi sahipleri, mütefekkirler, şahlar, yiğitler, çiftçiler ve hatta büyük dindar insanlar atı saadetin, kurtuluşun, güzelliğin ve zekânın simgesi olarak görürler. Eski yazıtlar incelendiğinde İran’da atın o tarihten beri kullanıldığı belirlenmektedir. Hatta bazı kaynaklarda atın evcilleştirilmesini ilk İran’da başladığını açıklamışlardır. “Atın İranlılar

tarafından eğitildiğini ve evcilleştirildiğinin bilinmesini, atın kökenini ve üreme alanını İranda olması bilinmektedir”. (Mahuzi, 1998: 211).

Atın Fars kültüründe çok değerli ve önemli olduğunu ispatlamak için başka bir örnek veriyoruz. Kadim İran şahlarının isimlerinin sonlarına “at” sıfatının (esb- اسب) takılması dikkate değer bir konudur. “Bu şahlardan bazıları Avesta, Asur, Babil ve Ahamen yazıtlarında ve yunan yazarlarının eserlerinde geçmektedir: Ercasb ercümen bir ata sahip olan kimse, Lohrasb hızlı olan at, Geştasb hizmet dışı olan at, Camasb ve Tahmasb kocaman ve güçlü olan at anlamında gelmektedir”. (Mahuzi, 1998: 222).

Genelde Türk ve Fars dilinde sözcüksel ve yapısal açıdan birbirine benzemediği ancak her iki ülkede atın tarihsel açıdan eşit olması ispat edilmiştir. Ayrıca kültürel bakımdan atın yeri İran’da ve Türkiye’de aynı yere sahiptir ve ata ve at süvarisine çok değer verilmiştir. Özet olarak at hakkında verilen bilgilere göre aşağıda at hayvanı ile ilgili deyim ve atasözleri sınıflandırılmıştır. Ancak atın iki dilin deyim ve atasözlerindeki değerini ve yerini bulmak için aşağıdaki at ile ilgili deyim ve atasözlerini inceleyeceğiz. Çalışmamızda toplam 17 yaygın olan deyim ve atasözleri karşılaştırmak için seçilmiştir.

3.12.1. Tam denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “at” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Arık ata kuyruğu yüküdür. Frs. Esb-e lağér ra dom-e u hem bari est. (اسب لاغر را دم او هم باری است). Türkçe’de ve Farsça’da bu atasözü güçsüz kişi, çok yakını da olsa kimseye yardım edecek durumda değildir ayrıca yapacağı yardım çok az olsa bile böyle bir kişi, bunu gerçekleştiremez anlamında kullanılmaktadır. Anlamsal açıdan Farsçayla tam denklik ilişkisinde olan bu atasözünün yapısal çözümlemesinde öğelerin Türkçede olduğu gibi yan yana geldiği görülmektedir. *Tr. At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz. Frs. Esb başed meydan nist, meydan başed esb nist. (اسب باشد میدان نیست، میدان باشد اسب نیست).* Bu atasözü her iki dilde bir işi gerçekleştirebilmek için gereken koşulların her zaman tam olarak sağlanamadığını ifade etmektedir. Bir yanı tamamlanır, diğer yanı eksik kalır anlamında kullanılmaktadır. Anlamsal açıdan Farsçayla tam denklik ilişkisinde olan bu atasözü sözcüksel açıdan da denklik içerisindedir. Ayrıca öğeler Farsça’da Türkçede de olduğu gibi aynı şekilde yan yana gelmiştir. İlâveten “meydan” sözcüğü etimolojik açıdan Farsça’dan Türkçeye geçmiştir. *Tr. Yürük ata kamçı olmaz. Frs. Neħahed esb tazi taziyaneh. (نخواهد اسب تازی تازیانه).* Her iki dilde bu atasözü üzerine aldığı işi veya görevi aksatmadan, gerektiği gibi zamanında,

en iyi şekilde yapan kişiye kimse bir şey diyemez anlamında söylenir. Görüldüğü gibi her iki dilde ve kültürde yürük atı, görevlerini en iyi şekilde yapan insanlara benzetilmektedir. Bu nedenle anlamsal açıdan tam denklik ilişkisinde olan bu atasözü sözcüksel ve simgesel açıdan da denklik ilişkisindedir. Ayrıca yapısal bakımdan da Farsça'yla farklılık göstermemiştir.

3.12.2. Kısmi denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “at” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. At adımına göre değil, adamına göre yürür. Frs. Esb beraber-e hoseleh-ye sahebeş rah mireved. (اسب برابر حوصله صاحبش راه می رود). Çv. At süvarisine göre yürür. Bir atın yürümesi ya da koşması, doğrudan sırtındaki binicisinin yönetimine bağlıdır; binici ne isterse onu yapar; koşar, durur ya da yavaş gider. Her iki dilde bu atasözü aynı anlama sahiptir. Fakat sözcüksel bakımdan ancak birkaç kelime ortak olduğu için kısmi denkliği olanlar içerisinde yer almıştır.

Tr. At Türk'ün kanadıdır. Frs. Esb bal-e adem est. (اسب بال آدم است). Çv. At insanın kanadıdır. Eskilerde Türkler arasında çok yaygın olan bu söz Farsça'da da kullanılmakta idi. Ancak Farsça'da *Türk'ün kanadı* ifadesinin yerine *insanın kanadı* ifadesi yer almıştır. Bu nedenle bu söz kısmi denkliği olanlar arasında yer almaktadır.

Tr. Atta karnı, yiğitte burun. Frs. Esb-e ħub lağır est, ensan-e ħub gondeh demağ. (اسب خوب لاغر است، انسان خوب گنده دماغ). Çv. İyi at zarif attır iyi insan burnu büyük olan. Türk ve Fars kültüründe bakımlı, sağlıklı ve iyi koşan bir atın karnı, yiğit erkeğin burnu büyük olur derler. Bu nedenle bu atasözü anlamsal açıdan tam denklik ilişkisinde fakat sözcüksel açıdan kısmi denkliği olanlar grubunda yer almıştır.

Tr. Atlar tepişir eşekler arada kalır. Frs. Esb ba esb der oftad der in miyan pay-e ħer mişekened. (اسب با اسب در افتاد در این میان پای خر می شکنند). Çv. Atlar savaşır arada eşeğin ayağı kırılır. Bu atasözü, güçlüler ve büyüklerin arasında gerçekleşen çekişme ve çatışmalarda, aralarında bulunan küçük ve güçsüzlerin zarar gördüğüne işaret etmektedir. Böylece anlamsal açıdan her iki dilde tam denklik gösteren bu atasözü sözcük açısından farklılık gösterdiği için kısmi denkliği olanlar arasında yer almıştır.

Tr. Üç nalla bir ata kalmak. Frs. Ĥoda dadeh be ma mali yek ħer mandeh est ve seh palani. (خدا داده به ما مالی یه خر مانده است و سه پالانی). Çv. Tanrı bize mal vermiş, bir eşek üç nal kalmıştır. Alay etmek amacıyla söylenilen bu deyim her iki dil ve kültürde aynı anlamı taşımaktadır fakat deyim Farsça'sında *at* yerine *eşek* kelimesi kullanılmıştır. Bu nedenle sözcük açısından tam denkliği olanlar arasından ayrılıp kısmi denkliği olanlar içerisinde bulunmaktadır.

3.12.3. Anlamsal denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “at” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Ağanın gözü ata tımdır. Frs. Nefes-e erbab behter ez nevaleh ard-e co est. نفيس
(ارباب بهتر از نواله آرد جو است) Çv. Ağanın nefesi arpadan daha iyidir. Her iki dilde bu atasözü “ağa atını sık sık kontrol ederse seyis ata iyi bakar” anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle, çalıştırdığı işçilerini sürekli olarak denetleyen, işini özenle takip eden işverenin işleri düzgün gider. Bu atasözü sözcüksel açıdan denklik ilişkisi göstermiyor ve anlamsal denkliği olanlar arasında yer alıyor.

3.12.4. Sıfır denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “at” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Arpacıya borçlanan atını tez satar, At arıklıkla yiğit gariplikle, At binenin, kılıç kuşananın, At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır, At sahibine göre eşer, Ata arpa, yiğide pilav, Atın dorusu yiğidin delisi, Atı alan Üsküdar’ı geçti vb.

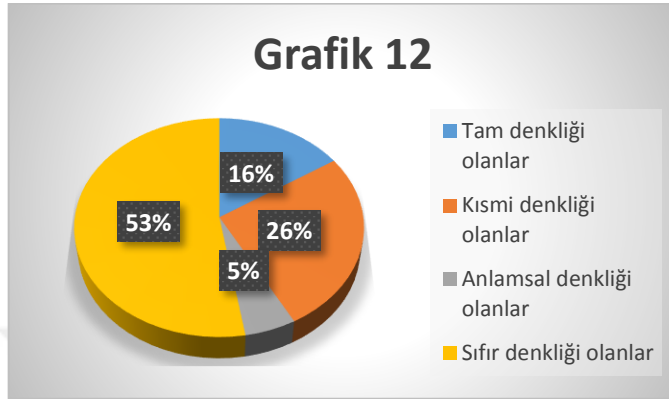
Değerlendirme

At adı geçen deyim ve atasözleri kültürel, yapısal, simgesel ve anlamsal açıdan incelenmiştir. Atlar ve eşekler Türk ve Fars deyim ve atasözlerinde en yaygın kullanılan hayvan türleridir. At Türkler için ilk sıradadır, çok değerli ve önemlidir. Fars deyim ve atasözlerinde ise “at” beşinci sırada yer almaktadır. Bu ise Fars kültüründe atın değerinin daha az olduğuna ilişkin bir delildir. Her iki dilde at ile söylenilen deyim ve atasözlerinin sayısı çok fazla bulunmuştur. Ancak kültürel ve tarihsel açıdan atın kullanışı her iki iklimde farklı olduğu için bu durum deyim ve atasözlerini de etkilemiş ve böylece ortak olan deyim ve atasözlerinin sayısının az olmasına sebep olmuştur. Genel olarak Türk ve Fars kültüründe at olumlu bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda verilen “at bulunur meydan bulunmaz meydan bulunur at bulunmaz” atasözünde Farsça “meydan” sözcüğü ve Türkçe karşılığı arasında ses denkliği görülmektedir.

At ile ilgili deyim ve atasözlerinin incelenmesi neticesinde, Farsça ile sözcüksel, yapısal ve anlamsal açıdan denkliği az bulunup ağırlıklı olarak sıfır denklik ilişkisi olanlara rastlanılmıştır. Aşağıdaki grafik 12’de detaylı bilgiler verilmiştir. Tam denkliği olanlar 16% oranında, kısmi denkliği olanlar 26% oranında denklik grafiğinde yer almıştır. Anlamsal denklik tek bir atasözünde görülmüştür ve 5%lık kısmı doldurmuştur. Sıfır denkliği olanlar

53% oranı ile denklik göstermiştir. Böylece Türkçede at sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinin Farsça karşılıkları ile ağırlıklı olarak sıfır denklik ilişkisi içerisinde olduğu ortaya çıkmıştır.



3.13. “köpek/it” Frs. Seg “(سگ)” Sözcüğünü İçeren Deyim ve Atasözlerinde Anlamsal ve Yapısal Denklik İlişkisi

Köpeğin Türk folklorunda, özellikle onomastik yapılarda, önemli ve değişmez bir öge olarak yeri bulunmaktadır. (Yılmaz, 2019). Yılmaz, köpeğin, attan sonra Türk insanına en yakın hayvanlardan biri olduğunu ifade etmiştir. Bu özelliğiyle Türklerin ve Farsların yoldaşı ve dostu olmuştur. Köpek, insanlar tarafından güvenlik, prestij, yalnız kalmama, sorumluluk üstlenme, çocuklara hayvan sevgisi aşılama gibi çeşitli sebeplerden dolayı beslenmektedir. Köpeğin insanlara bu yakın olması kültüre de yansımıştır. Aşağıdaki alıntı köpeğin Türk kültüründeki yerini ve önemini gözler önüne sermektedir:

“Köpek kelimesi, Türk kültüründe zaman zaman isim olarak kullanılmıştır. 13. yüzyılın ünlü devlet adamlarından, Anadolu Selçuklu Devleti veziri Sadeddin Köpek bunlardan biridir. Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman devrinde, Halep Türkmenlerine, başçılarına izafeten "Köpek" adı takılmıştır. Bunlara bağlı oymaklardan birine de, "Köpekli Avşar" denmiştir. Ayrıca Kayseri Tomarza'ya bağlı Turanlı Köyü'nün eski ismi "Köpekli"dir". (Yılmaz, 2019).

Köpek yüksek saygı ve kutsallık içinde tutuldu ve bir insan statüsüne sahip oldu. Zerdüştlükte, köpek insanlarla eşittir ve ona atf edilen kurallar ve özellikler, insanın özellikleri ile eşittir, öyle ki bu hayvan hayvanların ve insanların karışımından oluşturulmuş. (<http://agbulud.arzublog.com/post/45854>). Avestada köpeğin insanlar tarafından vurulması için asılmak gibi ağır bir şekilde insanlara cezalandırmalar vardı. Zerdüştlüğün kaynaklarında

köpeklerin bazı yönleri açısından insanlardan daha sevimli ve daha önemli olduğu açıkça gösterilmektedir. Buna dayalı olarak kaynaklara göre köpeklere sıcak yemek yedirmenin cezası idamdı. Ayrıca hamile olan köpekleri azarlayanlar için de ceza olarak idam tayin edilmişti. Halbuki insan insana böyle bir şey yapsaydı onun cezası idam değildi. İran kültüründe köpeklerin ve insanların ilişkisi çok iyi ve dostanedir. Ancak İslam'ın köpekler ile ilgili hükümleri pek hoş değildir. İslam'a göre köpek kirli ve necistir. Bu nedenle köpeğin dokunulması ya da evlerde tutulması yasaktır. Fakat İran'da hâlâ köpek vefalı bir dost olarak bilinmektedir. Aşağıdaki köpek ile ilgili çalışmamızda toplam 22 yaygın olan deyim ve atasözü karşılaştırma için seçilmiştir.

3.13.1. Tam denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “köpek” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal tam denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Haline köpekler bile gülüyor. Frs. Seg hay-e der hiyaban hem be haleşan mihandend. (سگ های در خیابان هم به حالشان می خندند). Türkçe-Farsça deyim ve atasözlerinde bu deyim çok kötü duruma düşenler için kullanılan bir sözdür. Ayrıca sözcüksel açıdan ögeler birebir denklik ilişkisinde yan yana gelmektedir. *Tr. Kedi ile köpek gibi. Frs. Mesl-e seg o gorbe.* (مثل سگ و گربه). Bu deyim her iki dil ve kültürde birbirleriyle geçinemeyen, anlaşılamayan kimseler için söylenen bir sözdür. Sözcüksel bakımdan tam denklik ilişkisi mevcuttur. *Tr. Zorla köpek ava gitmez. Frs. Seg be zur be şekar nemireved.* (سگ به زور به شکار نمی رود). Bu deyim her iki dilde *bir işi yapmayı istemiyorsan onu kimse zorla yaptıramaz* anlamında söylenmektedir. *Tr. Köpek ekme veren kapıyı tanır. Frs. Seg deri ra ke nan mi dehed, mi şenased.* (سگ دری را که نان می دهد، می شناسد). Köpeğin sembolü ve anlamı her iki kültürde aynıdır. Bu yüzden unutulmamalıdır ki, her iki ülkede köpek bile kendisini besleyen yeri bilir; o yerin insanına karşı bunu iyi davranışlarıyla belli eder. Ayrıca sözcüksel bakımdan ögeler tam denklik ilişkisinde yer almıştır. *Tr. Havlayan köpek ısırmaz. Frs. Seg-e layendeh girendeh nebaşed.* (سگ لاینده گیرنده نباشد). Türkçede ve Farsça deyim ve atasözlerinin kaynaklarında bu atasözü böyle anlamlandırılır: bağırp çağırarak başkalarını korkutmak isteyen kimseden insana zarar gelmez. Zarar verecek gücü olsa zaten bağırp çağırır. Saldıracak gücü olan bağırp çağırmaya kalkışmaz, doğrudan saldırıya geçer. Böylece anlamsal açıdan bu atasözü Farsça karşılığı ile tam denklik ilişkisi içindedir. Ayrıca sözcükler birebir denklik ilişkisinde yan yana gelmektedir. *Tr. Eceli gelen köpek cami duvarında siyer. Frs. Ecel-e seg çon resed be mesced harabi mikoned.* (اجل سگ چون رسد به مسجد خرابی می کند). Türkçede ve Farsça'da bu atasözü aynı içeriğe işaret eder: Bir toplulukta bütün insanların

kutsal saydığı şeyleri kötüleyenler, zarar verenler, hiçbir zaman sevilip istenmez, davranışlarının kötü sonucuna da katlanmak zorunda kalırlar. Ayrıca ifade tarzı ve kullanılan sözcükler de her iki dilde aynı şekilde bulunmaktadır.

3.13.2. Kısmi denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “köpek” sözcüğünü içeren deyim ve atasözlerinde kısmi denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Köpek gibi sadık. Frs. Mesl-e seg vefadar. (مثل سگ وفادار). Çv. Köpek gibi vefalı. Hiç bir zaman sahibini bırakmayan köpek Türk kültüründe sadık bir hayvan olarak adlandırılmıştır. Fars kültüründe de köpek vefalı bir hayvan olarak bilinmektedir. Bu nedenle köpek hayvanı bu deyim her iki dildeki karşılığında anlamsal açıdan aynı içeriğe işaret eder. Ancak verilen örnek iki dildeki karşılıklarında tek bir kelimedeki farklılık gösterdiği için kısmi denklik ilişkisi olanlar arasında yer almıştır. *Tr. Köpek sahibini ısırmaz. Frs. Seg ber sahebeş pars nemikoned. (سگ بر صاحبش پارس نمی کند). Çv. Köpek sahibine havlamaz.* Köpek bile kendisini besleyen, kendisini koruyan sahibine saygılı davranır. Peki, kişi ne kadar kötü olursa olsun iyilik gördüğü, geçimini sağladığı yere nasıl kötülük edecektir? O da nankörce davranıp zarar veremez. *Tr. Köpek suya düşmeyince yüzmesini öğrenmez. Frs. Ta be ab nezeni, şenager nemişevi. (تا به آب نرنی شناگر نمی شوی). Çv. Suyu düşmezsen yüzücü olmazsın.* Türkçe ve Farsça deyim ve atasözleri kaynaklarında bu atasözü; “İnsan, zor durumda kaldığında veya mecbur olduğunda, kendine güvenmekten başka bir çare olmadığını anlayıp aklına bile gelmeyecek şeyleri başarır” anlamını taşımaktadır. Fakat bir kaç sözcükte ortaklık olması sebebiyle kısmi denkliği olanlarda görülmektedir. *Tr. Garip itin kuyruğu bacağın arasında gerek. Frs. Seg-e geribeh dom-e hod ra lay-e payeş mişebaned. (سگ غریبه دم خود را لای پایش می چسباند). Çv. Garip köpeğin kuyruğu bacağın arasında yapışır.* Gördüğümüz gibi her iki dilde sözcük açısından benzerlik görünmektedir. Fakat fiil kökünde uyumsuzluk görülmektedir. Ancak anlamsal açıdan Farsçayla tam denklik ilişkisindedir ve bu kavrama işaret eder: Garip, etrafında koruyup kollayanı olmadığı için güçsüz ve zayıftır. Böyle kişiler sıkıntı yaşamamak için başkalarının işine karışmadan, sessiz ve kendi halinde yaşamaya devam etmelidir. *Tr. Ürümesini bilmeyen köpek sürüye kurt getirir. Frs. Seg-e velgerd gorg ra be gelleh mi avered. (سگ ولگرد گرگ را به گله می آورد). Çv. Boş boş gezen köpek sürüye kurt getirir.* Her iki dilde bu atasözü bir toplulukta nasıl davranılması ve konuşulması gerektiğini bilmeyen kişiler, kendileriyle birlikte başkalarının da başına dert açarlar anlamında kullanılmıştır. Ancak sözcüksel olarak incelememizde tek bir sözcükte (ürümesini bilmeyen köpek) farklılık gösterdiği için kısmi denkliği olanlarda bulunmuştur.

3.13.3. Anlamsal denkliği olanlar

Türkçe ve Farsça “köpek” sözcüğü içeren deyim ve atasözlerinde anlamsal denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir.

Tr. Köpeğin ağzına kemik atmak. Frs. Har-e kerim ra naal kerden. (خر کریم را نعل کردن).
Çv. Kerimin eşeğini nallamak. Her iki dilde bu deyim belalı birini susturmak için ona küçük bir çıkar sağlamak anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca bu deyim tek bir sözcükle denk gelmediği için anlamsal denkliği olanlarda bulunmaktadır.

3.13.4. Sıfır denkliği olanlar

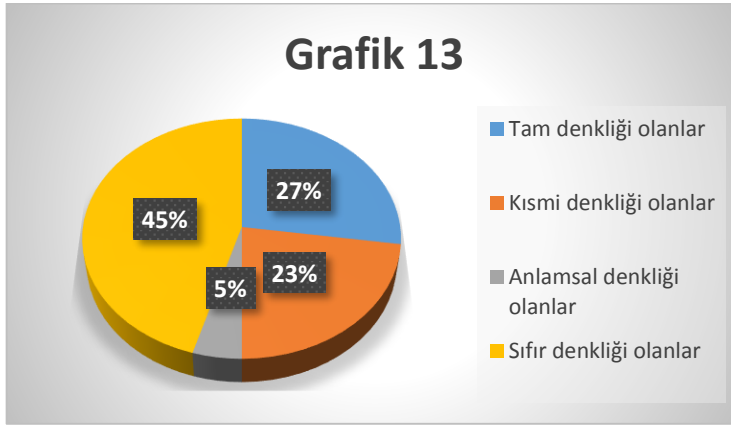
Türkçe ve Farsça “köpek” sözcüğü içeren deyim ve atasözlerinde sıfır denklik ilişkisi aşağıdaki yapılarda tespit edilmiştir. Aşağıda ise sıfır denkliği olan bazı deyim ve atasözü örnekleri sıralanmıştır.

Köpek muamelesi yapmak, Cins köpek boş yere havlanmaz, Çağrılmayan yere kedi ile köpek gider, Ekmeksiz ev, köpeksiz köy olmaz, İki köpek bir kemiği paylaşmaz, Köpek bile yal yediği kaba pislemes, Yabancı köpek yedi mahalleden kovulur, Kurban etiyle köpek tavlanmaz, Azan kurda kızan köpek, Aç köpek fırın deler vb.

Değerlendirme

Türkçede köpek/it içeren deyim ve atasözleri inceleyip Farsçayla karşılaştırılmıştır. Sıklık bakımından köpek, Türkçe ve Farsça deyim ve atasözlerinde ikinci sırada yer almaktadır. Her iki dilde de bir köpeğin havlama, tekme atma ve ısırma gibi davranış özellikleri ile köpeğin derisi, tüyü, tükürük ve kuyruğu gibi fizik özellikleri arasında ayırım yapılmıştır ve bunlar her iki dilin deyim ve atasözlerinde işlenmiştir. Yukarıda köpek için belirtilen özelliklere ek olarak önemsiz, kötü, aptal, saldırgan, tembel, minnettar, koruyucu ve zayıf özellikler de Türkçe ve Farsça deyim ve atasözlerinde kendine yer edinmiştir.

Buraya kadar incelediğimiz çoğu hayvanların neticesinde sıfır denkliği olanlarda yer aldığı gibi köpek/it içeren deyim ve atasözleri de Farsçayla ağırlıklı olarak sıfır denkliği olanlarda bulunmaktadır. Böylece aşağıdaki Grafik 13’te görüldüğü gibi, sıfır denkliği olanlar 45% ile ilk sırada yer almaktadır. Tam denkliği grubu 27% ile, kısmi denkliği olanlar grubu %23 ile ve Anlam denkliği olanlar 5% ile Farsçayla denkliklerini göstermişlerdir.



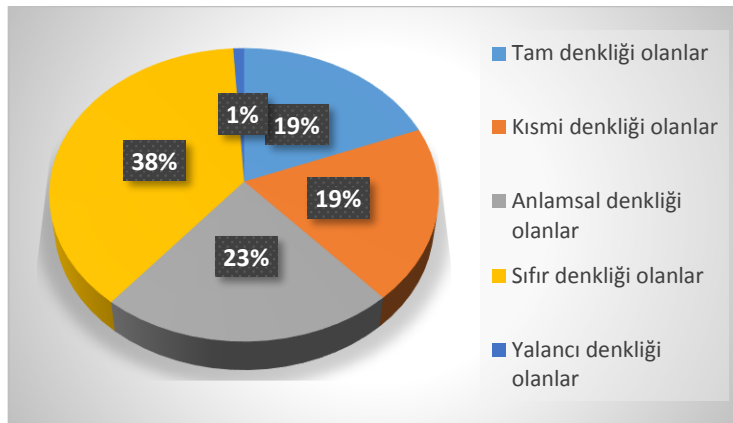
SONUÇ VE ÖNERİLER

Her iki dil kültüründe hayvan adları içeren deyim ve atasözlerine çok sık rastlandığından çalışmanın sınırlılıkları açısından günlük hayatta yaygın ve kullanışlı olan Türkçe deyim ve atasözleri dikkate alınmıştır. Karşılaştırmalı çalışmamızda Türkçenin bu alandaki deyim ve atasözlerinden yola çıkarak denklik ilişkisini inceledik.

Bu çalışmada her iki dilde yaygın olarak kullanılan deyim ve atasözlerinde en çok rastlanan 13 hayvan adı seçilmiştir ve toplam 288 hayvan adı içeren deyim ve atasözleri denklik ilişkisi ve kültürel bağlamda incelenmiştir. Bu çalışma, bu açıdan Türkçe ve Farsça deyim ve atasözlerinde adı geçen hayvanları dilsel ve kültürel yapı bakımından karşılaştırmalı bir bakış açısıyla araştırılmıştır. Bu amaca ulaşmak için belirli ve sınırlı hayvan isimleri olan Türk atasözlerini ve deyimlerini Farsça ile karşılaştırdık. Bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular araştırma soruları ile ilgili olarak aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Denklik sayısı açısından Türkçe deyim ve atasözleri Farsça ile karşılaştırdığımızda şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

En çok kullanışlı olan ve hayvan adları içeren 288 adet Türkçe deyim ve atasözlerden toplam 58 adet deyim ve atasözlerinde tam denklik ilişkisi tespit edilmiştir. Toplam 59 adet deyim ve atasözlerinde ise kısmi denklik ilişkisi görülmüştür. 288 Türkçe deyim ve atasözleri arasında toplam 69 adet anlamsal denklik ilişkisi bulunmuştur. Sıfır denkliği olanlar grubunda ise 116 adet deyim ve atasözleri tespit edilmiştir. En son grupta yer alan yalancı denklik ilişkisi açısından toplam da 3 adet deyim ve atasözü bulunmuştur. Bu sonuçlara grafikte yansımaları aşağıdaki şekilde görülmektedir.



Türkçede 288 adet hayvan adı içeren deyim ve atasözlerini karşıtsal olarak incelediğimizde sonuçlar hem sayısal hem de görsel olarak grafikte yansımaktadır. Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi sıfır denklik ilişkisi oranı %38 ile en yüksek seviyededir. Bunu %23

denklik ilişkisi oranı ile anlamsal denklik ilişkisi takip etmektedir. Dördüncü sırada ise kısmi denklik ve tam denklik gruplar %19 oranı ile yer almaktadırlar. Bu grupta yer alanlar arasında “Tavşan” adı içeren deyim ve atasözlerinde hiç bir anlamsal denklik ilişkisi görülmemiştir. 288 adet Türkçe deyim ve atasözü arasında en son grupta yer alan yalancı denklik ilişkisi açısından sadece 3 deyim ve atasözü bulunmuş ve bu da toplam %1 denklik ilişkisi oluşturmuştur.

İncelediğimiz deyim ve atasözlerinde kültürel açıdan hayvanların sembol olarak kullanımında anlamsal bakımdan her iki dilde belli oranda benzerlik tespit edilmiştir. Ancak bunun yanında her iki dilde bazı hayvan adlarının benzer anlamsal sıfatlarının yanında başka sıfatları da içeren anlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Örnek olarak her iki dil kültüründe “*deve*” olumsuz olarak yamuk, eğik ya da bozuk anlamları içermesine karşı Farsçada ayrıca sabır ve dayanıklılık anlamlarında deyim ve atasözlerinde anlam olarak kullanılmıştır.

Çalışmamızın neticesinde dikkate değer bir sonuca da ulaştık. Türkçe ve Farsça deyim ve atasözlerinde evcil hayvanların vahşi hayvanların sayısına göre çok daha fazla oranda kullanıldığını tespit ettik. Bu da kültürel açıdan insanların iç içe yaşadığı ve karakteristik özelliklerini çok iyi gözlemledikleri hayvanların deyim ve atasözlerinde kullandıklarını göstermektedir. Bu durum her iki dil toplumunun yaşam tarzı ve kültürü ile doğrudan ilintilidir.

Çalışma sonucunda Türkçe *eşek* adı içeren deyim ve atasözlerinin çoğu Farsça ile daha çok denklik göstermiştir. Ancak *at* adı içeren atasözlerin ve deyimlerin daha az benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

Türkçe deyim ve atasözlerinde *at*’ın yoğun kullanımı ve Farsça deyim ve atasözlerde *eşeğ*’in çok sık kullanımı her iki toplumun yaşam biçimi ve ihtiyaçlarıyla doğrudan ilintilidir. Örneğin Farsça atasözleri ve deyimler söz konusu olduğunda eşekler göçebe yaşam tarzı, tarım ve ulaşım aracı olarak ihtiyaç duyulması nedeniyle eşeğin Farsça deyim ve atasözlerinde yoğun kullanımı gayet normaldir.

Buna karşılık Türklerde ise at çok önemli bir hayvandır. Savaşlarda ve göçebe yaşamında at, Türklerde en yakın yaşam alanı içinde kullanılmıştır. Bu olgular atın Türkçe deyim ve atasözlerinde kültürel açıdan kullanımını çok yaygın hale getirmiştir.

Her iki dilin deyim ve atasözlerinin anlamlarına dikkat edersek hayvanlar ya insanları (kadın, erkek, çocuk gibi) temsil etmektedir ya da insan dışı alanlara (bereket, şans, servet vb.) gibi anlam alanlarına yönelik kullanılmıştır.

Değerlendirme sonucunda Türkçe ve Farsçada hayvan adlarının geçtiği deyim ve atasözlerinde çoğu durumda hayvanların olumsuz yönlerinin aktarıldığı görülmüştür. Bu durum hayvanların insan davranışlarının olumsuz yönlerini göstermede mecaz olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Türkçe (Altay) ve Farsça (Hint-Avrupa) farklı dil ailelerine ait olmasına rağmen komşu ülke olmalarından dolayı bu alanda dilsel ve kültürel açıdan birçok benzerlik ve aynılık tespit edilmiştir. Bundan dolayı bu konu alanı ana dili Farsça olan Türkçe öğrenenlere ve öğretmenlere kolaylık sağlamaktadır. İranda Türk dili öğrenenlerin gönüllüleri gün geçtikçe artmaktadır. İranlılar eğitim, ticaret, yaşamak, evlenmek gibi durumlarda Türkçe öğrenmeye rağbet göstermektedirler. Bu nedenle yabancı dil olarak Türkçe bölümünde dil ve kültür öğretimi açısından daha fazla karşılaştırmalı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle kültür aktarımında en önemli alanlardan olan deyim ve atasözleri öğretimi açısından çok eksiklikler görülmektedir. İranda Türkçeyi iyi derecede konuşan ancak deyim ve atasözlerini doğru kullanamayan öğrencilere rastlamaktayız. Bu da onların deyim ve atasözlerinin anlamlarının ve hangi bağlamda nasıl kullanıldığını bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle deyim ve atasözlerinin anlamlarını ve kullanım bağlamlarını açıklayan ve aynı zamanda dil ve kültür yapılarını anlatan ve hedef dil ile farklılıklarını ve benzerliklerini gösteren sözlüksel kaynaklara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil: Ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yay.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1971). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (2016). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü-I Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul:
- Aktaş, A. (2008). *Karşılaştırmalı dilbilim açısından Türkçe ve Almanca deyimlerde kadın*. Bir Bilim Kategorisi Olarak “Kadın” Uluslararası sempozyumu, Eski Şehir.
- Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Allen, Linda. Q. 1995. Effects of emblematic gestures on the development and access of mental representations of French expressions. *Modern Language Journal*, 79 (4), 521-529. Doi: 10.2307/330004
- Altun, Z. (2019). Türk kültüründe “Kurt Kavramı” üzerine bir inceleme. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Derisi, 22, 91-108. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/857517>
- Ali, F. (2011). Fars edebiyatında ve kültüründe yılan. *Baharestan-e Sokhan Dergisi*, 17, 1-16. Erişim adresi: <https://www.sid.ir/fa/Journal/Viewpaper.aspx?ID=166123>
- Bahmanyar, A. (1982). *Bahmanyari destannamesi*. Tahran: Tahran Üniversitesi Yayınları.
- Baker, M. (1992). *In other words: A curse book on translation*. London: Rutledge.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yay.

- Bogenbayev, N ve Calmirza, A. (2014). Eski Türk dünya görüşündeki “kut” ve “karga” kavramları. Millî Folklor Dergisi, 103, 69-79. Erişim adresi: <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=103&Sayfa=66>
- Boztaş, İ. (1993). Çeviri, çevirmen, dilbilim ilişkisi, çeviride eşdeğerlik ve kayıplar. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 10 (2), 55-65. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/huefd/issue/41178/497962>.
- Çatalbaş, R. (2011). Türklerde hayvan sembolizmi ve din ilişkisi. Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, 3 (12), 49-60. Erişim adresi: https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/25822/makaleler/3/12/arastirmx_25822_3_pp_4.pdf
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk dünyası ortak atasözleri sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Dadver, A. (2011). İran’ın sanat ve kültüründe aslan. Görsel Sanatlar Dergisi. 2, 17-30. Erişim adresi: Doi: 10.22111/JART.2012.3993
- Dehkhoda, A. A. (1984). *Atasözleri ve hikmetler*. Tahran: Sepehr Yayınları.
- Demirel, E. (2016). *Orta türkçe sözlüklerindeki sözvarlığının eş değerlikler bakımından art süremlili ve eş süremlili karşılaştırması (İsimler)*. (Doktora tezi). Erişim adresi: <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Duru, H. (2009). *Atasözleri ve deyimlerin yabancılara öğretilmesinde yöntem ve teknikler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih üniversitesi, İstanbul.
- Durmuş, İ. (1993), *İskitler (Sakalar)*, Ankara: Kaynak Yayınları
- Elçin, Ş. (1969). Türk dilinde atalar sözü. Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi. C1, Sayı 2.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: KB Yay.
- Gencan, T.N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yay.

Ghaemmeghami, C. (1966). Aslan ve Aryan inançlarındaki rolü. Tarihsele Çalışmalar Dergisi. 3, 91-122. Erişim adres: <http://ensani.ir/fa/article/4996/>

Göktürk, Ak. (2010). *Çeviri: Dillerin dili*. İstanbul: YKY.

Güneş, S. (2009). Yabancı Dil Öğretiminde Deyim Öğretimi: Yöntemler, Teknikler ve Uygulamalar. Dilbilim, XXII. 2 (12), 59-78, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iudilbilim/issue/1075/12163>

Hengirmen, M. (1995). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayıncılık.

Homayi, C. (2010). *Fonun-e belâğet-e edebi*. Tahran: Ahura Yayınları.

Humboldt, W.V. (1988). *On language. Peter health (çev)*. Cambridge: Cambridge University Press.

Demirkazık, İ. (2011). Divan şiirinde karga. Türk Kültürü incelemeleri Dergisi 24, İstanbul 20 II, J 3 J -178. Erişim adresi: <https://tkidergisi.com/tki-dergisi/divan-siirinde-karga>

Kafesoğlu, İ. (1995). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Kaplan, M., Tarlan, A.N., Banguoğlu, T., Gökyay, O.Ş., Okay, O., Enginün, İ., & Pekokay, N. (1977). *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi*. İstanbul: Dergâh.

Karcıoğlu, U. (2017). Türk kültüründe atın önemi ve atasporlarımızdan atlı cirit oyunu. Anasay Dergisi, 2, 167-198. Erişim adresi: https://www.academia.edu/41256273/Ugur_KARCIOGLU_Cirit_Oyunu

Kılıç, S. (2003). *Anlamın gizi dilden ideolojiye içinde*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Kılıçarslan, V. (2017). II. Meşrutiyet dönemi mizah basınında Bâhâ Tevfik ve eşek gazetesi. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 59, 195-206. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/485669>

Koç, N. (1996). *Yeni dilbilgisi*. İstanbul: İnkılâp Yay.

- Koçak, M. (2012). *Türkçe ve Almancadaki deyimlerin günlük iletişimdeki yeri ve yabancı dil öğretiminde yansımaları*. (Doktora Tezi). Erişim adresi: <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphore in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mahmoodi, M. ve Elyasi, R. (2018). Animal symbolism in the book “TarabolMajales”. *Textual Criticism of Persion Litreture*, 4, 57-70. Doi: [10.22108/RPLL.2017.77436](https://doi.org/10.22108/RPLL.2017.77436)
- Mahuzi, M. (1998). İran kültüründe ve Fars edebiyatında at: Tahran Üniversitesi, Edebiyat ve Beşeri Bilimler Fakültesi Dergisi, Erişim adresi: <https://ensani.ir/fa/article/22260>
- Melanlıoğlu, D. (2013). Durmuş, M. Ve Okur, A. (Ed). *Yabancılar Türkçe el kitabı içinde*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Mengü, G. (2003). *Dil-kültür ilişkisine antropolojik bir bakış. Dil, kültür ve çağdaşlama sempozyum bildirisi kitabı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Mirsadeghy, C. (1997). *Kurgu edebiyatı*. Tahran: Sokhan Yayınları.
- Moineddini, M. (2002). *Kerman'daki ortak atasözlerinin sosyal temalarının analizi*. Kerman: Kerman Şenasi Merkezi yayınları.
- Mutlu, K. (2016). Yabancılar türkçe öğretiminde benzer atasözü ve deyimlerin önemi ve Polonyalıları türkçe öğretiminde bunların kullanımı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 64 (2), 245-268. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/33870/375005>.
- Nikoyi, M., Ghocezade, A., Khodadadi, M., Ghaleynoyi, F. (2019). Balık sembolünün mitolojide, Kuran'da ve manevi Mesnevide kavramsal uyarlaması ve sanat eserlerinde uygulaması: *İslam Sanatı Araştırmaları Dergisi*, 36, 259-278. Erişim adresi:

http://www.sysislamicartjournal.ir/article_104408_c00198b7d110d462076ceb468030775a.pdf

Okur, A. & Keskin, F. (2013). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültürel Öğelerin Aktarımı: İstanbul Yabancılar için Türkçe Öğretim Seti Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(12), 1619-1640. Erişim adresi:

https://arastirmax.com_79201_6_pp_1619_1640.

Oy, A. (1991). *Atasözü. Türkiye diyanet vakfi islam ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ölçer, M. (2019). Türk ve Kore hayvan masallarının karşılaştırılması. *Kare-Uluslararası Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi*. Erişim adresi:

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/800414>

Öner, N. (2003). *Kültürün gelişiminde dilin önemi. Dil, kültür ve çağdaşlama sempozyumu kitabı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Örge, F. (2003). *İlk öğretim I. kademe beşinci sınıfta deyimlerin öğretimine ilişkin kullanabilecek aktivitelere yönelik bir araştırma*. (Yükseklisans tezi). Erişim adresi:

<http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Özdemir, E. (1997). *Açıklamalı-örnekli deyimler sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Öztürk, Ş. (2019). Türk kültüründe aslan. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 2, 2. Erişim adresi:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tudad/issue/45002/547802>

Paşayi, K. ve Mahmoodi, R. (2013, Eylül). Ulusların mit ve inançlarında kurdun ayak izi ve İran şiir ve nesir edebiyatındaki yeri. İran Fars Dili ve Edebiyatını Geliştirme Derneği 8. Uluslararası Konferansı, Zencan Üniversitesi, Zencan. Erişim adresi:

<https://www.civilica.com/Calendar-ISPL08>

- Pourhossein, Sh. (2016). *Animal metaphors in Persion and Turkish proverbs: A Cognitive linguistic study*. (Phd dissertation). Erişim adresi: <http://www.researchgate.net/publication/310800308>
- Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe deyimler sözlüğü*. Ankara: Arkadař Yay.
- Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe sözlük*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları.
- Rasekhmehend, M., Şemseddini, M. (2012). *Farsça terimlerin bilişsel dilbilim perspektifinden anlamsal sınıflandırması*. Edebiyat Araştırması, 20. Erişim adresi: https://adab.guilan.ac.ir/articel_422.html
- Rahberiyani, M. (2010). Edebi eserlerde hayvanların varlığı. Fars Dili ve Edebiyatı Öğretimi Dergisi. 95. Erişim adresi: www.ensani.ir
- Richards, J.C. and Theodore S.Rodgers. (2001). *Approaches and methods in language teaching*. Cambridge and NewYork: Cambridge Up.
- Sağlam, M.Y. (2001). Atasözleri ve deyimlerde imgelem. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 1, 45-51. Erişim adresi: <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/sonuc/atas%C3%B6zleri%20ve%20deyimlerde%20imgelem>
- Şakourzadeh, İ. (1993). *On bin Farsça atasözü*. Mashhad: Astane Ghods Yayınları.
- Sinan, A.T. (2001). *Türkçenin deyim varlığı*. Malatya: Kubbealtı Yay.
- Şahin, Y. (Ed). (2013). *Yabancı dil öğrenimi ve öğretimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Şimşek, E. (2019). Türk halık kültüründe yılan ve “yılan kale” (ceylan/adana) anlatıları üzerine değerlendirme. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi. 19 (7), 13-33. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/800463>
- Şokri, S. ve Aliakberi, R. (2015). Tavşan kodları: Mitolojide, dinlerde, edebiyatta ve popüler kültürde tavşanların rolüne bir bakış. International Conference On Literary Topics Language and Cultural Communication. Erişim adresi: https://www.civilica.com/Paper-LANGUAGE01-LANGUAGE01_369.html

TDK. Türk Dil Kurumu, (1994), Ankara.

Tacbahş, E. ve Fereci, A. (2010). Fars edebiyatında karga, s.36. Erişim adresi:

https://hlit.sbu.ac.ir/index.php/JPR/information/article_98593.html

Tavaratani, N. (2006). *Fars ve Japon edebiyatında ölümsüz semboller*. Tahran: Bahcet Yayınları.

Toklu, O. (2003). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Topçu, N. (2002). Les locutions idiomatiques imagées dans la presseturgue et leur utilisation dans une classe de langue étrangère, Tureica, p. 351-359, Tome 37, Leuven, Editions Peeters. Erişim adresi:

<http://www.fdo.hacettepe.edu.tr/mak/topcu2.rtf> [12.06.2007].

Topkaya, R. (2016). Dilin aynasında kültür: HumBoldt felsefesinde dil-kültür ilişkisi. Viraverita E-dergi, (4), 59-71. Erişim adresi:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/viraverita/issue/37202/429313>

Tuna, K. (2003). *Dil ve milli kimlik. Dil, kültür ve çağdaşlama sempozyum bildirisi kitabı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Turan, O. (1941). *On iki Hayvanlı Türk Takvimi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat

Türk Dil Kurumu, (2005). *Türkçe sözlük. (10. Baskı)*. Ankara: TDK.

Uğurlu, M. (2000). “Türk lehçeleri arasında aktarma meseleleri ve ‘Abay Yolu’ romanı”. Bilig dergisi, 15, 59-80. Erişim adresi:

https://www.academia.edu/40636915/T%C3%BCrk_Leh%C3%A7eleri_Aras%C4%B1nda_Aktarma_Meseleleri_ve_Abay_Yolu_Roman%C4%B1

Uzdu Yıldız, F. (2013). (M. Durmuş ve A. Okur, Ed.). *Yabancılar Türkçe öğretimi, el kitabı içinde*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Yavuz, N. (2010). Yabancı dilde deyimlerin öğretilmesi için bir araç geliştirme denemesi. Dil Dergisi, 147, 7-20. Erişim adresi:

http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=27&sayi_id=1603

Zülfigari, H. (2009,25). *Farsça atasözlerinin büyük kültürü*. Tahran: Moin Yayınları.

<http://Fa.m.wikipedia.org/wiki&/>

<http://anthropologyandculture.ir/fa/easyblog/3605>

<http://woerterbuchnetz.de/cgibin/WBNNetz/wbgvipy?sigel=Wander>

<http://www.tdk.gov.tr>



